

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2003:84

”Årets skolbibliotek” – hur då?

En studie av utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”

Helena Persson

© **Helena Persson**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel:	”Årets skolbibliotek” – hur då?: En studie av utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”
Engelsk titel:	”School library of the year” – how?: A study of the honour “School library of the year”
Författare:	Helena Persson
Kollegium:	Kollegium 1
Färdigställt:	2003
Handledare:	Magnus Torstensson
Abstract:	<p>This thesis is about School libraries and the honour “School library of the year”. I have examined the questions</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. What’s to say about school libraries in the curriculum and the library law? 2. Who administer the honour “School library of the year” and what’s demanded to get it? 3. What have made the school libraries I have examined to school libraries of the year”? <p>As theory I have used the <i>Taxonomies of the School Library Media Program</i> by David V. Loertscher.</p> <p>I have given a background to and defined the school library as a function, a room and in the teaching among others.</p> <p>I have presented the curriculums from 1969, 1980 and 1994.</p> <p>The most space is given to the part that examines three schools and their school library media program.</p> <p>The schools use different ways to teach the pupils how to find and use information. They work with reading literature, writing their own stories, and solving problems. They also work with themes that have to do with many of the subjects.</p> <p>It is important to have a good staff at the school library, and to give the pupils inspiration to read and learn how to get the information needed.</p> <p>The schools have got the honour “School Library of the Year” because they have chosen to spend money on their school libraries instead of saving money.</p> <p>The result of this thesis says that the school library media program is important to teach pupils to search for information, and continue their education as adults. The school librarians feel that they need more space. They also want one more librarian to the school library, which cannot be realized. The school leaders’ attitude to the school library is of great importance for the school library.</p>
Nyckelord:	skolbibliotek, läroplan, ”Årets skolbibliotek”, bibliotek, styrdokument, användande

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>1 INTRODUKTION</u>	6
<u>1.1 Inledning</u>	6
<u>1.2 Syfte och frågeställningar</u>	7
<u>1.3 Teori och metod</u>	8
<u>1.3.1 Hermeneutik</u>	10
<u>1.4 Material</u>	12
<u>1.5 Disposition</u>	13
<u>2 TEORI</u>	15
<u>2.1 Skolbibliotekariens roll</u>	16
<u>2.2 Skolledarens roll</u>	17
<u>3 SKOLBIBLIOTEK OCH LÄROPLAN</u>	20
<u>3.1 Skolbibliotek</u>	20
<u>3.1.1 Bakgrund till skolbibliotek</u>	20
<u>3.1.2 Definition av skolbibliotek och dess funktion</u>	21
<u>3.1.3 Skolbiblioteket och undervisningen</u>	22
<u>3.1.4 Skolbiblioteket som rum</u>	26
<u>3.1.5 Projekt Språkrum</u>	27
<u>3.1.6 Skolbibliotek i världen</u>	28
<u>3.1.7 Bibliotekslagen</u>	30
<u>3.1.8 Unesco's skolbiblioteksmanifest</u>	32
<u>3.1.9 Utmärkelsen "Årets skolbibliotek"</u>	34
<u>3.2 Läroplanen</u>	34
<u>3.2.1 Tidigare undervisning</u>	34
<u>3.2.2 Läroplan för grundskolan, Lgr69</u>	35
<u>3.2.3 Läroplan för grundskolan, Lgr80</u>	36
<u>3.2.4 Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo94</u>	37
<u>4 "ÅRETS SKOLBIBLIOTEK", TRE EXEMPEL</u>	41
<u>4.1 Skolbibliotekscentralen i Jönköping</u>	41
<u>4.1.1 Skolbibliotekscentralen</u>	42
<u>4.1.2 Karlavagnen</u>	44
<u>4.1.3 Utmärkelsen "Årets skolbibliotek" på Karlavagnen, 1999</u>	45

<u>4.1.4 Studiebesök på skolbibliotekscentralen i Jönköping</u>	46
<u>4.1.5 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften</u>	47
<u>4.1.6 Analys av skolbibliotekscentralen</u>	48
<u>4.2 Erikslundskolan i Borås</u>	50
<u>4.2.1 Skolans undervisningsform</u>	50
<u>4.2.2 Erikslundskolans bibliotek</u>	51
<u>4.2.3 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” på Erikslundskolan, 2001</u>	52
<u>4.2.4 Studiebesök på Erikslundskolan i Borås</u>	53
<u>4.2.5 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften</u>	54
<u>4.2.6 Analys av Erikslundskolan</u>	57
<u>4.3 Gransätterskolan i Håbo</u>	59
<u>4.3.1 Skolans undervisning</u>	60
<u>4.3.2 Skolans bibliotek</u>	62
<u>4.3.3 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” på Gransätterskolan, 2002</u>	64
<u>4.3.4 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften</u>	65
<u>4.3.5 Analys av Gransätterskolan</u>	68
<u>5 ANALYS</u>	70
<u>5.1 Skolbibliotek i läroplanen och bibliotekslagen</u>	70
<u>5.2 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”</u>	71
<u>5.3 Tre exempel på ”Årets skolbibliotek”</u>	72
<u>6 SAMMANFATTANDE DISKUSSION</u>	77
<u>7 SAMMANFATTNING</u>	84
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	87
<u>Tryckta källor</u>	87
<u>Elektroniska källor</u>	89
<u>E-post</u>	90
<u>Studiebesök</u>	91
<u>Övrigt material</u>	91
<u>BILAGOR</u>	92
<u>Bilaga 1</u>	
<u>Bilaga 2</u>	
<u>Frågor till skolbibliotekarie och skolledare</u>	
<u>Frågor till skolbibliotekarien</u>	
<u>Frågor till skolledaren</u>	

Bilaga 3

Studiebesöksfrågor/följdfrågor

Erikslundskolan i Borås

Gransäterskolan i Håbo

Skolbibliotekscentralen Karlavagnen i Jönköping

1 INTRODUKTION

1.1 Inledning

När det gäller skolbibliotek finns det en del problem, vilka omnämns i ett flertal analyser. Några av problemen handlar om hur traditionella läromedel hindrar användningen av skolbiblioteket, bibliotekarierna arbetar ensamma och ett samarbete mellan lärare och bibliotekarier är svårt att få till stånd. Andra problem har att göra med bristen på förståelse hos lärare och skolledare för vilken resurs som erbjuds i skolbiblioteket. Målen för biblioteksverksamheten är i många fall otydliga och informations- och kommunikationsteknikens inträde i skolorna skapar både förhoppningar och frustration. Bristande resurser är något som forskare och utredare ofta återkommer till. Dessa bristande resurser anses till viss del bottna i avsaknad av förståelse för biblioteket bland skolledare och lärare.¹

1998 läste jag en kurs till assistent/kanslist vid folkbibliotek. Under denna kurs väcktes mitt intresse för skolbiblioteket och vilken resurs det egentligen kan vara om man använder det på rätt sätt. Mina tankar började kretsa kring hur man skulle kunna utnyttja skolbiblioteket på ett för eleverna så intresseväckande och engagerande sätt som möjligt. Jag började fundera kring hur man skulle kunna intressera både elever och lärare mera i bibliotekets verksamhet, och få dem delaktiga. Tankar väcktes om hur man skulle kunna utveckla ett samarbete mellan bibliotekarier, lärare och elever, och hur detta sedan skulle kunna leda vidare till ett välanvänt och trivsamt skolbibliotek för såväl elever som personal.

Intresset växte när jag läste min andra termin på programmet för biblioteks- och informationsvetenskap. Då skrev jag tillsammans med en kurskamrat om skolbibliotekets roll i läroplanen på B-uppsatsen. Under skrivandet var min erfarenhet att skolbibliotekets roll i läroplanen inte var så självklar som jag som blivande bibliotekarie skulle önska. När jag läste läroplanen såg jag själv flera gånger kopplingar mellan de mål som sattes upp och ett väl utvecklat och i undervisningen integrerat bibliotek. Däremot stod ordet bibliotek knappt använt mer än som exempel på verktyg som kan användas för att uppnå skrivna mål. Det ligger dessutom på skolledaren att se till att det finns.

Problemet med skolbibliotek ligger i min mening i att det inte finns någon tydlig lagstiftning kring vad som är ett lämpligt skolbibliotek och hur det ska användas i utbildningen. Att i dagens samhälle med hela dess enorma informationsflöde hitta en plats där det är naturligt att söka och få tag på relevant information är inte lätt. Särskilt inte för vilsna barn och ungdomar. Jag anser det därför viktigt att skolbiblioteket finns som en naturlig del i undervisningen både för att söka svar på skoluppgifter och för att finna intresseväckande läsning om elevernas fritidsintressen. Det är också i min mening viktigt att få eleverna att känna lust i nöjesläsningen. Därför är det också av vikt att få in skönlitteraturen i undervisningen ett skolbibliotek.

¹ Limberg, Louise 2002. *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*, s. 17.

När det så var dags att välja uppsatsämne till magisteruppsatsen kände jag att jag skulle vilja fokusera på något, som är positivt i skolbiblioteksvärlden. Därför vill jag skriva om utmärkelserna "Årets skolbibliotek", som varje år delas ut till ett skolbibliotek.

"Årets skolbibliotek" utses av en prisjury med representanter från flera föreningar och verk. Dessa är BIFF (Bibliotek i folkhögskola och folkbildning), DIK-förbundet², Författarcentrum Öst, Länsbibliotekskonsulenterna, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Skolledarna, Skolverket, Statens Kulturråd, Svenska Kommunförbundet, Svensk Biblioteksforening och Sveriges författarförbund.³

I sitt tal vid utdelandet av "Årets skolbibliotek" 2002 talade Författarförbundets Kalle Güettler om varför utmärkelserna behövs. Han motiverar utdelandet av utmärkelserna med att nästan alla skolor i landet har lagt sin pedagogiska tyngdpunkt på läsutveckling och undersökande arbetssätt. Att arbeta på det här sättet i skolan utan ett fungerande skolbibliotek fungerar allt sämre. Skolbiblioteken måste vara bemannade med kunnig personal. Det är dock inte alla rektorer och skolpolitiker som insett detta ännu, enligt Güettler.

Problemet med att satsa på skolbiblioteken ligger också i en ekonomiskt kärv situation. Det finns alltför många andra hål att stoppa pengarna i. Till detta kommer inställningen hos flera lärare, som inte anser sig behöva skolbiblioteket.

Güettler påpekar att en skola med ett välförsett och välskött skolbibliotek idag har ett ojämförbart pedagogiskt försprång.

Vid prisutdelningen 2002 nämndes också att det är en skola, som förtjänar att uppmärksammas som får priset. Skolan är värd att observeras för klok och kreativ satsning när det gäller att utveckla skolbiblioteket. Vid utnämningen tar man hänsyn till vilka resurser som satsas ur skolans budget på biblioteket, hur bemanningen lösts, elevernas aktivitet i skötseln, bibliotekets integration i den pedagogiska planeringen, samt hur mycket biblioteket utnyttjas i det dagliga arbetet.

Syftet med priset är att ge uppmärksamhet åt bra lösningar på de stora problem som gör att skolbibliotek hämmas och hotas. Det är prisutdelarnas förhoppning att fler skolledare och pedagoger får inspiration och nya idéer genom fokusering på ett speciellt framgångsrikt koncept.⁴

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att undersöka tre skolbibliotek som blivit utsedda till "Årets skolbibliotek". Genom studien kommer jag också att belysa vad som finns i läroplanen och i bibliotekslagen angående skolbibliotek. Jag vill med utredningen finna exempel på

² DIK-förbundet är ett fackförbund för anställda inom Dokumentation, Information och Kultur.

³ Författarförbundets hemsida (2003-03-20). *Aktuellt. Senaste nytt.*

<http://www.forfattarförbundet.se/aktuellt/senaste/bibliotek2002.htm>

⁴ E-post Kalle Güettler. Sveriges Författarförbund. 2003-02-13

bra och väl fungerande biblioteksverksamhet, och undersöka hur den fungerar i praktiken.

Syftet med uppsatsen genomfördes med hjälp av följande frågeställningar:

1. Hur ser det ut vad gäller skolbibliotek i läroplanen och bibliotekslagen?
2. Vem delar ut utmärkelsen "Årets skolbibliotek" och vad krävs för att få den?
3. Vad har gjort de skolbibliotek jag undersökt till "Årets skolbibliotek"?

1.3 Teori och metod

Jag har valt att undersöka tre skolbibliotek som fått utmärkelsen "Årets skolbibliotek" eftersom jag anser att det är ett rimligt antal att undersöka. Av dessa tre skolbibliotek kommer jag inte att kunna dra några generaliserande slutsatser, vilket jag får ta hänsyn till i analysen och diskussionen senare i uppsatsen. De skolbibliotek som jag kommer att undersöka är Gransäterskolan i Håbo kommun, Erikslundskolan i Borås, samt skolbibliotekscentralen i Jönköping (Karlavagnen). Gransäterskolan (F-9-skola)⁵ fick utmärkelsen 2002, Erikslundskolan (F-9-skola) 2001 och Karlavagnen på Skolbibliotekscentralen i Jönköping 1999. Anledningen till att jag har valt att undersöka 1999 års pristagare istället för 2000 års pristagare är att jag helt enkelt inte fick någon kontakt med den pristagande skolan från 2000. Motivet till att jag har valt att skriva om de senaste årens pristagare är att jag fann dem intressanta i och med att de arbetar på lite olika sätt. Dessa skolor kommer jag sedan att analysera utifrån David V. Loertschers skolbibliotekstaxonomi som jag har valt att använda som teori.

Den metod jag har valt att använda mig utav är en kombination av kvalitativa textundersökningar, följdfrågor och i viss mån vissa intervjufrågor. Dessa följdfrågor har jag i första hand tagit upp vid de studiebesök jag har gjort på två av de tre skolorna. Följdfrågorna kommer att behandla skolans verksamhet. Det är frågor som har dykt upp när jag har läst in mig på de olika skolorna, och som har gjort mig nyfiken på vad som har hänt senare, eller hur en viss verksamhet fungerar i praktiken. Behövdes kompletterande uppgifter efter dessa studiebesök skickades dessa ut via e-post. Intervjufrågorna skickades ut med e-post till berörda personer. Att skicka intervjufrågor per e-post gör det också lättare för respondenten att svara när han/hon har tid, istället för att försöka få tid för telefonintervjuer som kan bli stressade pga. tidsbrist eller liknande. Det är också lätt att vid en telefonintervju missa att anteckna något som är av vikt för uppsatsen. Vid utskick via e-post har respondenten möjlighet att sätta sig ned med frågorna vid en "ledig tidpunkt" på arbetsdagen. Detta tror jag underlättar för att få in så många svar som möjligt. En nackdel med att skicka ut frågorna per e-post är att jag missar chansen till att göra följdfrågor, eller förtydligande frågor direkt. Intervjufrågorna behandlar skollärans och skolbibliotekariens inställning till skolbiblioteket, skolans undervisning och de satsningar som görs på skolan.

För att få så relevanta svar som möjligt från skolorna under studiebesöken, har jag valt att skriva frågor till dem utifrån deras egna förutsättningar. De får alltså inte exakt samma frågor. Det beror på att de har olika sorters verksamheter, vilket gör att det också

⁵ En F-9-skola är en skola som innefattar klasser från förskolan till 9:e klass.

krävs olika frågor, beroende på vad de gör, och vad jag vill ha svar på. Skolbibliotek på grundskolor arbetar sinsemellan ofta väldigt olika. Likaså kan inte ett skolbibliotek på en grundskola jämföras med en skolbibliotekscentral. Eftersom jag kommer att undersöka båda dessa sorter har jag valt att anpassa mina följdfrågor till studiebesöken till den verksamhet som bedrivs på platsen. När det gäller intervjufrågorna har jag gett respondenterna 2 – 4 veckor på sig att svara, vilket jag ansett vara en relevant tidsperiod för att hinna tänka igenom och svara på frågorna. Jag har också vid 1-2 tillfällen skickat ut påminnelser om frågorna, samt en vädjan om att tala om ifall tid/möjlighet inte fanns för att besvara dem. När det gäller fördjupande frågor på skolbibliotekscentralen i Jönköping, har jag valt att skicka till chefen för Forsknings- och utvecklingsenheten som går under skol- och barnomsorgsförvaltningen, samt till 1: e skolbibliotekarie på skolbibliotekscentralen. Chefen för Forsknings- och utvecklingsenheten ansåg sig dock inte ha tid för att svara på mina frågor. Samma sak antar jag gäller för de båda rektorerna på Gransätterskolan, som trots flera påtryckningar via mail inte har gått att nå. Jag har även försökt nå rektorerna via telefon, men inte heller detta har gett resultat.

Jag har gjort studiebesök på två av tre skolor, nämligen Erikslundskolan i Borås och Skolbibliotekscentralen i Jönköping. Den tredje – Gransätterskolan – kommer jag inte att besöka eftersom jag inte har några ekonomiska möjligheter att både resa och ordna boende. Ett dagsbesök låter dessvärre inte göra sig med det avståndet.

Jag har bland annat valt att söka efter information på internet där jag också har hittat de skolbibliotek, som jag har valt att undersöka närmare lite längre fram i uppsatsens analysdel.

För att hitta information om läroplan och skolbibliotek har jag först och främst sökt på begreppen ”skolbibliotek” och ”läroplan” i bibliotekskatalogen för Göteborgs stadsbibliotek och högskolans bibliotekskatalog Web Voyager. Där har jag fått tag på mycket matnyttig information. För att hitta de skolbibliotek jag har valt att undersöka sökte jag på internet på begreppet ”Årets skolbibliotek”. För att få tag på information om utmärkelserna ”Årets skolbibliotek” har jag skickat e-post till olika föreningar eller förbund som ska vara delaktiga i utdelandet av utmärkelserna. Här har jag dock haft problem med att hitta rätt person att få fakta från. De olika föreningarna och förbunden har skickat mig fram och tillbaka mellan varandra, eller inte svarat alls på e-postmeddelanden. Det tog ett par veckor innan jag fick tag på en person som var ansvarig, och fick mig tillskickat visst material. Även efter det har det tagit mycket tid att få fram relevanta fakta om utmärkelserna, om jag alls har fått de fakta jag efterfrågat, trots flera påminnelser. Jag har också fått byta ut ett av de tänkta skolbiblioteken mot ett annat, eftersom det jag hade tänkt använda mig av från början, inte hörde av sig, trots ett par försök från min sida att få kontakt med dem. För att få tag på relevanta artiklar har jag fått lite hjälp med sökningen från min handledare, men också sökt själv i högskolans bibliotekskatalog Web Voyager.

Att använda sig av kvalitativ analys kan – enligt Pål Repstad – i värsta fall säga mer om de värderingar som forskaren har, än om de värden som ges i uttryck i texten. För att förhindra detta kan man låta flera personer läsa igenom texten och analysera den. En enda gemensam tolkning som ses som den rätta kommer man dock aldrig att komma fram till. Repstad anser att olika tolkningar troligtvis alltid kommer att brytas mot

varandra.⁶ Att det i en kvalitativ metod är lätt att lägga in sina egna värderingar och se det man som forskare – eller i det här fallet uppsatsskribent – helt enkelt vill se eller tolka in i texten är något som jag måste vara medveten om när jag analyserar mitt material. Vad jag själv anser om skolbibliotek kommer säkert att påverka uppsatsens slutsatser, men jag måste också försöka se vad som brister med skolbibliotekens uppgifter på de olika skolorna, och se vad som skulle kunna förbättras.

I David V. Loertschers skolbibliotekstaxonomi beskrivs skolbibliotekariens, skolledarens, lärarens och elevens roll i skolbiblioteket, och vilka faser de befinner sig i när det handlar om användandet av skolbiblioteket. Jag har valt att inrikta mig på skolledaren, och skolbibliotekarien och har därför inte tagit med elevens och lärarens roll. Denna avgränsning har jag valt att göra därför att jag tror att det mellan skolledaren och skolbibliotekarien kan finnas olika åsikter om hur ett skolbibliotek ska fungera. Lärare behöver sällan rättfärdiga sin existens på skolan och i skolbiblioteket, medan jag tror att en skolbibliotekarie oftare behöver kämpa för sin existens och sin verksamhet på skolan. Därför har jag valt att rikta in min uppsats mer på dessa två yrkesgrupper i skolan. I kapitel 2 kommer jag att mer utförligt beskriva den del av taxonomin som jag kommer att använda mig av.

1.3.1 Hermeneutik

För att tolka mina resultat har jag valt att använda mig av hermeneutisk analys.

Till den moderna hermeneutikens "fäder" räknas Friedrich Schleiermacher (1768 – 1834) och Wilhelm Dilthey (1833 – 1911).⁷

Hermeneutikens kännetecken är dess studieobjekt, innebörden i frågorna och den art av kunskap som söks. Mer praktiskt handlar hermeneutiken om hur man kan samla in erfarenheter för att sedan analysera och tolka dem. Tolkningarna måste sedan prövas om resultatet ska kunna ge någon kunskap och inte bara grunda sig på godtyckliga slutsatser och fördomar. Det arbetssätt som hermeneutiken använder sig av är utvecklat inom de humanistiska vetenskaperna, som till exempel historia, litteraturvetenskap antropologi och etnologi.⁸ För min uppsats kommer detta att betyda att jag undersöker vilka erfarenheter som har gjorts med att använda skolbiblioteket som en väl integrerad del i undervisningen. Skolbiblioteken blir mina studieobjekt som jag analyserar och tolkar.

En av hermeneutikens grundtankar är att det vi förstår, förstår vi alltid utifrån vissa förutsättningar. Vi har helt enkelt en bakgrund som gör att vi tolkar så som vi gör.⁹ För mig innebär det att jag efter att ha läst om och studerat skolbibliotek tidigare, har gett mig en förförståelse om skolbibliotek och deras funktion i undervisningen. Om denna förförståelse kommer att förstärkas av min uppsats, eller förändras är något som kommer att tas upp i slutdiskussionen. Jag är medveten om att den kommer att finnas

⁶ Repstad, Pål 1999. *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, s. 104.

⁷ Gilje, Nils & Grimen, Harald 1992. *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, s. 177.

⁸ Sjöström, Ulla 1994. Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*, red. Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar s. 73f.

⁹ Gilje & Grimen 1992. s. 183.

med under hela uppsatsarbetet vare sig jag är medveten om den eller inte, och att den kommer att präglade resultat jag får fram.

Det som är målet med den hermeneutiska forskningen är att förstå handlingar och företeelser som ses som helheter var för sig, och i relation till det som är känt omkring dem. Genom denna kunskap vill man få bättre möjligheter till förståelse för och förhållanden till andra människor och företeelser sådana de är i sitt unika sammanhang.¹⁰ Jag vill på så sätt undersöka den relation som finns mellan skolbiblioteket och skolans undervisning. Både skolan och skolbiblioteket kan ses som enheter var för sig, men också som delar som kompletterar varandras helheter.

När man tolkar det material man har fått fram, så måste man ställa sig frågan om det finns andra alternativa tolkningar. Det är också viktigt att vara tydlig i dokumentationen för den grund man valt. Man får alltså ifrågasätta sin egen tolkning och se den i ljuset av vad som kan anses rimligt eller möjligt.¹¹ Detta kommer att göra att jag måste se om det verkligen är rimligt att skolans bibliotek har den roll det har på de olika skolor som jag kommer att undersöka. Jag måste ha ett kritiskt förhållningssätt till det jag undersöker och se om det finns alternativa tolkningar till de tolkningar som jag själv kommer fram till.

Hermeneutiken handlar om försök att klargöra vad förståelse och tolkning är. Den handlar också om hur förståelse är möjligt vilka problem som kan uppstå när man tolkar olika meningsfulla problem.¹²

Min egen förståelse kommer att avspeglas i hela uppsatsen. Jag kommer också att nämna mina egna åsikter under arbetets gång. Detta gäller framför allt i kapitlet om de tre skolorna och deras verksamheter där jag kommer att nämna vad jag tycker är bra respektive mindre bra, samt även ge lite egna förslag.

Den hermeneutiska cirkeln innebär att man ska kunna motivera tolkningen av vissa delar av ett verk, så måste man ha en helhetstolkning av samma verk. Likaså måste man ha en tolkning av hela verket för att kunna tolka enskilda delar av samma verk. Delens tolkning är alltså beroende av helheten, liksom helhetens tolkning är beroende av delen.¹³ Per-Johan Ödman beskriver det som ett pussel, där de olika delarna var för sig inte säger något, men när de fogats samman till en helhet ser man vad bilden föreställer.¹⁴

På det här sättet skulle man kunna se skolans verksamhet som en helhet och skolbiblioteket som en del. Skolans verksamhet fungerar således inte utan skolbiblioteket, liksom skolbiblioteket inte ensamt kan ge eleverna den kunskap de behöver utan att ha skolans hela verksamhet bakom sig.

¹⁰ Sjöström 1994. s. 77.

¹¹ Ibid. 1994. s. 86.

¹² Gilje & Grimen 1992. s.176.

¹³ Ibid. 1992. s. 191ff.

¹⁴ Ödman, Per-Johan 1994. *Tolkning, förståelse, vetande: Hermeneutik i teori och praktik*, s. 77f.

1.4 Material

I det här delavsnittet kommer jag att kort presentera några av dem som har skrivit om skolbibliotek. De böcker jag har valt att använda mig utav är av övergripande karaktär när det gäller skolbibliotek. Jag har i första hand valt att använda mig utav litteratur skriven efter 1994, eftersom jag kommer att använda mig av läroplanen från 1994. Tidigare litteratur skulle därmed bli inaktuell. Dessa verk kommer jag att använda mig av längre fram i uppsatsen.

I boken *Aktivt lärande med skolbibliotek* skriver Elsa Gómez och Margareta Swenne om undersökande arbetssätt i skolan, och hur man ska lära eleverna bli duktiga i informationssökning, samt tillgängliggöra kulturen.¹⁵

Statens kulturråd skriver i sin rapport *Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys och probleminventering* från 1999 om skolbibliotekens standard, vad som brister och vilka åtgärder som man kan tänka sig behöver sättas in för att höja standarden.¹⁶

I ett utvecklingsprojekt från Örebro län visar Louise Limberg på några skolbiblioteksmodeller. Hon visar bland annat på hur skolbiblioteket måste fungera som en del i skolans kärnverksamhet, och vilken inställning lärare och skolledning då måste ha.¹⁷

I en senare bok – *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* – skriver Limberg om bibliotekets integrering i undervisningen, och hur den kan fungera på bästa sätt.¹⁸

Monica Nilsson skriver i sin bok *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum: En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare* om hur man kan samarbeta mellan lärare och bibliotekarier. Hon visar på hur biblioteket kan fungera med den nya tekniken, och hur den kan utnyttjas i undervisningen.¹⁹

Brigitte Kühne skriver i sin bok *Biblioteket – skolans hjärna: Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan* om hur skolan kan användas som resurs i skolarbetet. Hon ger också konkreta exempel på hur skolbiblioteksverksamheter kan fungera.²⁰

¹⁵ Gómez, Elsa & Swenne, Margareta 1996. *Aktivt lärande med skolbibliotek: Idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*

¹⁶ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). Se: *Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys och probleminventering*

¹⁷ Limberg, Louise 1996. *Skolbiblioteksmodeller: Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*

¹⁸ Limberg 2002.

¹⁹ Nilsson, Monica 1998. *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum: En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*

²⁰ Kühne, Brigitte 1993. *Biblioteket – skolans hjärna?: Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*

Jag har också läst igenom och använt mig av Lotten Häggströms och Ulla Renbergs magisteruppsats *Vägen till en bibliotekslag i Sverige* från 1998. Uppsatsen behandlar diskussionerna kring lagförslaget och vad lagen sedan kom att innehålla.²¹

Jag har valt att använda mig av dessa titlar eftersom jag anser att de på ett bra sätt behandlar de frågeställningar jag har, och att de ger mig bra material till analysen.

1.5 Disposition

Dispositionen av min uppsats ser ut enligt följande. I första kapitlet ger jag en inledning till problemet. Därefter kommer mitt syfte och mina frågeställningar. Jag fortsätter med att beskriva hur jag kommer att genomföra uppsatsen rent praktiskt. I avsnittet om metod har jag också valt att beskriva lite om de metoder jag har använt för att söka reda på den information jag har velat ha, samt de problem jag då har stött på. Efter metoden följer en avgränsning av problemet och en genomgång av det material jag använt mig av.

Andra kapitlet kommer att visa en genomgång av den teori som jag har tänkt mig att använda. Jag kommer att beskriva hur den är uppbyggd, och vad de olika delarna innebär.

I tredje kapitlet går jag in på en beskrivning av skolbibliotek och läroplan. Jag beskriver hur ett skolbibliotek definieras och vilka mål som finns uppsatta i läroplanen. Här hade jag också tänkt försöka ge en bakgrund till hur utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” kom till och vilka kriterier som krävs för att få den. Jag fick inte den information jag blivit lovad, vilket gjorde att den delen av uppsatsen blev väldigt svår att formulera. Till slut fick jag fram en artikel, som handlade om vad man var intresserad av i nomineringarna. Detta har underlättat till viss del.

Kapitel 4 behandlar de skolor som jag har valt att undersöka. Jag kommer att beskriva deras skolverksamhet, biblioteksverksamhet och hur den är integrerad i undervisningen. Om den nu är integrerad. Jag kommer också att utifrån teorin analysera skolbibliotekarien och skolledarens svar på intervjufrågorna jag skickade ut. Även viss analys av verksamheten kan förekomma.

Femte kapitlet kommer att innehålla en analys av de resultat jag har fått fram i relation till mina frågeställningar, samt en analys av frågeställningarna.

Kapitel 6 innehåller en sammanfattande diskussion över litteraturen jag använt mig av, samt mina egna åsikter om litteraturen och skolornas verksamheter.

Det sjunde kapitlet blir en sammanfattning av uppsatsen och dess resultat. Efter sammanfattningen kommer en källförteckning. Bilagor med de frågor som jag har

²¹ Häggström, Lotten & Renberg Ulla (1998). *Vägen till en bibliotekslag i Sverige*. Magisteruppsats. Borås. Högskolan i Borås. Institutionen Bibliotekshögskolan.

använt mig av vid studiebesöken, samt för utskick till de olika skolbibliotekarierna och skolledarna kommer jag att placera sist i uppsatsen.

2 TEORI

Som teori har jag valt att använda mig av David V. Loertschers tankar kring skolbibliotek. David V. Loertscher är Ph. D. i biblioteks- och informationsvetenskap och arbetar som professor vid School of Library and Information Science på San José State University i USA.²² I sin bok *Taxonomies of the School Library Media Program* tar han upp en beskrivning av hur han anser att ett skolbibliotek bör byggas. När jag sedan har undersökt de olika bibliotekens verksamheter, skolbibliotekariernas och skolledarens syn på skolbiblioteket, längre fram i uppsatsen tänker jag försöka applicera dem på Loertschers taxonomi.²³

Loertscher menar att man när man bygger ett skolbibliotek kan se det som ett byggande av en magnifik struktur. (En bild av denna struktur finns inlagd som bilaga 1). Som bas för den här strukturen ligger tre stenar som formar en rektangulär grund att bygga vidare på. Den nedersta stenen handlar om informationsförsörjning (The Informational Infrastructure). Den förutsätter lättillgängligt lagrat material, utrustning och hjälpmedel. Dessa ska inte enbart finnas tillgängliga i en central lokal utan i hela skolan, men också hemifrån genom digitala nätverk.

Den andra stenen ger direkt service till elever och lärare (Direct services to Teachers and Students). Den kräver individuell uppmärksamhet till elever och lärare, referensarbete, insamling av material, allmänna relationer och support vid undervisning när så krävs. Det här området kan beskrivas som ett personligt element mellan teknologin och individuella lärare och elever.

Efter de två grundstenarna, kommer en tredje grundsten. Den handlar om de fyra aktiviteterna på skolbiblioteket Dessa är samarbete, läsning, ökad inläring med hjälp av teknologi, samt informationsläskunnighet. (The Four Library Media Center Program Areas: Collaboration, Reading, Enhancing Learning Through Technology, Information Literacy). Detta är huvuddelen av skolbibliotekets verksamhet. Dessa områden påverkar direkt och samarbetar med undervisningsprogrammet på skolan.

Modellen kan delas upp i två trianglar med hjälp av en linje som går rakt igenom de 3 grundstenarna. Från det nedre vänstra hörnet till det övre högra hörnet. Den största delen av servicen på basnivån står bibliotekets kontorspersonal för. Ju högre upp vi kommer på dessa grundläggande stenar desto mindre ansvar ligger på kontorspersonalen. Den professionella bibliotekspersonalen däremot bör ha mindre arbetsuppgifter på basnivån, och istället mer av uppgifterna på stenen för resursbaserad undervisning. På den mellersta av de båda stenarna – den med direktservice till lärare och elever – bör professionell personal och kontorspersonal ha ungefär lika mycket ansvar för att arbetet flyter.

²² San José State University, Loertscher (2003-03-26) <http://slisweb.sjsu.edu/people/loertscher.htm> [Senaste uppdatering: 2001-10-06]

²³ Inom pedagogiken förknippas ordet "taxonomi" med bl. a. Benjamin Bloom som utvecklade en taxonomi för utbildning. Man ville med denna taxonomi ge konkreta termer åt utbildningsprocessens olika hierarkiska nivåer: kunskap, förståelse, tillämpning, analys, syntes och värdering. Taxonomi (1995) Ingår i *Nationalencyklopedin*. Bd 18. Höganäs: Bra Böcker. s. 119.

Vilka verksamheter som man använder sig av på skolan är beroende av vad skolbibliotekarien är duktig på och kan, samt vilka mål och traditioner som finns för undervisningen i området.²⁴

2.1 Skolbibliotekariens roll

Enligt Loertscher är skolbibliotekariens första uppgift att få de tre grundstenarna att fungera på biblioteket. Kontorsfärdigheter kombineras med professionella färdigheter. Loertscher hävdar att man måste börja med den tredje, och översta, stenen för att kunna genomföra hela skolbiblioteksprogrammet. Varje del av verksamheten är viktig, men det finns också en risk att man fastnar på en av nivåerna. Den bästa verksamheten är den som innehåller en hälsosam mix utav alla nivåerna i taxonomin.

Skolbibliotekariens roll i skolbibliotekets taxonomi ser ut enligt följande:

1. INGET ENGAGEMANG. Skolbiblioteket är helt och hållet förbigått. Det är inte alla lärare och elever som använder sig av biblioteket. Bibliotekarien får dock aldrig sluta försöka nå ut till dem som inte använder biblioteket.
2. JÄMNT VERKANDE INFORMATIONSFÖRSÖRJNING. Hjälpmedel, nätverk, informationsresurser och material finns tillgängligt för den som startar på egen hand. Användare finner material och utrustning som de behöver och vet hur de ska använda den både i skolan och i hemmet. Servicen på den här nivån är sådan att den inte märks när den flyter, men alla klagar när saker går fel.
3. INDIVIDUELL HÄNVISNINGSHJÄLP. Skolbibliotekarien tjänstgör som ett mänskligt samspel mellan informationssystem och användare. Service kan ofta dominera skolbibliotekariens tid. Eftersom denna nivå dessutom är stimulerande och intressant blir det lätt att andra servicenivåer hamnar i bakgrunden.
4. SPONTAN INTERAKTION OCH SPONTANA MÖTEN. Spontana aktiviteter och insamlande av material sker utan särskilt planerande. De uppstår spontant utan att det planerats i förväg. Det kan resultera i alltifrån några minuters intensiv aktivitet i klassrummet till att involvera hela skolan under en termin eller ett helt läsår.
5. HASTIG/FLYKTIG PLANERING. Informell och kort planering tillsammans med lärare och elever inför undervisning om skolbibliotekets hjälpmedel eller nätverksutrustning. Denna planering sker oftast i hallen, lunchrummet, lärarrummet osv. Läraren accepterar skolbibliotekariens idéresurser och bibliotekarien blommar ut i sin roll som förmedlare.
6. PLANERAD INSAMLING. Insamlandet av material/tillgängliggörande av digitala resurser sker i förväg inför ett klassprojekt på begäran av läraren. Bibliotekarien planerar ämnet tillsammans med läraren och kan på så sätt samla

²⁴ Loertscher, David, V 2000. *Taxonomies of the School Library Media Program*, s. 11ff.

in information från flera olika källor inför träffen med studenterna. En tydlig beskrivning från läraren av vad som exakt behövs är viktigt för att uppnå ett lyckat resultat.

7. OFFENSIV OCH SÄLJANDE/BEFRÄMJANDE. En gemensam kraftansträngning görs för att föra fram skolbibliotekets program. Skolbibliotekarien visar på de möjligheter som finns i skolbiblioteket.
8. GENOMFÖRANDE AV DE FYRA HUVUDELEMENTEN I SKOLBIBLIOTEKETS VERKSAMHET. Skolbibliotekets fyra verksamheter – samarbete, läsning, ökad inläring med hjälp av teknologi samt informationsläskunnighet – fungerar på skolan. På den här nivån har skolbibliotekarien, med hjälp av andra grupper, skapat en plan, en genomförande strategi och en utvärderande process för de fyra verksamhetsområdena.
9. DET FULLT UTVECKLADE SKOLBIBLIOTEKETS VERKSAMHET. Skolbibliotekets verksamheter täcker behovet för elever och lärare som accepterar de fyra nivåernas verksamheter. Man får ut mesta möjliga av verksamheten. Både lärare och elever förväntar sig att lära sig något.
10. UTVECKLING AV UNDERVISNINGSPLANEN. Tillsammans med andra lärare bidrar skolbibliotekarien i planerandet och strukturerandet av vad som verkligen kommer att läras ut på skolan eller i distriktet. Skolbibliotekarien deltar i arbetet som en kollega till lärarna, och hans/hennes kunskaper tas tillvara.²⁵

2.2 Skolledarens roll

Skolledaren har en nyckelroll i skolans utveckling och miljö. Som den ledare som ger instruktioner i arbetet, noterar skolledaren först vilken potential som finns i skolbiblioteket. Utifrån det använder skolledaren sedan sin ledande position för att se till att det finns en kompetent skolbibliotekarie, avsätter utrymme och medel till material och utrustning. Skolledarens syn på skolbiblioteket är en nyckel för att skolbibliotekets verksamhet ska lyckas. Inte ens en stark och engagerad bibliotekarie kan lyckas med skolbiblioteket om hon inte har skolledaren med sig.²⁶

Skolledarens taxonomi ser ut som följer.

1. KLUVENHET INFÖR ELLER FÖRSUMMANDE AV SKOLBIBLIOTEKET. Av någon anledning har skolbiblioteket inte något stöd av skolledaren. Detta kan bero på brist på förståelse, andra prioriteringar eller ett kritiskt finansiellt läge. Det kan också bero på en gammaldags syn på bibliotekets funktion hos skolbibliotekarien. Av flera anledningar kan skolledaren välja att satsa på andra verksamheter som verkar ha större möjligheter till en mindre kostnad.

²⁵ Loertscher 2000. s. 15-22.

²⁶ Ibid. 2000. s. 55.

2. SKOLLEDAREN ANSTRÄNGER SIG FÖR ATT FÖRSTÅ DET MODERNA SKOLBIBLIOTEKETS ROLL I INFORMATIONSSAMHÄLLET. På den här nivån spenderar skolledaren den tid som behövs för att utreda gällande teorier om bibliotek och teknik i utbildningen. De kan delta i konferenser med sin personal, läsa dokument som behandlar den nationella standarden, eller besöka bra exempel på skolbibliotek.
3. SKOLLEDAREN UPPMUNTRAR SKOLBIBLIOTEKARIEN ATT LEDA VERKSAMHETEN EFTERSOM HON HAR VISIONER OCH KRAFT TILL ATT SKAPA OCH UTVECKLA EN STARK VERKSAMHET PÅ SKOLBIBLIOTEKET. Mycket vilar på visionen och den organisatoriska färdigheten som leder skolbibliotekets verksamhet. Skolledaren arbetar för att anställa en person med personlighet som delar med sig av sin vision om skolbibliotekets möjligheter.
4. SKOLLEDAREN SKAPAR ETT SAMARBETE TILLSAMMANS MED CHEFEN FÖR SKOLBIBLIOTEKETS VERKSAMHET, OCH PLACERAR PERSONEN SOM LEDARE FÖR SKOLANS ARBETSLAG. Hur ansvarsgrupperna än ser ut på skolan, ser skolledaren till att skolbibliotekarien är en del av dessa grupper, så att hon kan hjälpa till att utveckla en bra undervisning.
5. SKOLLEDAREN SKAPAR EN ORGANISERAD STRUKTUR SOM TILLÅTER SKOLBIBLIOTEKETS VERKSAMHET ATT LYCKAS. Sådant som flexibel tillgång till skolbiblioteket, öppethållande, hjälpmedel och teknologiska system måste tillhandahållas för att skolbiblioteket ska kunna fungera som ett lärande laboratorium.
6. SKOLLEDAREN SKAFFAR FRAM EKONOMISKT STÖD TILL SKOLBIBLIOTEKET FÖR EN LÄNGRE PERIOD. Informationsteknologins system ses som en viktig del i infrastrukturen och får ekonomiskt stöd för att fortsätta vara en genomförbar del i utbildningen. För att kunna driva ett skolbibliotek behövs personal med lägre utbildning, och professionella bibliotekarier. Det är en utmaning för skolledaren att få fram pengar till skolans verksamheter och ett väl fungerande skolbibliotek. Skolledaren kan dock inte vara ensam ansvarig för att få fram alla dessa resurser. Den ekonomiska målsättningen måste dessutom vara realistisk.
7. VILKEN SORTS LEDARSKAP SKOLLEDAREN ÄN HAR, FÖRVÄNTAS ÄNDÅ DE FYRA PROGRAMELEMENTEN KUNNA BIDRA TILL SJÄLVSTÄNDIG UNDERVISNING. För att skolbiblioteket ska kunna bidra till den akademiska undervisningen måste ledningen förvänta sig resultat av skolbiblioteket inom fyra huvudområden: läsning, informationskunskap, samarbete vid planeringen tillsammans med lärare, och höja inlärningen genom teknologin.

8. SKOLLEDAREN FASTSTÄLLER SKOLBIBLIOTEKETS INFLYTANDE PÅ ELEVERNAS UNDERVISNING I SKOLAN. Tillräckligt mycket fakta finns tillgängligt för en person eller grupp som ska ta ett beslut. Värderingen av informationen kan resultera i en fortsatt riktning på samma bana, eller en liten förändring i arbetet. Ger skolan eleverna en informationsrik miljö, kan eleverna själva ta kontroll över sina studier. De känner sig tillfredsställda med att använda flera olika sorters teknik för att finna information. Likaså kan de presentera sina resultat på flera olika sätt. Tonvikten bör ligga på hur mycket inläringen ökat med de nya redskapen.²⁷

Monica Nilsson skriver om Loertschers taxonomi i *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*. Det enda hon nämner om sin egen åsikt kring taxonomin är att hon anser den vara en mycket god handledning över hur man kan strukturera och bygga upp skolbibliotekets verksamhet.²⁸

Brigitte Kühne är något mer ingående i sin kommentar kring taxonomin. Hon skriver att det är ett utmärkt underlag för diskussioner för till exempel det lokala skolbiblioteksrådet. Hon påpekar dock att det inte är ett mål att ständigt ligga högst upp i taxonomin. Ibland kan det vara bättre att ligga på en lägre nivå. Skolbiblioteket kan heller inte spela en meningsfull roll i alla skolämnen. Dock bör man tänka över verksamheten om man inte någon gång under året nått de högre nivåerna i de flesta ämnena.²⁹ Läraren och skolbibliotekarien har också olika kompetens som borde utnyttjas bättre än man gör idag, enligt Kühne. Läraren har specifika ämneskunskaper, och kunskaper om klassen och de olika elevernas svårigheter (pedagogik och psykologi). Bibliotekarien å sin sida har två års studier i valfria ämnen utöver två års utbildning i informationssökning och bibliotekskunskap, samt kunskap i nyutkommen litteratur av olika slag. Dessa olika kunskapsresurser borde man alltså enligt Kühne utnyttja bättre än man gör idag.³⁰

Min åsikt är att Loertschers taxonomi kan vara en bra metod att arbeta efter. Att man på skolan försöker se var i taxonomin det egna biblioteket ligger, och sedan försöker arbeta för att skolbibliotekets verksamhet ska utvecklas efter de förutsättningar som finns. Jag tror dock inte det är bra att låsa sig för mycket vid en specifik teori om skolbiblioteket, utan se vad som i praktiken fungerar bäst i den egna verksamheten och sedan utgå från det. Kanske till och med plocka det bästa från olika teorier, och sedan sätta ihop det till något som fungerar bra på det egna skolbiblioteket.

²⁷ Loertscher 2002. s. 58ff.

²⁸ Nilsson 1998. s. 29.

²⁹ Kühne 1993. s. 61.

³⁰ Ibid. 1993. s. 65.

3 SKOLBIBLIOTEK OCH LÄROPLAN

I det här kapitlet kommer jag att behandla begreppet skolbibliotek samt läroplanen. Jag kommer bland annat att nämna vad som står om skolbibliotek i bibliotekslagen. Olika aspekter på skolbiblioteket kommer att beskrivas, som till exempel skolbiblioteket som rum, definiering skolbiblioteket och dess funktion osv. Längre fram i kapitlet kommer jag att fortsätta med läroplanen. Jag kommer att beskriva några av de mål som finns, och vad som står om skolbibliotek i den nu giltiga läroplanen, Lpo94, men också nämna något från tidigare läroplaner – Lgr69 och Lgr80 – om bland annat skolbibliotek.

3.1 Skolbibliotek

Vad som definieras som ett bra skolbibliotek kan vara väldigt olika. Något som återkommer i kommentarer från *Biblioteksbladets* temanummer om skolbibliotek, nr 9 2002, är att ett bra skolbibliotek har kompetent personal, vilket ytterst är en fråga om elevernas framtid. Det som återkommer är också att skolbiblioteket är en demokratifråga.

I regeringsförklaringen från 2002 står det bland annat att ett ökat stöd ska ges till skolbiblioteken för att köpa in böcker. Man vill också öka antalet skolbibliotekarier och läspedagoger.³¹

Christer Holmqvist på Skolbibliotek Öst – en förening med syfte att stödja och inspirera skolbibliotekarier och andra vad gäller skolbiblioteksfrågor – menar på att det främsta problemet som skolbiblioteket har är att visa på att man är en resurs och inte bara en plats. Enligt honom ska skolbiblioteket inte fungera som ett litet folkbibliotek i skolan, utan vara något som berör undervisningen.³²

Även om skolbiblioteket har en stor pedagogisk funktion, så är det inte den enda funktionen som skolbiblioteket har. Enligt Polly Bohary, skolbibliotekarie på St. Ilians skola i Västerås, måste man ändra på tanken att skolbiblioteket bara handlar om ett rum med böcker och datorer. Hon påpekar att det är den ständiga och muntliga kontakten med eleverna som är viktigast. När man är sig själv, och tar kontakt så kommer eleverna tillbaka automatiskt. Bohary försöker också att få eleverna att växa och sträcka på sig.³³

3.1.1 Bakgrund till skolbibliotek

Under andra världskriget bedömdes i olika utredningar skolbiblioteken som något som var positivt. Det borde vara ett centrum i skolans arbetsliv.

³¹ Barret, Halle (2002). Kommentarer. *Biblioteksbladet*, nr 9, s. 7.

³² Stenlund, Annika (2002). Nätverk för skolbibliotek vill skapa mötesplatser. *Biblioteksbladet*, nr 9, s. 11.

³³ Rabe, Annina (2002). Kreativt kaos hos Polly. *Biblioteksbladet*, nr 9, s. 8.

När man sedan kom in på 1950- och 60-talen kom utbildningen och synen på läromedel att ses mera teknokratiskt. Undervisningen blev mer effektiv och planerad med en bas av centrala läromedelssystem och läromedelspaket. Under den här tiden blev skolbibliotekets roll successivt alltmer försvagad. Man talade mera om boksamlingar, läromedelsutrymmen, materielrum osv.

Diskussioner fördes under 1970-talet om hur skolans arbetsformer såg ut. Likaså diskuterades hur man i skolan skulle skapa ett intresse för skönlitteratur och kultur, men också behovet av en vidgad syn på läromedlen. Ett utvecklingsprojekt startade där man försökte vidga läromedelsbegreppet, i vilket skolan ingick som en del.

I läroplanen för grundskolan – Lgr80 – återkom nämmandet av skolbibliotek och det på flera ställen. Framför allt i svenskämnet kursplan där man kraftigt betonade arbetet med skönlitteratur.³⁴

3.1.2 Definition av skolbibliotek och dess funktion

I rapporten *Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys, och probleminventering* från Statens Kulturråd visar man på några förslag till bibliotekets grundläggande definition, som ska hjälpa biblioteket till att kunna utveckla, mäta och utvärdera sin verksamhet. Dessa förslag går ut på följande:

1. Ett skolbibliotek är den eller de platser som finns i eller i direkt anslutning till skolan, och som har resurser som medier, teknik och personal. Detta ska finnas tillgängligt för att söka, värdera och förmedla information och läsupplevelser.
2. Uppgiften som skolbiblioteket har, är att ha ansvar för i första hand biblioteksservice som svarar för behovet i utbildningen inom den egna organisationen. I andra hand ska skolbiblioteket ge övrig biblioteksservice tillsammans med landets biblioteksväsende.³⁵

Louise Limberg skriver i sin bok *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* om en definition av skolbibliotek från början av 1990-talet som talar om skolbibliotekets fem dimensioner. Dessa dimensioner är: rummet, medierna, informationssystemet, verksamhetens innehåll och ändamål, och till sist personalen. Rummet är själva skolbiblioteket, där böcker och andra medier finns tillgängliga. Systemet registrerar och gör det möjligt att finna en bestämd bok. Personalen är kunnig och ansvarar för samt driver verksamheten. Programmet slutligen är det som gör att biblioteket är en bidragande orsak till att kvaliteten på undervisningen och inläringen höjs. Limberg nämner också vad som står om skolbibliotekets uppgifter i Nationalencyklopedin. Dessa uppgifter är att vara en bidragande orsak för eleverna att utveckla förmågan att söka och använda information i kombination med lärande, samt att stimulera deras läsutveckling.³⁶

³⁴ Gómez 1996. s. 9.

³⁵ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). s. 10.

³⁶ Limberg 2002. s. 12f.

Dagens skolbibliotek är både fysiska och virtuella. De innehåller fysiskt material som böcker, tidskrifter, tidningar och bildmaterial. Utbudet innehåller också virtuella objekt som databaser och internet, som finns tillgängliga via bibliotekets datorer. Detta ger möjligheter för eleverna att utöver det lokala rummet med dess samlingar skapa mera globala kontakter.³⁷ Forskare hävdar – enligt Limberg – skillnaden mellan ett klassrum och ett skolbibliotek. Skolbiblioteket är mer av ett offentligt rum än klassrummet, eftersom det är öppet för alla och på så sätt också erbjuder större anonymitet.³⁸

I rapporten från Statens Kulturråd nämns att den funktion som skolbiblioteket ska ha bör preciseras i skolans styrdokument. Skolbibliotekets resurser och inriktning utifrån den övriga pedagogiska verksamheten borde också preciseras. Skolledaren är skyldig att få ökade kunskaper om sitt ansvar och sin betydelse för skolbiblioteksutvecklingen eftersom det är han/hon som har det yttersta ansvaret för skolbiblioteket.³⁹

För att eleverna ska kunna utveckla sin förmåga att ställa frågor, reflektera, dra slutsatser och formulera nya frågor behövs ett skolbibliotek. Det är viktigt att tillmötesgå elevernas intressen och behov och visa att dessa är väsentliga. Det är lika viktigt som att skapa en trygg miljö för eleverna i biblioteket.⁴⁰

Skolledaren är ansvarig för att redskapen för undervisning enligt läroplanen, skolplanen och arbetsplanen finns. Ett av dessa redskap är skolans bibliotek. Skolbiblioteket har två olika roller, som hör ihop med det. Dessa roller är den informationsförmedlande och den läsfrämjande rollen.⁴¹

Vissa kommuner har – förutom skolbibliotek – också skolbibliotekscentraler. Här får skolornas bibliotekspersonal vidareutbildning. Men skolorna får också hjälp med rådgivning för inköp av litteratur, samt gallring, men också katalogisering samt iordningställande av litteratur.⁴²

3.1.3 Skolbiblioteket och undervisningen

Marianne Steinsaphir skriver i sitt förord till tidskriften *Biblioteksbladet* nummer 9 år 2002 – som är ett temanummer som handlar om skolbibliotek – att skolbiblioteket borde vara ett självklart pedagogiskt instrument och en plats för egna upptäckter. Särskilt nu när det problembaserade lärandet har slagit igenom på alla nivåer. Det hon påpekar är att om barn inte har tillgång till ett bibliotek som fungerar, och som inte heller har föräldrar som kan hjälpa dem att söka information kommer att klara sig sämre. På så sätt blir skolbiblioteket en demokrati- och klassfråga.⁴³

³⁷ Limberg 2002. s. 69.

³⁸ Ibid. 2002. s. 71.

³⁹ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). s. 11.

⁴⁰ Limberg 2002. s. 43.

⁴¹ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). s. 7f.

⁴² Lundgren 1996. s. 22.

⁴³ Steinsaphir Marianne (2002). Förord. *Biblioteksbladet*, nr 9, s. 2.

Monica Nilsson tar i sin bok *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum: En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare* upp 3 punkter som gör att skolbiblioteket kan vara en viktig del av skolans verksamhet och undervisning. Dessa punkter beskriver biblioteket som ett:

- Informationscentrum där skolans information finns samlad och sökbar
- Centrum där nyfikenheten blomstrar tillsammans med läsglädjen
- Språk- och kulturcentrum med möjligheter till att skapa förståelse och inlevelse för samhället och dess begrepp och företeelser för elever och lärare.⁴⁴

Det som gör att ett skolbibliotek fungerar som ett stöd i undervisningen är att den eller de som arbetar i skolbiblioteket finns nära kärnverksamheten. De ska också i relation till och i samspel med vad som styr skolans verksamhet utveckla biblioteksfunktionen.⁴⁵

Limberg skriver i boken *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* om att skolbiblioteket har till uppgift att fylla en pedagogisk funktion som gör att det höjer kvaliteten på elevernas lärande. För att uppnå detta måste skolbiblioteket verka genom undervisningen, och användas under alla skolår i olika ämnen. Den integration som finns mellan biblioteket och undervisningen är tänkt att se olika ut i de olika ämnena, men även under de olika stadierna av utbildningen. Undervisningen och dess integration mellan lärare och bibliotekarie kräver ett nära och systematiskt samarbete på alla plan i utförandet.⁴⁶

Enligt utvecklingsprojektet Språkrum – se vidare presentation längre fram i uppsatsen – som går under myndigheten för skolutveckling är ett av skolans viktigaste uppdrag att ge stöd åt skolbiblioteken som resurs. Framför allt som en resurs i den pedagogiska miljön från förskolan och upp till gymnasiet. Det finns två goda skäl till att ha med skolbiblioteket och bibliotekarien i arbetslaget. (Med arbetslag menas här de anställda som arbetar med undervisningen.) Nämligen de ökade kraven på orientering och sovring i informationsflödet, tillsammans med en starkt växande flora av medier. Detta gör att eleverna behöver arbeta med ett processinriktat arbetssätt, i vilket bibliotekarien borde ha en självklar plats.⁴⁷

I artikeln *Skolbiblioteken faller på plats i ITiS* från DIK Forum nr 1, 2000 skriver Ida Beckman att motivet med satsningen på projektet ITiS⁴⁸ är att ge barn och ungdomar lika stora möjligheter till att få kunskap om IT. Något av det som måste till för att nå dit är att personalen känner sig förtrogen med tekniken, och då framför allt tekniken som ett pedagogiskt verktyg. Satsningen ska också bidra till skapandet av bättre förutsättningar för att få en likvärdig skola i hela landet. Kvaliteten ska vara hög. Före detta skolminister Ingegerd Wärnersson motiverade satsningen som regeringen gjorde med att även lärarnas arbete kan bli mer varierat. Skolan kan också enligt Wärnersson

⁴⁴ Nilsson 1998, s. 11

⁴⁵ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). s. 32.

⁴⁶ Limberg 2002. s. 17f.

⁴⁷ Myndigheten för skolutveckling hemsida, Läs och skriv, Språkrum, (2003-03-24) (Maria Hult, Sidansv.) http://www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/las_skriv/sprakrum.shtml [Senaste uppdatering: 2003-02-26]

⁴⁸ ITiS är en förkortning för IT i skolan.

genom IT bli en mer spännande arbetsplats för både elever och lärare. Hon menar att man kan använda tekniken på ett övervägt och klokt sätt när det handlar om barns och ungas lärande.⁴⁹

För att få delta i ITiS-projektet ställs ett antal krav på skolan. Det handlar bland annat om att skolledaren måste genomgå en kortare utbildning. Denna utbildning har som uppgift att ge skolledaren fördjupade insikter om och en större förståelse för den egna rollen i skolutvecklingen samt arbetet med den nya informationstekniken. Anne Ljungdahl nämner också att det är nödvändigt för skolbiblioteket att skolledaren inser vikten av att anställa bibliotekariéer. Bibliotekariernas syn på information, informationssökning och kunskap kan på ett betydelsefullt sätt bidra till hur arbetssättet på skolan utvecklas. Samtidigt, menar Ljungdahl, måste initiativen till förändringen komma från flera håll. Annars kan ingenting hända. Lokala politiker måste till exempel ange att skolbiblioteken ska ingå i det lokala utvecklingsarbetet i sina mål.⁵⁰ Detta är ett av de projekt som regeringen har valt att satsa på för att skolan ska utvecklas, och eleverna ska bli bättre informationssökare.

Det finns också vissa skillnader mellan vanliga läromedel och bibliotekets litteratur. Läroboken är uppbyggd med struktur och ordning, samt aktiviteter för eleverna. Biblioteksböckerna däremot kan man inte sätta in i ett specifikt skolämne, eftersom de är strukturerade på ett helt annat sätt än läroböckerna, vilket kan skapa kaos i undervisningen och lektionsstrukturen. Limberg ifrågasätter hur denna skillnad mellan läroböcker och biblioteksmedier kan utnyttjas på ett intellektuellt utmanande sätt i undervisningen.⁵¹

Skillnaden som finns i biblioteksanvändning mellan olika lärargrupper kan knytas till de olika pedagogiska metoderna som lärarna använder sig av. Dessa skillnader har förmodligen sin grund i lärarnas syn på kunskap och lärande.⁵²

Loertscher ger dessutom några exempel på vad han tycker är lärarens uppgift:

- Lära ut en större mängd material på kortare tid.
- Lära ut på ett sådant sätt att studenterna får höga poäng på tester även då de inte talar engelska.
- Förbättra studenternas inläring genom att matcha resurser mot deras möjligheter och studieteknik.
- Förse eleverna med möjligheter att utveckla ett självständigt lärande och problemlösande färdigheter.
- Ta fram olika metoder för klassrumsundervisningen och inlärningsaktiviteterna.
- Stimulera kreativitet och viljan att experimentera.⁵³

Det krävs också en del förutsättningar för att skolbiblioteket ska fungera som en kvalitetshöjare i undervisningen. Några av de villkoren är de kunskaper, erfarenheter

⁴⁹ Beckman, Ida (2000). Skolbiblioteken faller på plats i ITiS. *DIK Forum*, nr 1, s. 12.

⁵⁰ Ibid. 2000. s. 12f.

⁵¹ Limberg 2002. s. 31.

⁵² Ibid. 2002. s. 33.

⁵³ Loertscher 2000. s. 29.

och metoder som lärarna har med sig sedan tidigare, läroplaner eller andra styrmedel, utvecklings- och förändringsarbete av olika slag, samt den kultur som råder på själva skolan.⁵⁴ En del av den litteratur som skrivits om skolbibliotek betonar betydelsen av måldokument för just biblioteksverksamheten.⁵⁵ Det som mest påverkar vad eleverna lär sig är lärarnas syn på kunskap och lärande, samt de metoder de använder sig av, liksom ett aktivt stöd från skolledningen.⁵⁶

För att åstadkomma en biblioteksintegrerad undervisning behövs en kombination av flexibel schemaläggning och andra metoder. Det handlar om metoder som att lärare planerar undervisningen tillsammans med bibliotekarien, och att rektorn visar sitt intresse för bibliotekets betydelse för klassrumsundervisningen. Detta är dock något som framkommit vid skolbiblioteksforskning utomlands. I Sverige har schemalagd biblioteksundervisning inte varit av intresse i forskningssammanhang.⁵⁷

Limberg skriver också att både svensk och anglosaxisk litteratur trycker på att det är viktigt att ständigt ge nya utmaningar till eleverna genom svårare uppgifter. Informationssökningen ska vara något som skapar mening och som är direkt ansluten till ämnesundervisningen.⁵⁸

För att kunna erbjuda lärare och elever ett bra medieurval behövs kvalitet och omfattning i beståndet. Detta ställer krav på att bibliotekets urvalsrutiner förändras och kan resultera i ett fruktbart samarbete mellan lärare och bibliotekarier. Att systematiskt förstärka och utveckla skolbibliotekets mediebestånd gör att medierna utnyttjas bättre i undervisningen, samarbetet mellan lärare och bibliotekarier blir djupare och biblioteket får en förstärkt roll i undervisningen.⁵⁹

Uno Nilsson skriver i sin artikel "Tankar om skolbibliotek" från *DIK Forum* nr 2, 1999, också om skolbibliotekets mediabestånd. Han nämner först och främst att skolbiblioteket krävs i den nya pedagogiken. Sedan går han närmare in på att det inte är bibliotek i allmänhet, eller väl genomtänkta boksamlingar som behövs i första hand. Det som behövs är ett aktivt redskap för kunskapande. Ett redskap som inkluderar IT och flertalet andra medier, samt utbyten och möten mellan elever, lärare och också olika skolor.⁶⁰

Ross Todd nämner efter att ha analyserat flera länders deklarerationer om skolbibliotekariens roll att den visar på ett par viktiga punkter. Det är skälen bakom den pedagogiska rollen som gör skolbibliotekariens roll betydelsefull. Betydelsen handlar om aktiviteter, förändringar och effekter. Effekterna står i relation till behov som är personliga, sociala, känslomässiga och intellektuella, och gör en skillnad i individens liv. Todd påpekar att det är elevernas studieresultat det handlar om. Skolbiblioteken betyder en reell skillnad i elevernas studieresultat.

⁵⁴ Limberg 2002. s. 36.

⁵⁵ Ibid. 2002. s. 47.

⁵⁶ Ibid. 2002. s. 46.

⁵⁷ Ibid. 2002. s. 74.

⁵⁸ Limberg 1996. s. 18.

⁵⁹ Limberg 2002. s. 35.

⁶⁰ Nilsson, Uno (1999). Tankar om skolbiblioteket. *DIK Forum*, nr 2, s. 18

Skolbibliotekarier världen över har en viktig uppgift i att på ett tydligt sätt visa på vilken skillnad de gör för resultaten i utbildningen. Denna uppgift ligger både i informationskunnigheten och i ett brett utbud av tjänster särskilt när det handlar om litteratur och läsprogram. Det är många skolledare, lärare och andra invånare i samhället som inte kan se vilken möjlighet för lärandet som skolbibliotekarien innebär. Skolbibliotekarierna måste alltså föra fram påtagliga bevis på hur deras arbete inverkar på inläringen, och studieresultaten.⁶¹

3.1.4 Skolbiblioteket som rum

Det rum som skolbiblioteket kännetecknas av är att det är annorlunda än de andra rummen på skolan. Det är ett rum som oftast präglas av ytor som är både större och friare. Ett skolbibliotek beskrivs ofta som en plats som är varm, vänlig och inbjudande, men också som ett rum med personlighet. Lärare påtalar också att rummet är som en trygg hamn för eleverna.⁶²

Själva utformandet av biblioteket som rum måste ske så att det är lämpligt för en mångsidig verksamhet. Denna verksamhet ska svara mot de behov som finns bland lärare och elever. Det ska finnas möjligheter för bland annat projektarbeten och enskilda arbeten.⁶³

I tidskriften "Barn och kultur" nr 6 2001 skriver Anette Ekström om några tankar som hon har kring själva rummets betydelse för skolbiblioteket, och då inte bara som den pedagogiska funktionen. Hon gör ett försök att bryta ut det fysiska rummet ur själva skolans helhet.

Ekström påpekar att byggforskningsrådet menar att miljön omkring oss påverkar vårt välbefinnande. Om det är så att den fysiska studiemiljön har betydelse för studieresultaten, så borde det vara meningsfullt att satsa på skolbiblioteket som fysiskt rum, och inte bara en pedagogisk resurs. De upplevelser man får av ett rum är sällan statistiska, men det första intrycket styr alltid i den ena eller andra riktningen.

Själva bibliotekets placering på skolan brukar avspegla vilken betydelse det ges i undervisningen. Ligger skolbiblioteket mitt i skolan ges det ofta hög status, medan det oftast har en mindre central funktion vid en placering i källaren eller på vinden.

Entré och helhet kan skapa ett viktigt första intryck av hur man upplever lokalen. Möbleringen kan inbjuda till olika verksamheter, men samtidigt vara totalt likgiltig och karaktärlös. Genom att placera aktiviteter på olika platser i biblioteket visar man medvetet eller omedvetet vad som har högst prioritet.

Att ha en balanserad stimulans när det gäller logik och estetik i rummet ökar förmågan att hantera information. Alla sinnen behöver stimuleras. En god skolbiblioteksmiljö är

⁶¹ Todd, Ross (2002). Skolbibliotek i världen. *Biblioteksbladet*, nr 9, s. 17.

⁶² Limberg 2002. s. 68.

⁶³ Ibid. 2002. s. 70.

en miljö som väcker läslust och nyfikenhet, samtidigt som det erbjuder lärande genom alla sinnen.

Det är viktigt att låta fantasin flöda. Man kan till exempel bilda små rum i rummet, ta fram bra belysning, måla i lugnande, eller stimulerande färger. I ett hörn, eller en del av biblioteket kan man ha lugnande flöjtmusik, eller porlande vatten. Lukt och känsel kan stimuleras genom till exempel aromalampor.

Gröna växter ger också en positiv effekt, liksom tillskott på syre och en ökad luftfuktighet. Att skylta med böckerna ger också en inbjudan till att läsa dem.

I slutet av sin artikel skriver Ekström om att det kanske inte alltid behöver byggas om. Det kan fungera lika bra med det man redan har och som är speciellt med just det rummet. Hon citerar Inge Mette Kirkeby, som menar att skolbibliotekets miljö ska vara präglad av det man kan göra där, ha en atmosfär av kunskapsverkstad, laboratorium eller ateljé snarare än kontor.⁶⁴

3.1.5 Projekt Språkrum

Myndigheten för skolutveckling har satsat på ett projekt som kallas Projekt Språkrum. Detta projekt har bland annat som huvuduppgift att stärka och utveckla skolbibliotekets pedagogiska roll. Grundsynen för projektet är att den viktigaste uppgiften i skolan är att ge skolbiblioteken stöd i deras funktion som resurs för elevernas språkutveckling. De nämner kraven på orientering och sovring i dagens stora informationsflöde och den kraftigt växande floran som goda skäl att ge eleverna stimulans för att arbeta processinriktat. I det arbetssättet är bibliotekarien en självklar del i arbetslaget.

Mot den här bakgrunden ska Språkrum genom olika kontakter skapa en kunskapsbas och ett nätverk för språkliga kommunikationsfrågor, som har skolbiblioteken i centrum. Man vill i projektet diskutera begreppet språkförmåga, samt utveckla strategier som är långsiktiga, och som har skolbiblioteken som ett centrum för språkutvecklingen.

För att kunna genomföra det här projektet samarbetar Språkrum med rektorer, lärare, bibliotekarie, ITIS-handledare, samt olika former av centraler: pedagogiska, för läromedel, för skolbibliotek, media osv., och också med högskolor, universitet, Statens Kulturråd m fl. Det är viktigt för Projekt Språkrum att få näring utifrån genom en aktiv dialog med de målgrupper som är berörda.⁶⁵

I häftet *Ge rum för språket* – som ligger utlagt på internet – frågar man sig från Projekt Språkrums sida vad språkförmåga är. Deras tolkning är att det handlar om att kunna läsa och förstå texter, dokument och bilder, samt att återberätta dem. Man ska också kunna välja rätt media och rätt redskap för det man söker efter och för det egna berättande.

⁶⁴ Ekström, Anette (2001). God skolbiblioteksmiljö: några funderingar kring rummets betydelse. *Barn och kultur*, nr 6, s. 120ff.

⁶⁵ Myndigheten för skolutvecklings hemsida, Utvecklingsteman, Läs och skriv, språkrum (2003-04-08) (Maria Hult, Sidansv.) http://www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/las_skriv/sprakrum.shtml [Senast uppdaterad: 2003-02-26]

I samma häfte nämns att det finns belägg från de skolor där samarbetet mellan bibliotekarien och läraren har tagit fart, om vilket stöd för läraren som bibliotekarien kan vara. Särskilt när det handlar om att lotsa i den mångfald av medier som bara växer. Välutvecklade skolbibliotek får också ett starkt stöd i bland annat skolbiblioteksmanifestet som Unesco gav ut år 2000 (se vidare 3.1.8 längre fram i uppsatsen). Andra studier visar också på att elevernas språkförmåga ökar vid ett samarbete mellan lärare och bibliotekarier.

Ge rum för språket nämner också några av de grundbegrepp som präglar den pedagogiska utvecklingen i vår tid. Dessa grundbegrepp kan också sägas förutsätta goda skolbibliotek, och är följande: Informationshantering, Problembaserat lärande/Learning by doing, samt Informationsläsförmåga (Information Literacy).

Informationshanteringen kräver att eleven ges tillgång till ett spektrum av källor på sina egna villkor. Problembaserat lärande bygger på närheten till källorna och redskapen. Det ständigt växande undervisningsstoffet ökar kraven på den informationstekniska källsorteringen. Detta borde göra att skolbiblioteket får en naturlig huvudroll i den pedagogiska miljön. Informationsläsförmågan handlar om att kunna läsa, förstå och berätta om olika slag av information. Man ska dessutom kunna granska informationen kritiskt och välja vilket redskap man ska använda för att presentera den information man vill förmedla.

När det gäller styrdokument för svenska skolor har skolbiblioteket kommit alltmer i skymundan. Från att ha varit ett centralt begrepp i 1940 års skolutredning finns det som något mera underförstått i Lpo94. Det som främst är uppgiften för Språkrum är att inventera aktuella och framtidsinriktade tankar och kunskaper. Man ska dessutom lyfta fram skolbiblioteket och dess funktion i diskussioner om lärande. Det man vill uppnå med Projekt Språkrum är att kvalitetssäkra skolbiblioteket tillsammans med dess personal och mångfald av medier, så att de blir en resurs som inte går att byta ut i det dagliga skolarbetet.⁶⁶

3.1.6 Skolbibliotek i världen

Ross Todd skriver i en artikel i *Biblioteksbladet* nummer 9 2002 något om skolbiblioteken i världen. I Australien finns en lång tradition när det gäller skolbiblioteksutbildningen. Den professionella bibliotekarien tituleras lärarbibliotekarie. Den examen som de flesta lärarbibliotekarierna har är universitetsexamen i pedagogik och skolbibliotekskunskap. Med en bakgrund som lärare har lärarbibliotekarien en roll när det gäller planering, genomförande och utvärdering av utbildningens program. Förutom det har lärarbibliotekarien till uppgift att säkra skolans tillgång till en samling resurser och tjänster avseende alla läromedel. Denna samling ska vara organiserad och tillgodose det samlade behovet inom pedagogik, fritidsverksamhet och kultur i skolsamhället. Ett av de starkaste yrkesförbunden för lärarbibliotekarier i Australien

⁶⁶ Myndigheten för skolutvecklings hemsida, Utvecklingsteman, Läs och skriv (2003-04-08) http://www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/las_skriv/pdf/00-563.pdf

menar att lärarbibliotekariens roll är aktiv när det handlar om utformning, understöd och genomförande av läroplanen. Lärarna och lärarbibliotekarierna arbetar tillsammans för att kombinera kunskap om läroplanen med kunskap om den enskilda elevens behov och förmåga. Detta kombinerar man med kunskap om informationskällor, informationsresurser och informationstekniker.

På Nya Zeeland är skolbibliotekariens situation annorlunda. En del skolbibliotek är bemannade med lärarbibliotekarier som är kvalificerade. De allra flesta biblioteken är dock bemannade med en lärare som har fått som uppdrag att ansvara för skolbiblioteket. I en del fall har dessa lärare inte fått någon biblioteksundervisning över huvud taget. I andra fall har skolbiblioteken en skolbibliotekarie med biblioteksutbildning, men utan lärarkompetens.⁶⁷

I både USA och Canada har bibliotekarien en grundutbildning till lärare, innan de bygger på sin utbildning till skolbibliotekarier. Detta för att ha en viss grundläggande kunskap när det gäller undervisning att falla tillbaka på i sitt biblioteksarbete.⁶⁸

Dansken Jens Raahauge skriver i sin artikel ”Skolebiblioteket og læseoplevelser” i boken *Vild med at læse – Ideer til udvikling af skolebiblioteket* om att skolbiblioteket är en plats där alla kan smittas av läsbacillen. Det handlar enligt Raahauge om förmedling och det är något som är fundamentalt viktigt bland skolans mål.⁶⁹ De slutsatser han drar i sin artikel är att om skolbiblioteket vill ha en kulturell ambitionsnivå som alla barn och unga ges tillgång till är kraven enkla. Dessa krav är läsande och berättarglada bibliotekarier, en litterär miljö med muntligt berättande, allsidigt utvald litteratur som kan ge barnen inspiration till att läsa, ett allsidigt urval av läspedagogiskt tillrättat läsmaterial.⁷⁰

I boken *Samarbejde mellem skole- og folkebiblioteker* nämns det att skolbibliotekets verksamhet ska ses i förhållande till folkskolelagens bestämmelse om att folkskolan ska försöka skapa ramar för upplevelse, arbetslust och fördjupning, så att eleverna utvecklar medkänsla, fantasi och lust till att lära. Skolbiblioteket ställer undervisningsmaterial till förfogande för skolans undervisning, samt tillhandahåller böcker till elevernas fritidsläsning. Liksom i Sverige är de danska skolbiblioteken inte några offentliga bibliotek i den meningen att de är tillgängliga för alla.

I Danmark är det kommunstyrelsen som beslutar om skolbibliotekets samarbete med folkbiblioteket och om hur man tillsätter skolbibliotekarier. Det ligger också på kommunstyrelsens ansvar att om behovet finns besluta om särskilda ordningar för överordnad administration för skolbiblioteket. Här kan det också bli fråga om tillsättande av särskilt sakkunniga – vilket i praktiken innebär skolbibliotekskonsulenter – samt att dra upp riktlinjer för skolbibliotekets funktioner, såsom inköpspolitik, material med mera. Det grundläggande för skolbiblioteket är att dess målgrupp är folkskolans elever och lärare. Traditionellt sett har skolbiblioteket varit ett supplement

⁶⁷ Todd, Ross (2002). s. 16.

⁶⁸ Loertscher 2000. s. 15.

⁶⁹ Raahauge, Jens (1995). *Skolebiblioteket og læseoplevelser. Vild med at læse – Ideer til udvikling af skolebiblioteket*, s.7.

⁷⁰ Ibid. (1995). s.10f.

till läroböcker, AV-medier osv. Idag går tendenserna mot att allt material samlas i ett system. Detta system är det skolbiblioteket som har till uppgift att administrera utbildningsmaterialet.⁷¹

3.1.7 Bibliotekslagen

Bibliotekslagen 1996:1596 föreskriver att alla grund- och gymnasieskolor ska ha lämpligt fördelade skolbibliotek. Dessa bibliotek ska arbeta för att stimulera elevernas läs- och litteraturintresse, och tillgodose behovet av material i utbildningen.⁷²

Rapporten från Statens Kulturråd skriver att formuleringarna kring skolbibliotek i bibliotekslagstiftningen är mycket vida, och det behövs en tydligare praxis när det gäller tolkningen av lagen. Regional samordning och utveckling av skolbiblioteken är också ett mål enligt rapporten.⁷³

Debatten om en bibliotekslagstiftning hade förekommit under lång tid innan en bibliotekslag antogs. Under 1990-talet blev diskussionen mer kraftfull, vilket framför allt orsakades av det förändrade samhällsklimatet. Politiker som först varit tveksamma till en bibliotekslag ändrade sig och blev positiva till en utredning. Det handlade då inte bara om politiker i ett enstaka parti, utan om politiker i flera läger.⁷⁴

Den borgerliga regeringen tog i februari 1993 beslutet att tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgiften att utreda den kulturpolitiska inriktningen. I kommittédirektivet fanns inga uppgifter om att man ansåg att ett förslag till bibliotekslag borde utredas. Vid regeringsskiftet 1994, då socialdemokraterna tog över makten lade regeringen till ett tilläggsdirektiv till Kulturutredningen. Här gav man uppdraget åt utredningen att ett förslag till bibliotekslag skulle läggas fram. Syftet skulle vara att säkra folk- och skolbibliotekens möjligheter att bevara mångfald och kvalitet vid bokinköp, samt att garantera att boklånen skulle förbli avgiftsfria. Dessutom skulle lagen säkerställa att det förekom bibliotek i varje kommun. Betänkandet som lades fram i augusti 1995 tog upp att en bibliotekslag främst skulle syfta till att garantera just avgiftsfria boklån, samt ett väl fungerande nätverk som skulle knyta ihop biblioteken nationellt.⁷⁵

De olika remissinstanserna hade olika syn på behovet av en bibliotekslag. Det fanns de som tillstyrkte förslaget, liksom de som var tveksamma till om lagen hade något att tillföra i den form den föreslogs. Den främsta anledningen till att lagförslaget avstyrktes var att man ansåg det strida mot det kommunala självstyret, liksom att lagen var av en sådan art att de frågor som togs upp i den inte behövde göras till föremål för lagstiftning.⁷⁶

⁷¹ *Samarbejde mellem skole- og folkebiblioteker – en rapport om status og udvikling af de to bibliotekstyper*, (1998). s. 8ff.

⁷² *Sveriges lagar: Innehåller författningar som trätt i kraft per den 1 januari 2000* (2000). Bibliotekslag 1996:1596. s. 2478

⁷³ Rapport från Statens Kulturråd 1999:1 (1999). s. 11.

⁷⁴ Häggström & Renberg 1998. *Vägen till en bibliotekslag i Sverige* s. 44.

⁷⁵ *Ibid.* 1998. s. 52.

⁷⁶ Häggström & Renberg 1998. s. 55.

I september 1996 överlämnade den socialdemokratiska regeringen sin kulturproposition, kallad Kulturpolitik (prop 1996/97:3). I den här föreslogs att en bibliotekslag skulle införas. Eftersom en försämring av biblioteksverksamheten skett under åren dessförinnan ansågs det finnas grund för införandet av en bibliotekslag för att skydda vissa principer inom biblioteksområdet som är bärande. Detta gällde framför allt avgiftsfria boklån och nationellt fungerande nätverk. Det förslag till bibliotekslag som regeringen lade fram överensstämde i huvudsak med Kulturutredningens förslag. Det skulle dock fortfarande ligga på kommunens ansvar att lägga fast omfattningen av folkbiblioteksverksamheten, varför ingen statlig detaljstyrning fick förekomma.⁷⁷

Förslaget om en bibliotekslag debatterades i riksdagens kammare i december 1996, och åsikterna gick fortfarande isär. Men bibliotekslagen klubbades igenom med 183 röster för förslaget, och 137 emot. 1 röst lades ned.⁷⁸

I *Biblioteksbladet* nr 7, 1995 presenteras några åsikter kring bibliotekslagen. De åsikter som kom fram angående skolbibliotek handlade främst om det positiva i att de nämns. Tina Lindemalm, SAB: s ordförande, nämner att skrivningen kring skolbiblioteket är progressiv, och att det är positivt att skolbiblioteket har behov av fackutbildad personal. Något som borde gälla även för folkbiblioteken. Gunilla Janlert, chef för Umeå skolbibliotekscentral, nämner som positivt att man nämner skolbiblioteken i bibliotekslagen, eftersom det ställer krav på skolan när det gäller kvalitén. Detta eftersom man ingår som en del i det stora bibliotekssystemet. Skolbiblioteken får på det sättet en helt annan tyngd. Hon fortsätter med att påpeka att det är viktigt att det står i lagen att det ska finnas lämpligt fördelade skolbibliotek, även om det inte står tydligt vad det innebär. Likaså är det enligt Janlert viktigt att alla bibliotekstyper samlas på ett ställe. Hon påpekar dock också att lagen är urvattnad, och att hon inte tror att den kommer att åstadkomma några storverk, men att det ändå är viktigt att vissa saker fästs på papper.

Roland Eliasson, länsbibliotekschef i Halland, nämner att lagen kan ha viss betydelse för skolbiblioteken. Detta eftersom det tydligare än tidigare fastslås att det ska finnas ett skolbibliotek, och att det anges som ett läromedel. Max Lundgren, ordförande i författarförbundet, är glad över att man tagit med skolbiblioteken i lagen.

Ants Virman från Kommunförbundet däremot vänder sig emot att skolbiblioteken togs in under den allmänna lagen istället för i skolstadgan.⁷⁹

1999 överlämnades ett nytt förslag till skarpare bibliotekslag från Sveriges Allmänna Biblioteksförning och DIK-förbundet till kulturminister Marita Ulvskog. I detta lagförslag betonades särskilt vikten av välutrustade bibliotek på grund- och gymnasieskolor. I förslaget nämns att man inom grundskole- och gymnasieskolorna ska ha välutrustade bibliotek som leds professionellt. De ska också vara anpassade till läroplaner och lokala handlingsplaner. Uppgiften för skolbiblioteken skulle i så fall

⁷⁷ Ibid. 1998. s. 60.

⁷⁸ Ibid. 1998. s. 68f.

⁷⁹ Blomberg, Barbro (1995). Kulturutredningen: skolbiblioteken en del av nationella nätverket. *Biblioteksbladet*, Nr 7, 211ff.

ligga i att stärka läsvanorna hos eleverna, öka elevernas förmåga att söka information och ta till sig kunskap. Dessutom ska biblioteket fungera som ett redskap som är verksamt i den pedagogiska processen. Ansvarig för grund- och gymnasiebiblioteken är – enligt förslaget – kommunerna.⁸⁰

3.1.8 Unesco's skolbiblioteksmanifest

Ser man till internationell biblioteksdebatt har svenska folkbibliotek ofta visats som föredömen, och även använts som förebilder för andra länders biblioteksutveckling. Dessvärre har inte de svenska skolbiblioteken haft motsvarande roll.

1949 gav Unesco ut sitt folkbiblioteksmanifest. Detta manifest reviderades 1972, och 1994 kom den tredje versionen ut. För folkbiblioteksutvecklingen har manifestet haft en viktig roll. Det har fungerat främjande för samsynen på folkbiblioteksväsendet både nationellt och internationellt.

För skolbiblioteken har ett manifest saknats. Det är därför en viktig händelse och milstolpe när det utfärdades av Unesco 1999. Avsaknaden av detta skolbiblioteksmanifest kan ha varit en bidragande orsak till att skolbibliotekens utveckling ofta har varit mindre gynnsam. Det finns skolbibliotek som kan fungera som förebilder, men standarden på skolbibliotek är över lag lägre och mer ojämn än standarden för folkbibliotek.

En bidragande orsak till att skolbiblioteken inte utvecklades på ett lika gynnsamt sätt som folkbiblioteken under de goda åren, kan vara att de saknade väl förankrade grundläggande värderingar. En annan orsak kan vara den otydlighet som råder i fråga om skolbiblioteket och dess roll. Skolbiblioteksmanifestet slår fast att både böcker och andra informationskällor är hemmahörande i skolbiblioteket. Boken innehar inte längre en monopolställning, utan har fått konkurrens från andra medier. Därför behöver boken ett aktivt stöd för att inte drunkna i det ökande mediebruset. Det är en anledning till att skolbiblioteken behöver utvecklas, och utrustas med nya böcker som är både spännande, roliga, hela och rena. Utöver det behövs personal och skolbibliotekslokaler som är rofyllda och läsfrämjande.

Det är ett gemensamt ansvar för folk- och skolbiblioteken att se till att alla barn får möjligheten att utvecklas till lustläsare och inte bara pliktläsare.⁸¹

Skolbibliotekets uppgifter enligt skolbiblioteksmanifestet är att vara ett stöd för studierna genom tjänster som informationssökning via litteratur och andra medier, och ge möjlighet till att utveckla ett kritiskt tänkande. Personalen på skolbiblioteket ska ge stöd i användandet av både tryckta och elektroniska källor. Det material som finns i skolbiblioteket är ett komplement till läromedel och i undervisningen som är värdefullt. De erfarenheter som gjorts visar på att elevernas läs- och skrivförmåga, samt förmågan att lösa problem och utnyttja informationstekniken förbättras när bibliotekarierna och

⁸⁰ Sveriges Allmänna Biblioteksförening och DIK-förbundet föreslår ny och skarpare bibliotekslag. (1999). *Biblioteksbladet*, Nr 4, s. 3.

⁸¹ *Skolbiblioteksmanifestet* (2000). Svenska Unescorådets skriftserie, nr 2. s.5ff.

lärarna samarbetar. För dem som inte kan ta del av det vanliga materialet och tjänsterna ska skolbiblioteket erbjuda alternativ. Skolbibliotekets material och tjänster bör vara tillgängligt och inte underkastas någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur, eller kommersiella påtryckningar.

För den långsiktiga utbildningsstrategin, läskunnigheten och den ekonomiska sociala och kulturella utvecklingen är skolbiblioteket en viktig del. Men eftersom ansvaret för skolbiblioteken kan ligga lokalt, regionalt eller nationellt bör det finnas stöd för det i lagstiftning och riktlinjer. Manifestet nämner också att skolbiblioteken ska ha anslag som är tillräckliga och varaktiga för att ha utbildad personal, material, teknik och utrustning. Tjänsterna ska dessutom vara avgiftsfria.

Skolbiblioteket har några grundläggande uppgifter som handlar om att vara ett stöd till, samt främja utbildningsmålen som finns i skolans målsättning och i läroplanerna. Det ska också främja läslusten och lusten att lära hos eleverna. De ska också lära sig att bli biblioteksanvändare. Skolbiblioteket ska också erbjuda möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse, fantasi, och glädje. Eleverna ska tränas i att värdera och använda information oavsett dess form. De ska också få insikt om och förståelse för olika kommunikationsformer. Lokala, nationella och globala resurser för att öka förståelsen samt ge insikt om olika idéer, erfarenheter och åsikter ska också finnas tillgängliga. Kulturell och social medvetenhet och lyhördhet ska främjas genom olika aktiviteter. Tillsammans med elever, skola, och föräldrar ska skolbiblioteket verka för att nå upp till skolans målsättning. Man ska också främja insikten om åsiktsfrihet och tillgång till information är förutsättningar för ansvar från medborgarnas sida och delaktighet i det demokratiska samhället.

För att fullgöra sina uppgifter upprättar skolbiblioteket handlingsplaner, samt utvecklar sina tjänster. Detta sker genom urval och anskaffning av lämpliga informationskällor. Skolbiblioteket erbjuder dessutom vägledning och undervisning med hjälp av utbildad personal.

Den på skolbiblioteket som har ansvar för ledning och planering av arbetet är den fackutbildade bibliotekarien. Skolbibliotekarien och den övriga personalen ansvarar också för det samarbete som finns med skola, folkbibliotek och andra aktörer. Den roll som skolbibliotekarien har kan variera, men kunskaper i biblioteksadministration, informationshantering och pedagogik är en förutsättning för att kunna bedriva en skolbiblioteksverksamhet som är effektiv. Skolbibliotekarien behöver helt enkelt ha kompetens för att ge elever och lärare stöd i deras informationsökning. Därför bör skolbibliotekarien få fortlöpande möjligheter till kompetensutveckling.

För att kunna genomföra en effektiv och åskådlig verksamhet krävs att det finns tydliga mål, prioriteringar och verksamhetsområden för skolbiblioteket i läroplanen eller i anslutning till den. Skolbiblioteket ska också organiseras och drivas professionellt. Skolbiblioteket ska vara öppet för skolans hela samhälle, men också vara en del av samhället runt omkring skolan. Samarbetet med skola, föräldrar, övriga bibliotek och det lokala samhället uppmuntras.⁸²

⁸² *Skolbiblioteksmanifestet* (2000). s. 15ff.

3.1.9 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”

I tidningen *Skolvärlden*, nummer 10-11 år 2003 nämner man inför nomineringen av ”Årets skolbibliotek” vad som är av intresse för utdelandet av priset. Dessa punkter behandlar

- målsättningen, handlingsplanen och dokumentationen
- personalens samsyn och samarbete inom biblioteksfrågor
- det engagemang skolledningen visar i skolbiblioteket
- pedagogisk användning av skolbiblioteket som är målmedvetet och välplanerat.
- elevernas delaktighet
- satsningar på biblioteket när det handlar om öppethållande, tillgänglighet och lokal
- personalens situation och utbildning, anslag till och bestånd av media.

Enligt artikeln består priset av äran, ett vackert diplom, och ett fritt författarbesök. Priset har också fått allt större uppmärksamhet under åren som gått.⁸³

3.2 Läroplanen

I det här kapitlet har jag valt att göra några nedslag i den tidigare undervisningen från 1842 till den första läroplanen från 1969. I avdelningarna om läroplanen från 1969, och 1980 har jag endast valt att göra några nedslag i målen och riktlinjerna, för att visa på skillnader i synen på skolbiblioteket. Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet från 1994 har jag valt att fördjupa mig något mer i, eftersom det är den som är giltig idag.

3.2.1 Tidigare undervisning

1842 inrättades den första svenska skolstadgan under Karl XIV: s regering. Socknen och stadsförsamlingen var ansvarig för skolan.⁸⁴ Några läroplaner fanns inte under den här tiden, utan man använde normalplaner istället. En av dessa som kom ut år 1900 angav några förbättringar av skolan. Uppdelningen låg i småskola och folkskola, men dessa hörde ändå ihop i ett starkt sammanhängande system.⁸⁵

Det fanns allmänna krav på att eleverna skulle delta i självverksamhet, men de praktiska möjligheterna till detta var inte många. 1900 års normalplan ville dessutom sträva efter att begränsa innehållet i undervisningen så att den lämpade sig för barnens utvecklingsståndpunkt. Den skulle även främja åskådlighet och självverksamhet, samt tillgodose den praktiska synpunkten.⁸⁶

⁸³ Nominering av Årets skolbibliotek. (2003). *Skolvärlden*, nr 10-11, s. 48.

⁸⁴ *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna, Lpo94, Lpf 94* 1994. s. 4.

⁸⁵ Bruce, N. O. 1940. *Svenska folkskolans historia, fjärde delen – det svenska folkundervisningsväsendet 1900 - 1920*, s. 8f.

⁸⁶ Bruce 1940. s. 24f.

En första undervisningsplan för landets folkskolor kom 1919. Samtidigt som grundskolan infördes 1962, kom också den första läroplanen, som innehöll mål, riktlinjer, kursplan och timplan.⁸⁷

På 1940-talet genomfördes två stora skolutredningar. Den första genomfördes 1940 och inriktade sig på att försöka anpassa skolan efter barnens möjligheter. Man ville utreda när barnen var skolmogna, vilken ålder som var lämplig för olika övergångar, när man kunde börja läsa främmande språk och så vidare. Den andra, som genomfördes 1946, var inriktad på relationen mellan kraven och organisationen i skolan å ena sidan, och barnens utveckling å den andra sidan.

Ett försöksprojekt genomfördes på 1950-talet med en så kallad enhetsskola.⁸⁸ Det rådde dock viss oklarhet i innebörden av skolbeslutet om en enhetsskola från 1950. 1956 gjordes ett auktoritativt uttalande från regeringen om att denna försöksverksamhet skulle resultera i en gemensam skola för alla skolpliktiga barn.

1962 kom beslutet om en obligatorisk grundskola som successivt skulle införas i hela landet. Under de första åren med 9-årig grundskola kunde eleverna välja olika linjer på högstadiet. Detta resulterade i att vissa linjer blev väldigt populära, medan andra fick så få sökande att de inte lönade sig att organisera dem. För att förenkla organisationen och anpassa timplanerna till de önskemål som eleverna hade, lade skolöverstyrelsen fram ett förslag till revidering av läroplanen för 1968 års riksdag. Förslaget antogs av riksdagen och Läroplanen – Lgr69 – utfärdades år 1969, och började användas 1970.⁸⁹

3.2.2 Läroplan för grundskolan, Lgr69

Efter första fotnoten i det här avsnittet, liksom i de följande avsnitten om läroplanerna från 1980 och 1994 kommer jag endast att skriva Lgr69, Lgr80 och Lpo94 i fotnoterna för att förenkla dem något.

Lgr69 menar att centrum för skolans verksamhet är den enskilda individen. Skolans personal ska visa aktning för elevens människovärde. Det är också av vikt att skaffa sig kunskap om elevens individuella egenart och förutsättningar. Dessutom ska personalen försöka främja elevens personliga mognad så att han eller hon utvecklas till en fri, självständig och harmonisk människa. Skolans arbete ska anpassas till elevens och samhällets utveckling. Eleven ska också ges perspektiv på hur samhället kan förändras. Detta för att eleven bättre ska förstå vår tids förhållanden och förvalta det som är värdefullt från historien.

Ett av grundskolans syften enligt Lgr69 är att ge alla elever lika utbildningsmöjligheter oberoende av bostadsort eller andra yttre villkor.⁹⁰

⁸⁷ Lpo94 1994. s 4

⁸⁸ Richardson, Gunnar 1999. *Svensk utbildningshistoria: Skola och samhälle förr och nu*, s. 65f.

⁸⁹ Ibid. 1999. s. 75f.

⁹⁰ *Läroplan för grundskolan. 1, Allmän del* 1969. s. 10f.

Lgr69 nämner i övrigt mål och riktlinjer för hem – skola – samhälle, personlighetsutveckling och undervisning, elevernas sociala utveckling mm.

Läroplanens roll är att ange ramen för verksamheten inom grundskolan samt det innehåll som finns i utbildningen. Kursplanerna i läroplanen anger huvudmomenten i utbildningen, samt vad som ska vara väsentligt i undervisningen.

Verksamheten i skolan ska organiseras i klass, i grupp och individuellt och kan ledas av lärare och handledare utanför skolan. Men denna ledning kan också – enligt Lgr69 – förmedlas enbart med hjälp av väl utvecklade läromedel. Elevernas arbetssätt kan vara gemensamt eller i grupp. Variation i undervisningens former ger mest allsidigt och bäst resultat.⁹¹

Undervisningen ska vara allsidig och saklig, samt bygga på elevens behov, intressen och problem. Hänsyn ska också tas till elevens utvecklingsnivå och erfarenhetsbakgrund.⁹²

Exempel på mål bland de obligatoriska ämnena är till exempel för svenskan att ge eleverna en grundläggande färdighet att lyssna, se, tala, läsa och skriva. Elevens förmåga ska också utvecklas så att eleven kan förstå och ta ställning till vad han ser, hör och läser. Ett mål som undervisningen i svenska bör uppnå är att stimulera elevernas läslust och väcka deras intresse för litteratur, samt odla sinnet för språket. De bör inom svenskämnet få stifta bekantskap med några betydande författare, huvudsakligen från senare tid.⁹³

Bibliotek nämns inte i Lgr69. Istället talar man om läromedelscentraler. Dessa läromedelscentraler eller närliggande bokrum, materielrum, och andra läromedelsutrymmen kan enligt Lgr69 innehålla lämplig litteratur, bild- och ljudmaterial osv. Dessa rum skulle finnas tillgängliga för både elever och lärare, samt skulle göra det möjligt att överblicka läromedelsbeståndet. Det skulle underlättas genom dessa i skolan centralt belägna läromedelscentraler.⁹⁴

3.2.3 Läroplan för grundskolan, Lgr80

I Lgr80 syftar undervisningen till att ge eleverna kunskaper, färdigheter, normer och värderingar. Dessa ska aktivt bearbetas och vidareutvecklas. Även i denna läroplan, liksom i Lgr69, nämns att utbildningen ska vara likvärdig oavsett var man bor i landet, vilket kön man har, ekonomiska förhållanden osv. Det nämns också att inhämtandet av kunskap är en aktiv och skapande process. Denna process syftar till ett bestämt mål.

⁹¹ Lgr69 1969. s. 15.

⁹² Ibid. 1969. s. 41.

⁹³ Ibid. 1969. s. 128

⁹⁴ Ibid. 1969. s. 83.

De färdigheter som utgör grunden för det mesta av vad som utförs i skolan och i vuxenlivet är tal, läsning skrivande och räknande. Det är därför dessa aktiviteter har en central plats i skolarbetet.⁹⁵

Skolan ska också utveckla egenskaper hos eleverna som bär upp och förstärker demokratiska principer. Exempel på sådana principer är tolerans, samverkan och likaberättigande mellan människor.⁹⁶

När det gäller bibliotek står det i Lgr80 att det tillsammans med fritidsgårdar och föreningslivets lokaler bör utnyttjas om det är möjligt.⁹⁷ Likaså nämns biblioteket som en viktig resurs i skolans temaarbeten.⁹⁸ Slutligen står det också att det i skolans arbetsplan bör formuleras konkreta etappmål. Bland de grundläggande färdigheter som där anges, kan man bland annat läsa att eleverna ska kunna utnyttja ett bibliotek.⁹⁹

I kursplanen för svenska nämns att eleverna ska få erfarenhet av litteraturen som en källa till kunskap och glädje. De ska också kunna läsa så pass bra att de kan skaffa sig kunskaper, information och upplevelser genom texter i form av tidningar, tidskrifter, uppslagsböcker, fackböcker och skönlitteratur.¹⁰⁰

Brigitte Kühne skriver i *Biblioteket – skolans hjärna* att hon upplever att biblioteket ges tre funktioner i Lgr80. Det är en pedagogisk, en kulturpolitisk och en social roll. Hon beskriver den pedagogiska rollen som att biblioteket verkligen fungerar som ett bibliotek. Detta innebär att biblioteket är öppet och helst också bemannat under hela skoldagen.

Bibliotekets sociala funktion visar sig i de ”fria aktiviteterna”. Det är då fråga om grupparbeten eller laborativa arbetsuppgifter inom olika intresseområden. I den sociala funktionen kan man också låta eleverna delta i olika biblioteksuppgifter som till exempel bokuppsättning.

Den kulturpolitiska funktionen innebär att man förser biblioteket med flera olika sorters skönlitterära böcker som kan användas som läromedel i svenska. Biblioteket ska dock inte bara rikta in sig på svenskundervisningen. Man ska också inköpa böcker inom till exempel konst, musik, slöjd eller drama.¹⁰¹

3.2.4 Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo94

I förordet till Läroplanen från 1994, Lpo94, står det att ”Läroplanen utgår från en ansvarsfördelning där staten anger de övergripande målen och riktlinjerna för skolverksamheten och kommunerna svarar för genomförandet”.¹⁰²

⁹⁵ *Läroplan för grundskolan. Allmän del: Mål och riktlinjer, Kursplaner och timplaner* 1980. s. 13ff.

⁹⁶ *Ibid.* 1980. s.17.

⁹⁷ *Ibid.* 1980. s. 21.

⁹⁸ *Ibid.* 1980. s. 27.

⁹⁹ *Ibid.* 1980. s. 59.

¹⁰⁰ *Ibid.* 1980. s. 133.

¹⁰¹ Kühne 1993. s.37f.

¹⁰² *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna: Lpo94:Lpf94* 1994. s. 2.

De mål som anges i Lpo94 för inriktningen på skolans arbete är av två slag. De mål som skolan skall sträva mot, och de mål som skolan är ansvarig för att ge alla elever möjlighet att uppnå. Det ligger på skolhuvudmannens, rektorns och skolans övriga personals ansvar att verksamheten bedrivs i riktning mot att målen uppnås. Detta skall ske genom att de riktlinjer som anges i skollagen, läroplanen och kursplanerna konkretiseras i planeringen på lokalplanet. Lärarna skall till exempel tillsammans med eleverna utforma mål för undervisningen. Det är sedan de målen för undervisningen tillsammans med behoven och förutsättningarna för de olika elevgrupperna som är utgångspunkt för vilket arbetssätt som väljs.¹⁰³

Skolans verksamhet ska enligt skollagen vara utformad så att den överensstämmer med grundläggande demokratiska värderingar. De som arbetar på skolan ska också verka för varje människas egenvärde och den gemensamma miljön respekteras.¹⁰⁴ Det är dock inte tillräckligt att endast ge kunskap om grundläggande demokratiska värderingar i undervisningen. Skolan ska också bedriva undervisningen i demokratiska arbetsformer och på så sätt förbereda eleverna för att delta aktivt i samhällslivet. Undervisningen ska också utveckla elevernas förmåga till att ta personligt ansvar.¹⁰⁵

Skolan har också till uppgift att främja förståelsen för andra människor och ge en förmåga till inlevelse. I dagens internationaliserade svenska samhälle är det, enligt läroplanen, viktigt att skapa en medvetenhet om det egna, och att ge en delaktighet i det gemensamma kulturarvet. Detta eftersom kulturarvet ger en trygg identitet, som är viktig att utveckla. Kunskapen om det egna kulturarvet gör det sedan lättare att förstå och leva sig in i andra människors villkor och värderingar.

Det är skolans uppgift att vara öppen för olika uppfattningar, och uppmuntra att de blir framförda. Betydelsen av att ta personlig ställning ska framhållas och eleverna ska även ges möjlighet till detta. Den undervisning som bedrivs i skolan ska vara saklig och allsidig. Skolans undervisning ska vara anpassad och ta hänsyn till elevens förutsättningar och behov, och vara likvärdig över hela landet.

I undervisningen ska eleverna lära sig att orientera sig i en komplex verklighet, där informationsflödet är stort och förändringstakten snabb. Det gör det också nödvändigt att eleven utvecklar förmågan att granska fakta och förhållanden på ett kritiskt sätt och samtidigt inse konsekvenserna av olika alternativ. För att klara detta blir elevernas studiefärdigheter och metoder att ta till sig och använda ny kunskap viktiga.

Att ge eleverna ett internationellt perspektiv i undervisningen är också viktigt, så att eleverna lär sig att se sin egen verklighet i ett globalt perspektiv. Det ska också ge dem möjlighet att skapa internationell solidaritet, men också förbereda för ett samhälle som har täta kontakter över nationella och kulturella gränser.

Läroplanen nämner också att kunskap inte är något entydigt begrepp. Kunskap uttrycks i former som fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Dessa både förutsätter och

¹⁰³ Ibid. 1994. s. 3.

¹⁰⁴ Ibid. 1994. s. 5.

¹⁰⁵ Ibid. 1994. s. 6f.

samspekar med varandra.¹⁰⁶ Elsa Gómez skriver om detta i *Aktivt lärande med skolbibliotek*, och benämner det Läroplanens fyra F. Hon beskriver dem närmare enligt följande.

- Färdighet är praktisk kunskap som att kunna räkna och skriva.
- Fakta är kunskap som tar sig uttryck i form av information.
- Förståelse är när kunskapen får en mening.
- Förtrogenhet är den tysta kunskapen som vi får genom den erfarenhet som livet ger oss.¹⁰⁷

Skolans arbete måste enligt läroplanen vara inriktat på att ha ett utrymme för olika kunskapsformer. Man måste också se till att skapa en form av lärande där den enskilda eleven får dessa former att bli balanserade i en helhet.

Eleverna ska stimuleras till att skaffa sig bildning och samtidigt växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall intellektuella såväl som praktiska, estetiska, och sinnliga aspekter tas upp. Genom olika uttrycksformer ska eleverna få uppleva olika känslor och stämningar. Läroplanen nämner drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form som något som ska ingå i den verksamhet som skolan ska utöva.

Enligt läroplanen är några av de mål skolan ska sträva mot att eleverna utvecklar sitt eget sätt att lära, att de lär sig arbeta självständigt och tillsammans med andra, samt utvecklar en nyfikenhet och lust att lära.¹⁰⁸ Skolan som sådan ska också sträva mot att eleverna utvecklar sin förmåga till att göra medvetna etiska ställningstaganden, som är grundade på kunskaper och personliga erfarenheter.¹⁰⁹

Några av de mål som skolan däremot ska uppnå är att eleverna ska behärska svenska språket och grundläggande matematiskt tänkande. Eleverna ska dessutom ha kännedom om centrala delar av det västerländska kulturarvet, de ska utveckla en förståelse för andra kulturer, samt utveckla sitt kreativa skapande och få ett intresse för samhällets kulturutbud.¹¹⁰

Lärarens roll i skolan är bland annat att utgå från elevens enskilda behov, erfarenheter, förutsättningar och tänkande, ge utrymme för elevens egen förmåga till skapande, stimulera och handleda elever med särskilda svårigheter. Som lärare ska man också försöka arbeta så att eleven ges möjligheter till att arbeta ämnesövergripande, fördjupande, och se till att eleven får upplevelsen av att kunskap är meningsfull.

Det är rektorn som har det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet på skolan riktas in mot de riksgiltiga målen. Rektorn är också den som har ansvaret för att en lokal arbetsplan upprättas, och för att resultat följs upp och utvärderas. Eftersom rektorn har ansvaret för skolans resultat, har han eller hon också ett, inom givna ramar, särskilt ansvar för utformningen av skolans arbetsmiljö. I detta ingår att eleverna får

¹⁰⁶ Lpo94 1994. s. 5ff.

¹⁰⁷ Gómez 1996. s. 11.

¹⁰⁸ Lpo94 1994. s. 8f.

¹⁰⁹ Ibid. 1994. s. 12.

¹¹⁰ Ibid. 1994. s. 10.

tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet, och stöd av annat slag så att de kan söka och utveckla sina kunskaper på egen hand. Exempel på sådant stöd kan vara bibliotek och datorer, men även andra hjälpmedel.¹¹¹

¹¹¹ *Lpo94* 1994. s. 17.

4 ”ÅRETS SKOLBIBLIOTEK”, TRE EXEMPEL

I det här kapitlet har jag tänkt undersöka de skolor som jag har valt ut som fått utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”. Jag har för avsikt att undersöka var skola för sig för att senare se vilka skillnader och likheter som finns i deras verksamheter. Jag har valt att inte nämna skolledarna vid namn, men däremot skolbibliotekarierna.

4.1 Skolbibliotekscentralen i Jönköping

På Jönköpings kommuns hemsida fann jag skol- och barnomsorgsnämndens visioner för skolan i skolplanen. Den antogs i december 1999, och fokuserar på barn och unga, lärande, pedagogen som ledare i lärande, och rektor som ledare i pedagogisk verksamhet.

För barn och unga handlar det om att det på skolan finns en lugn och trygg miljö där de ges omsorg, bemöts med respekt, och där jämställdhet råder. Elevernas olika bakgrund har ett särskilt värde kopplat till ett interkulturellt och internationellt perspektiv. Barn och unga ges stora möjligheter till att ha inflytande och ett successivt ökat ansvar för den egna miljön och det egna lärandet. För barn och unga med särskilt behov av stöd prioriteras resurser. Personal med stor skicklighet och sakkunskap bemöter dessa elever.

Kunskap är något som skapas bättre med upplevelser än genom överförande. Därför har lek, konst och kultur stor betydelse. Det är viktigt att barn och unga ständigt får stimulering och utmanas till att bli nyfikna och få vilja och lust att lära sig nya saker. Lärandet ska också ordnas så att skolarbetet upplevs som en helhet. Skolbiblioteket nämns som en viktig och naturlig kunskapskälla. Informationsteknik ska användas som ett aktivt redskap i kunskapssökandet. Stöd ska tidigt ges till eleverna för utvecklandet av förmågan att kritiskt värdera vad de ser och hör.

I skolplanen nämns att pedagogen ska utgå från läroplanens värdegrund och omsätta dess mål i det dagliga arbetet. Pedagogen ska använda många arbetsformer och uttrycksmedel för att få barn och unga inspirerade och engagerade. Man använder sig av ett undersökande arbetssätt tillsammans med mera strukturerade arbetsformer. De anpassas dessutom till varje individ. Varje elev har dessutom en egen utvecklings-/studieplan som är skapad med möjlighet att utvecklas i sin egen takt. Verksamheten följs noga upp och utvärderas av pedagogen tillsammans med barn, elever, föräldrar, medarbetare och ledning.

Rektorn är ledare för den pedagogiska verksamheten. Han/hon beaktar barnens och ungdomarnas bästa när det gäller allt beslutsfattande. Rektor ska också ta ett särskilt ansvar för de mest utsatta. Tydlighet i sitt ledarskap är något som betonas liksom det att rektor ska entusiasmera sin personal till arbete mot de gemensamma målen och

visionerna. Det pedagogiska utvecklingsarbetet leds och stimuleras av rektor, som också skapar utrymme för reflektion.¹¹²

Folke Dahlqvist är 1:e skolbibliotekarie på skolbibliotekscentralen i Jönköping. Han skriver i ett brev till de medverkande i ett uppdrag för elever i årskurs 7-9 i Jönköping, att det krävs ett bra skolbibliotek för att åstadkomma ett elevaktivt och undersökande arbetssätt i grundskolan. I Jönköpings kommun har man på ett mycket medvetet sätt satsat på att få fram en aktiv skolbiblioteksorganisation. I denna organisation ingår skolbibliotekscentralen, 58 tjänster för lärarbibliotekarier, samt en mediabudget som varit kraftigt förstärkt sedan 1999.¹¹³

4.1.1 Skolbibliotekscentralen

Skolbibliotekscentralen i Jönköping sorterar under Skol- och barnomsorgsförvaltningens Forsknings- och utvecklingsenhet. På centralen finns en 1:e skolbibliotekarie, en biblioteksassistent, en assistent samt en IT-pedagog anställd. Alla är anställda på heltid, utom assistenten som är anställd på halvtid.¹¹⁴

Skolbibliotekscentralens uppdrag är att samordna skolbibliotekens olika verksamheter. De verksamhetsområden som skolbibliotekscentralen sysslar med är att

- ge råd om böcker och datorprogram
- kompetensutveckla lärarbibliotekarierna
- ge eleverna utbildning till biblioteksvårdar
- ordna författarbesök och bokträffar
- skapa bokutställningar
- ge idéer till utveckling
- köpa in nya böcker
- finnas till hands vid sovring och val
- gallra och fördela
- informera
- vara med vid föräldrasamlingar
- ge föräldrar råd om datorprogram och böcker¹¹⁵

Det ordnas utöver det här också ett flertal aktiviteter varje år. Det kan till exempel vara pristävlingar, idékorgar, utställningar med mera.¹¹⁶ Pristävlingen är ett årligt inslag med ett speciellt tema. Ett exempel är det tema som pågår under nuvarande läsår 2002/2003, som det berättas om i häftet *Bokbladet* nummer 1 2002/2003 som

¹¹² Jönköpings Kommuns hemsida, Utbildning, Skolplaner, Skolplan för barnomsorg/grundskola. (2003-04-14). <http://www.jonkoping.se/sbf/utbildn/kortversion.pdf> [senast uppdaterad: 2001-06-08]

¹¹³ Dahlqvist, Folke (2002/2003). Till medverkande i Uppdraget – aktivitet för 7–9–elever i Jönköpings grundskolor. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, Nr 1, bilaga 14.

¹¹⁴ Dahlqvist, Folke, 2003. *Projektet Lust att läsa och lära – ett projekt om skolbiblioteksutveckling och miljöarbetets konsekvenser*, Till Kvalitetsmässan i Göteborg, s. 3.

¹¹⁵ Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, (2003-03-21). (Mette Schwarz. Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/adresser.html#info>

¹¹⁶ *Vad gör skolbibliotekscentralen i år*, Information utskickad av Skolbibliotekscentralen i Jönköping.

skolbibliotekscentralen ger ut. Temat är spänning, och titeln på tävlingen är "Gåtan!".¹¹⁷ Samma tema gäller för alla årskurser, men med olika svårighetsgrader. På förskolan arbetar man med att rita en gåta och i årskurs 1-3 hittar man på en egen gåta med en rimlig chans att lösa. En kort berättelse om högst 400 ord, eller en A4-sida lång om ett mysterium som får sin upplösning, är uppgiften för årskurs 4-6. Den får gärna ha en listig eller lite originell upplösning. Årskurs 7-9 skriver en deckargåta om högst 500 ord. I denna ingår traditionella attribut som detektiv eller polis, skurk, speciell miljö, ledtrådar som är både äkta och falska, samt gärna några udda slutsatser. En segrare utses i varje kategori. Segraren får ett pris som kan bestå av en resa, skattjakt, eller något annat.¹¹⁸

Datastudion Futurom tillhandahålls av skolbibliotekscentralen. Verksamheten med Futurom har pågått sedan 1995 och ger förskola, grundskola och fritidshem undervisning om datorprogram. Den ansvariga för datastudion ger också tips om vilka datorprogram som finns tillgängliga, och hur man kan använda dem.¹¹⁹

Skolbibliotekscentralen tillhandahåller ett tjugotal olika idékorgar – vilka lite då och då fylls på med nyheter – som cirkulerar på skolornas personalrum. Dessa idékorgar har till syfte att ge läsupplevelser för lärarna, som sedan kan bli en vitamininjektion för fortsatt givande i undervisningen.¹²⁰ Motsvarande idékorgar finns inte för eleverna, utan då används istället tänkarklubben, där eleverna träffas någon gång varje månad och får en klurig uppgift att arbeta med tankemässigt.¹²¹

Skolbibliotekscentralen tillhandahåller även bok och band. Detta ger lästräning för barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. Barnen ges här möjligheten att träna sig i att läsa. Bok och band innebär att barnen sitter och lyssnar till en bok på kassettband samtidigt som de följer med i texten i boken de lyssnar på.¹²²

Centrala projekt är också verksamheter som går under skolbibliotekscentralen. Här finns projekt som biblioteksvårdar som tjänstgör på biblioteket, bokagenter (elever i årskurs 7-9 som hjälper bibliotekarien att tipsa andra elever om bra böcker). Projektet "Böcker för alla" vill tillgodose behovet av böcker för flerspråkiga elever osv. Utöver dessa centrala projekt finns även ett antal lokala projekt.¹²³ Folke Dahlqvist menar att det är viktigt att engagera eleverna i verksamheten och få dem att känna sig delaktiga.

¹¹⁷ Dahlqvist, Folke (2002/2003). Årets skolbibliotekstävling. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 1, s. 3.

¹¹⁸ Dahlqvist, Folke (2002/2003). Gåtan!. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 1, bilaga 5.

¹¹⁹ Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Datastudion, (2003-03-24). (Mette Schwarz, Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid5.htm#studion>

¹²⁰ Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Idékorgar, (2003-03-24). (Mette Schwarz, Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid13.htm>

¹²¹ Dahlqvist, Folke, Information vid studiebesök, 2003-04-01.

¹²² Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Bok & Band, (2003-03-24). (Mette Schwarz, Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid6.htm>

¹²³ Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Projekt, (2003-03-24). (Mette Schwarz, Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/projekt.html#bibliomatik>

För att föräldrarna ska engagera sig mera i barnens läsning, och förstå vikten av att läsa för nöjes och inläringens skull, börjar många föräldramöten med ett besök i skolbiblioteket med information om läsning, och lästips.

Skolornas lärare är inte särskilt delaktiga i planeringen av skolbibliotekscentralens aktiviteter. Den kontakt som finns mellan skolbibliotekscentralen och skolorna sker via lärarbibliotekarierna. De lärarbibliotekarier som finns är lärare som fått nedsättning i sina tjänster några timmar per vecka för att sköta om skolans bibliotek. Så genom att det är lärare som arbetar som skolans bibliotekarie får lärarna ändå viss delaktighet i planeringen av skolbibliotekscentralens aktiviteter.

Några lokalplaner eller arbetsplaner för skolbibliotekens verksamheter som är aktuella finns inte. För några år sedan ombads lärarbibliotekarierna att lämna in de arbetsplaner som fanns för skolbiblioteken. I de fall där det inte fanns någon arbetsplan ombads lärarbibliotekarierna att skriva och lämna in en. Eftersom de är några år gamla ligger de nu i arkiv. Enligt Folke Dahlqvist – som nu i vår lämnat tjänsten för en annan tjänst – vore det en uppgift för efterträdaren att skaffa in nya arbetsplaner från biblioteken. Från lärarbibliotekariernas sida skulle man vid årets slut kunna återvända till dessa arbetsplaner och se vilka resultat man har uppnått under året, och det man inte har hunnit med på skolan skulle man kunna satsa på till det kommande året.

Enligt Folke Dahlqvist är rektorns roll viktig för skolbiblioteket. Inställningen som rektor har färgar av sig i arbetet på skolans bibliotek.¹²⁴

4.1.2 Karlavagnen

Karlavagnen är ett rullande skolbibliotek som ingår i skolbibliotekscentralens regi, och som har funnits sedan i maj 1998. Karlavagnen är en husvagn, som körs runt till de olika skolorna i kommunen. När man besöker Karlavagnen kan man få träffa de flesta litterära figurerna som Mamma Mu, Pippi, Tin-Tin, Bert och många fler. Man har dessutom med sig en känguru, som har sin ficka full med böcker. Det finns på Karlavagnen möjligheter att få lyssna på sagor, titta i böcker som finns i boklådor och bokhyllor, samt leta information på internet. I bokhyllorna finns plats för ungefär 500 böcker, och boklådorna innehåller ofta speciella teman.

Från skolornas sida får man beställa att vagnen ska komma, och kan då tala om vilka teman som är aktuella. Karlavagnen plockar då ihop nya fräscha böcker som sedan skickas med till skolan. Från skolbibliotekscentralens sida är Karlavagnen bara en början på något som kommer att utvecklas med tiden.¹²⁵

Karlavagnen har ingen egen anställd, utan Folke Dahlqvist kör själv ut vagnen på måndag morgon, hämtar den när den bokade tiden gått ut och kör den vidare till nästa ställe.¹²⁶

¹²⁴ Dahlqvist, Folke, Information vid studiebesök, 2003-04-01.

¹²⁵ Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Karlavagnen, (2003-03-21). (Mette Schwarz, Webbansv.). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid11.htm#intro>

¹²⁶ Dahlqvist, Folke, Information vid studiebesök, 2003-04-01.

I Bokbladet nr 4 2002/2003 påminner Folke Dahlqvist om ett par av möjligheterna med Karlavagnen. Den kan bland annat användas som "extrarum" för individuella läsövningar, eller "författarverksamhet". Gruppverksamhet eller annan verksamhet kan också ske ostört där.¹²⁷

Någon gång under den närmsta framtiden kommer Karlavagnen att ändra funktion. Den kommer att bli en teknikvagn i Jönköping Science Centers regi, istället för ett extra skolbibliotek.¹²⁸ Detta eftersom de flesta skolbibliotek nu haft Karlavagnen en eller ett par gånger. De villkor som ställdes för att vagnen skulle införskaffas fanns det ingen som ville ställa upp på när Folke Dahlqvist slutade som 1:e skolbibliotekarie. Därför övergår nu vagnen i Jönköping Science Centers regi.¹²⁹

4.1.3 Utmärkelsen "Årets skolbibliotek" på Karlavagnen, 1999

Skolbibliotekscentralen i Jönköping fick utmärkelsen "Årets skolbibliotek" redan 1994. Vid detta tillfälle var det hela verksamhetsområdet som fick ta del av utmärkelsen.¹³⁰

1999 fick skolbibliotekscentralens eget mobila skolbibliotek – Karlavagnen – utmärkelsen som "Årets skolbibliotek". Motiveringen på diplommet lyder enligt följande:

"Under en lång rad år har Jönköpings kommun utmärkt sig för hög kvalitet inom skolbiblioteksområdet. När andra kommuner i missriktad spår har offrat sin skolbibliotekscentral har Jönköping gått mot strömmen och slagit vakt om sin basala verksamhet. Men man har inte slagit sig till ro med uppnådda landvinningar utan fortsatt att utveckla sin biblioteksverksamhet. Det senaste tillskottet är Karlavagnen, Sveriges enda mobila skolbibliotek.

Initiativtagaren 1:e skolbibliotekarie Folke Dahlqvist har med specialinredd husvagn, rymmande en sagohörna, bok- och band, uppslagsböcker, radio, teve, video, datorer med internetuppkoppling, utbildningsprogram, tipstävlingar och litterära picknickorgar visat på stor innovations- och handlingskraft, allt i syfte att stimulera barnen i hela kommunen.

'Man ska ha husvagn' sjöng de berömda revymakarna i gruppen Galenskaparna. Genom att blanda en stor portion galenskap med många delar klokskap kryddat med lekfullhet och nyfikenhet har Karlavagnen blivit en skimrande skattkammare på de småländska vägarna.

Därför tilldelas Karlavagnen hedersnämmande av Sveriges Författarförbund vid utdelandet av priset Årets skolbibliotek 1999."¹³¹

¹²⁷ Dahlqvist, Folke, (2002/2003). Boka Karlavagnen. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 4, s. 3.

¹²⁸ Dahlqvist, Folke, Information vid studiebesök, 2003-04-01.

¹²⁹ Dahlqvist, Folke, Epost, 2003-09-26

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Årets skolbibliotek 1999 Karlavagnen, Diplom för utmärkelsen "Årets skolbibliotek"

I den här motiveringen ser man att det i många fall är en stor fördel att vara full av idéer, fantasi och stor handlingskraft när man arbetar med skolbibliotek. Att införa något som är verkligt speciellt och kreativt kan påverka inte bara eleverna utan också lärarna till att använda skolbiblioteket på ett bra och positivt sätt. Detta mobila skolbibliotek kan ge ny inspiration i skolarbetet när lärarnas och skolbibliotekariernas egna idéer känns uttjänta, eller det egna skolbibliotekets resurser redan har använts på alla tänkbara sätt för åldersgruppen.

4.1.4 Studiebesök på skolbibliotekscentralen i Jönköping

Tisdagen den 1/4 2003 var jag på studiebesök på skolbibliotekscentralen i Jönköping. Under dagen fick jag möjlighet att besöka några av de skolbibliotek som skolbibliotekscentralen förser med material. De olika skolbiblioteken har fått väldigt olika utformning. Biblioteken har ofta präglats starkt av vad man har haft att tillgå i lokalväg mm. Har man inte haft möjlighet att bygga ett stort bibliotek har man ändå valt att arbeta utifrån de möjligheter som finns. Bland de bibliotek jag besökte, har de fått olika namn som till exempel "Bokskogen" och "Slottsbiblioteket" eller ett tema som rymden.

I biblioteket "Bokskogen" finns ett "träd" där man kan klättra upp och sätta sig bland kuddar och läsa. Här har barnen även fått sätta upp löv på vilka de har skrivit ned bokrecensioner.

Slottsbiblioteket däremot är målat som ett gammalt slott med tegelväggar och stengolv. På ena väggen har man målat en vy ut mot "slottsträdgården". Väggens element har här på ett finurligt sätt fått funktionen av staket mellan terrassen och trädgården. Det finns även utrustning för att kunna följa med i bok- och bandmaterial. Mellan hyllorna finns också små krypin med bänkar, där man kan sitta och läsa. Det fanns även ett rum fullt med kuddar i anslutning till biblioteket. Här finns möjlighet för lite mer rörliga aktiviteter. Det var dock inga problem med ljudnivån in till biblioteket. Trots att biblioteket låg i källarplanet utan några fönster som släpper in dagsljuset, så upplevs biblioteket som väldigt mysigt.

Biblioteket med temat rymden har utformats som en rymdfärja och ska ge känslan av att vara i just rymden. I ena änden av biblioteket har man satt skönlitteraturen, i mitten finns en avskärmad cirkel som bildas av bokhyllorna. I denna cirkel finns datorer uppkopplade mot internet och med möjlighet att skriva ut arbeten. I andra änden av biblioteket står facklitteraturen uppställd. Små attiraljer på väggar och hyllor ska ge associationer ut i rymden.

Något som Folke Dahlqvist ständigt återkommer till är att det är viktigt med eldsjälarna i skolbiblioteksverksamheten. Människor med engagemang som vill åstadkomma något med skolbiblioteken är viktiga för att verksamheten ska kunna fungera.

Under studiebesöket berättade Folke Dahlqvist om hur viktigt det är att skolbiblioteksmiljön är stimulerande för barnen. Och det visar de skolor jag har varit på att man verkligen har satsat på i Jönköping.¹³²

Utlåningssystemet på 30 av skolorna sker med hjälp av biblioteksdatasystemet Bibliomatik. Utlåningssystemet sköts av eleverna själva. Detta brukar fungera, men det finns fall då problem uppstått med att eleverna bokför sina lån på sina kamraters konton.¹³³

4.1.5 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften

Här kommer jag att redovisa vad Folke Dahlqvist har svarat på de frågor som jag har skickat ut för besvarande. Jag kommer att göra så att jag helt enkelt klipper in bibliotekariens egna svar på frågorna från e-posten, för att inte riskera att förvränga svaren mer än nödvändigt. Eventuella stavfel har jag dock tagit mig friheten att rätta. Samma sak kommer att gälla under 4.2.5 samt 4.3.4 nedan. Vad gäller skolbibliotekscentralen i Jönköping har jag helt enkelt fått nöja mig med svaret från 1: e skolbibliotekarie, eftersom chefen på Forsknings- och utvecklingsenheten valt att avstå från att svara.

Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?

Om vi ska kunna genomföra ett mera elevaktivt och undersökande arbetssätt i landets skolor måste vi ha levande och aktuella skolbibliotek. Personligen anser jag att skolbiblioteket både ska vara skolans hjärta och hjärna och det nav runt vilket den pedagogiska verksamheten snurrar.

Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?

Skolbiblioteket ska fungera som lärares och elevers dagliga resurs i det ordinarie skolarbetet. Den information som inte finns här (böcker och lexikon) ska kunnas sökas härifrån (Internet m.m.)

Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Era skolor?

Skolbiblioteket har gradvis fått en starkare ställning de senaste 15 åren. En av anledningarna till detta är den positiva process som pågått dagligen under denna tid där vi inte sparat någon möda när det gäller att hela tiden pekat ut olika utvecklingsfaktorer och själva informerat eller med hjälp av lokala media. Som jag berättade vid ditt besök anser 41 av 42 skolor att skolbiblioteken har en central plats i skolan vilket stärker dess ställning.

Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?

¹³² Dahlqvist, Folke, Information vid studiebesök, 2003-04-01.

¹³³ E-post Folke Dahlqvist på Skolbibliotekscentralen i Jönköping.

Jag deltar inte direkt i någon undervisning - bara vid föräldramöten, skolledarträffar, möten med rektorer och områdeschefer men jag försöker inspirera på alla sätt genom att tala om hur mycket bokprat, litteraturtävlingar etc. betyder för elevernas intresse för boken och läsandet.

Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?

Jag tycker som Ellen Key - skolbiblioteket ska vara skolans vackraste och största rum och verksamheten som bedrivs här ska omfattas av alla vuxna och barn på ett sätt som gör det självklart att rikligt med resurser satsas på verksamheten.

Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteken och den verksamhet som bedrivs där?

Personligen kan jag inte göra mera än att försöka medverka till att rätt personer anställs och att de har den information och engagemang som situationen kräver. Den motiverande insatsen har vi alltid försökt hålla högt vid SBC¹³⁴ i Huskvarna.

Vilka arbetsuppgifter anser Du att du ägnar dig åt på biblioteket? Vilka arbetsuppgifter anser Du att Du bör ägna dig åt på biblioteket?

Jag jobbar sällan i skolbiblioteken själv med undantag av de gallringsinsatser som jag är ombedd att utföra men lärarbibliotekarierna anser att de borde ha mer tid för bokprat och litteraturmotiverande insatser än för det städjobb de tvingas utföra ständigt för att det ska vara en tillfredsställande ordning i skolbiblioteket.

Vilka uppgifter anser du ligger på skolledaren när det gäller skolbiblioteket?

Att ha en positiv inställning till det arbete som utförs och anslå tillräckligt med pengar för att detta ska kunna genomföras.

Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolan och skolbiblioteket? Satsas det på verksamheten? Vilken roll har i så fall dessa för det egna skolbiblioteket?

Det finns arbetsplaner som direkt eller indirekt styr verksamheten på varje skola. I de fall som det finns biblioteksråd finns det ofta kompletterande skrivningar som rådet själv har författat angående dess insatser.¹³⁵

4.1.6 Analys av skolbibliotekscentralen

Jag kommer att väva in viss analys av skolbibliotekscentralens verksamheter i analysen av Folke Dahlqvists svar på de frågor som jag skickade ut.

¹³⁴ SBC är en förkortning av Skolbibliotekscentralen.

¹³⁵ E-post Folke Dahlqvist på Skolbibliotekscentralen i Jönköping.

De punkter i Loertschers skolbibliotekstaxonomi som jag har kunnat applicera Folke Dahlqvist och skolbibliotekscentralens verksamheter på är punkt tre i skolledarens roll, samt punkterna fyra, sex, och sju i skolbibliotekariens roll. På vilket sätt de går att applicera presenteras här nedan.

Eftersom Folke Dahlqvist på skolbibliotekscentralen inte är direkt kopplad till det rent praktiska biblioteksarbetet ute på skolorna, så har det varit svårt att applicera hans svar på Loertschers taxonomi. I de fall där Dahlqvist kan påverka är det mer eller mindre på samma områden där skolledaren har möjlighet att påverka. Exempel på detta är när det gäller tillsättningen av lärarbibliotekarier. Här finns Folke Dahlqvist delaktig, och försöker medverka till att rätt person tillsätts. Det skulle kunna ses som punkt tre under skolledarens roll i taxonomin, där det bland annat nämns att skolledaren arbetar för att anställa en person med personlighet som delar med sig av sin vision om skolbibliotekets möjligheter.

Ser man till att Folke Dahlqvist inte är stationerad på endast en skola, utan har ett mera övergripande ansvar, så kan man se att han rör sig ganska fritt mellan de olika skolorna. Det skapar lätt spontana möten och spontan interaktion. Det ger punkt fyra i skolbibliotekariens taxonomi som handlar just om spontana möten och spontan interaktion.. Dessa spontana möten kan resultera i någon av alla de aktiviteter som skolbibliotekscentralen anordnar, som t ex boktävlingar, men behöver inte göra det.

Man kan också applicera Folke Dahlqvist under punkt sex som handlar om planerad insamling. Detta är något som man kan se på att det placeras ut idékorgar med lästips till lärarna i lärarrummen. Att dessa idékorgar fylls på med jämna mellanrum och dessutom flyttas runt mellan lärarrummen på de olika skolorna gör att det får ses som planerad insamling av material. Dock i det här fallet till lärarna istället för till eleverna. Skolbibliotekscentralen ser alltså inte bara till elevernas behov av läsning, utan också till lärarnas behov. Det sker också planerad insamling när det gäller teman till Karlavagnens boklådor, så att de passar det behov som finns när Karlavagnen är ute på skolorna. Insamling skulle man också kunna tala om när det gäller bokinköpen till de olika skolorna, som oftast går via skolbibliotekscentralen. På så sätt får också eleverna sin del av den planerade insamlingen, och inte bara lärarna.

Man skulle också kunna applicera Folke Dahlqvists verksamhet under punkt sju, som handlar om en offensiv och säljande roll. Eftersom Folke Dahlqvist arbetar med att få skolbiblioteket att bli en så aktiv och delaktig del som möjligt i skolans verksamhet, så blir det naturligt att man säljer den idé man har om ett skolbiblioteks verksamhetsområden. Likaså försöker man få ut de program som finns på biblioteket, så att de utnyttjas på ett maximalt sätt.

Ser man till det som nämns i teoriavsnittet om att det är bra med en hälsosam mix av de olika nivåerna i taxonomin, så ser man att Folke Dahlqvist ligger på några olika nivåerna, vilket får anses som positivt. Det kan dock vara bra att också försöka sträva mot att uppnå flera av nivåerna för att få en bättre och bredare biblioteksverksamhet.

4.2 Erikslundskolan i Borås

Erikslundskolan i Borås är en skola som består av årskurser från förskolan och fram till och med nionde klass, samt särskola. Antalet elever ligger på drygt 400.¹³⁶ Det finns även fritidsverksamhet och korttidstillsyn. Skolverksamheten leds av tre rektorer. En för årskurserna 1 – 5, en för 6 – 9, samt en för särskolan. Inom verksamheten för årskurserna 6-9 arbetar också så kallade teamledare. Alla anställda på skolan – från rektorer till lokalvårdare, skolsköterska osv. – är indelade i arbetslag.¹³⁷ Skolan ligger i stadsdelen Sjöbo, vilket är ett socialt tungt område med många invandrarfamiljer och familjer med ensamstående föräldrar.¹³⁸

Jag har när det gäller Erikslundskolan valt att inrikta mig på årskurserna 6 – 9, eftersom det är här som biblioteket används mest i undervisningen.

4.2.1 Skolans undervisningsform

På skolan ser man det som sin uppgift att främja lärandet, och stimulera individens inhämtande av kunskap.¹³⁹ Skolan har valt att arbeta ämnesövergripande, och har ett annat sätt än det traditionella att se på schemat. Varje dag finns ett par timmar studietid inlagd. Man använder sig under denna studietid av teman. Studietiden tas ifrån ämnen som svenska, elevens val, engelska, samhällsorienterade ämnen, naturorienterade ämnen moderna språk, samt bild. Eleven får ett tema att arbeta med som är individuellt. Uppföljningen av eleven sker med en redovisning av något slag. I tiden för temaarbetet läggs även tid för studieteknik med mera in. De teman som planeras är ämnesövergripande och planeras utifrån kursplanen. Varje elev garanteras undervisningstid. Begreppet klass försvinner och man talar på skolan istället om grupper. Varje elev/grupp har en mentor som har ansvar för elevens utveckling etc. Eleverna får på det här viset större ansvar för sitt eget lärande.¹⁴⁰ Varje vecka börjar eleverna med att träffa sin mentor. Under den här tiden planeras veckans arbete, och hur de två timmarnas studietid per dag ska användas.

Skolans tidigare rektor menar att det här arbetssättet inte fungerar så länge man stänger in sig i klasser. För att det ska fungera krävs flexibilitet. Någon gräns finns inte mellan skolans bibliotek och undervisningen, utan målet är att eleverna ska uppnå läroplanens mål. Istället för klasser använder man grupper om max 16 elever i varje grupp. Dessa grupper kan sedan byggas ihop och plockas isär, likt byggklossar, så att undervisningen kan ske i större eller mindre grupper beroende på undervisningsformen.¹⁴¹

¹³⁶ Erikslundskolans hemsida, *Om skolan*, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹³⁷ Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, del 1, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹³⁸ Referat Ernst Ahlgren, Helvetesgapet, Referat, Haldag, (2003-03-15). (Adam Nilsson, Webbansv.). <http://www.helvetesgapet.to/fortbildning/011120referat2.html>

¹³⁹ Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, del 2, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹⁴⁰ Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, del 3, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹⁴¹ Ahlgren, Helvetesgapet, (2003-03-15). (Adam Nilsson, Webbansv.).

<http://www.helvetesgapet.to/fortbildning/011120referat2.html>

Det finns ledord som är viktiga i arbetet. Dessa är sammanhållen tid, elevinflytande, motivation, lärstilar och ansvar. (Även förkortat SEMLA, efter begynnelsebokstäverna.) Att ha så mycket sammanhållen tid som möjligt gör att eleverna inte får ett sönderstyckat schema. Elevinflytande innebär att eleverna får ett reellt inflytande över arbetsvalen, val av teknik, material osv. Motivationen ökar om man får mer inflytande över sin egen situation i skolan. Detta minskar disciplinproblem, ger bättre resultat och skolan blir roligare för eleverna. Lärstilar innebär en varierad form av utbildning. Man tar här hänsyn till olika sätt att lära sig. Ansvar innebär att eleverna måste ta ansvar för det egna lärandet. Redovisningar sker i form av teater, musik, tillverkning av CD-rom, hemsidor osv.¹⁴² I det nya arbetssättet blir bibliotekets roll och status mer central och bygger på frihet under ansvar.¹⁴³

Skolans före rektor nämner i ett anförande som finns refererat på www.helvetesgapet.to att eleverna ansvarar för sitt eget schema under den egna studietiden. De får visst material utdelat, som t ex pärmar, miniräknare och passare. Skolledaren nämner att eleverna klarar att bära det ansvar som de får. Ett bevis på detta är att det inte förekommit något sabotage.¹⁴⁴

4.2.2 Erikslundskolans bibliotek

Skolan har ett nyrenoverat bibliotek, som kallas infotek. Infoteket är försett med 20 datorer. Dessa datorer är uppkopplade mot kommunens nätverk, och dessutom försedda med kringutrustning som skrivare mm. Personalmässigt sett är biblioteket försett med en bibliotekarie¹⁴⁵ som arbetar 85 % på skolbiblioteket, och 15 % på kommundelsbiblioteket¹⁴⁶ Det finns också en pedagog som är anställd som svensklärare och datalärare och är i biblioteket som hjälp under de två timmarna med studietid per dag.¹⁴⁷ Studietiden är de 120 minuterna schemalagd arbetstid varje dag, då eleverna bland annat arbetar i biblioteket med temaarbeten, fördjupningsarbeten eller extra arbete inom något basämne.¹⁴⁸

Infoteket är öppet under hela skoltiden, men brukar låsas när inte bibliotekarien är där på grund av bokprat, fortbildning eller av någon annan orsak. Lärarna har dock tillgång till biblioteket med hjälp av nyckel, så eleverna blir inte helt utan bibliotekets resurser när bibliotekarien inte är där.¹⁴⁹ När det gäller material är biblioteket försett med facklitteratur, skönlitteratur, tidskrifter, tidskriftsdatabaser, uppslagsverk i både tryckt och digital form osv.¹⁵⁰

¹⁴² Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, del 3, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹⁴³ E-post Karin Lilienberg på Erikslundskolan.

¹⁴⁴ Ahlgren, Helvetesgapet, (2003-03-15). (Adam Nilsson, Webbansv.).

<http://www.helvetesgapet.to/fortbildning/011120referat2.html>

¹⁴⁵ Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, del 1, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹⁴⁶ E-post Karin Lilienberg på Erikslundskolan.

¹⁴⁷ Karin Lilienberg, Studiebesök Erikslundskolan, 2003-04-07.

¹⁴⁸ Erikslundskolans hemsida, *Om skolan*, (2003-03-13). http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

¹⁴⁹ Skolbibliotekarie, Studiebesök Erikslundskolan, 2003-04-07.

¹⁵⁰ *Handlingsplan för infoteket*, (Information utskickad per post från skolbibliotekarien på Erikslundskolan)

De konsekvenser som kom av att man förändrade undervisningen för eleverna, var – och är fortfarande – att man ställde nya krav på biblioteket och dess personal. Från skolans sida kan man inte skilja på vad som är skolutveckling och vad som specifikt är biblioteksutveckling. Den process man har gått igenom består av stor delaktighet och många möten.

Det huvudprojekt som man jobbar med på skolan är att förändra den. Som ett stödprojekt till huvudprojektet är de delar som handlar just om skolbiblioteket. Dessa stödprojekt gjorde bland annat att man inför läsåret 2000/2001 anställde en skolbibliotekarie på heltid (numera 85 %), samt slog ihop datasal och bibliotek. När man genomförde förändringen utgick man ifrån att skolbiblioteket är en självklar del i skolans arbete för att eleverna ska nå uppsatta mål. Skolbiblioteket bör vara mer än ett vanligt bibliotek för att motsvara de krav som finns på till exempel informationssökning. Det infotek som kom till skulle vara ett högutrustat hjärta i skolans verksamhet.

För att kunna genomföra detta ökade man alltså bibliotekariens resurser, samt ökade datakunskapen för eleverna. Även datautrustningen behövde förnyas och bibehållas.¹⁵¹

Karin Lilienberg skriver i en artikel att skolan måste erbjuda eleverna möjlighet till inlevelse och självkännedom. Dessutom måste eleverna få med sig viktiga förmågor och insikter. Enligt skolbibliotekarien har skolbiblioteket här en enorm möjlighet att nå barnen med litteratur.¹⁵²

4.2.3 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” på Erikslundskolan, 2001

Motiveringen till att Erikslundskolan fick utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” 2001 är följande:

”Erikslundskolan i Borås utses till Årets skolbibliotek av skolbiblioteksgruppen för stor beslutsamhet i utvecklandet och stärkandet av bibliotekets centrala roll i skolans pedagogiska förändringsarbete. Genom en sammanslagning av det tidigare biblioteket och datasalen har man skapat ett laddat och lustfyllt rum som snabbt blivit skolans starka hjärta. Att kombinera traditionellt biblioteksarbete och arbete med ny teknologi och att skapa helhet och sammanhang i elevernas kunskapssökande har varit en bärande idé i processen. Avstamp togs i behovet av ett nytt arbetssätt. En ny gruppindelning av de äldre eleverna i mindre enheter har möjliggjort att alla elever varje dag kan erhålla arbetstid i biblioteket/infoteket.

I biblioteket, som är strategiskt beläget mitt i skolan, öppet hela dagen och som dessutom erbjuder en härlig utsikt över Rya åsar, handleder heltidsanställd fackutbildad personal och andra pedagoger på schemalagd tid eleverna i deras arbete. Arbetet vid datorerna är omfattande och utlåningen har mer än fördubblats efter omorganisationen.

¹⁵¹ Erikslundskolans hemsida, *Skolans projekt*, (2003-03-15).

http://www.utb.boras.se/kd_so/er/projekt1.htm

¹⁵² Lilienberg, Karin (2002). Bibliotekarie i skolan – en överlevnadskonst. *Skolbibliotek Syd: Medlemsblad*, nr 1, s. 11.

Den samsyn som råder mellan skolledning, personal och elever rörandet biblioteksarbetet måste ses som en starkt bidragande orsak till framgångarna. Att rektor är ordförande i skolans biblioteksgrupp understryker ledningens ansvar och aktiva roll.

Genom regelbundna boksamtal för de yngre eleverna, flitigt användande av skönlitteratur i temaarbeten, bibliotekariemedverkan vid föräldramöten samt anordnandet av författarbesök, främjas barnens språkutveckling och sammantaget förstärker detta bilden av en skola som omsorgsfullt lägger grunden för ett livslångt lärande.

Erikslundskolan har höjt bibliotekets status avsevärt och har blivit en rik inspirationskälla inte bara för andra skolor i regionen utan för många skolor runt om i landet.”¹⁵³

Att som Erikslundskolan använda biblioteket som ett nav kring hela skolarbetet är mycket positivt. Det ger eleverna självkänsla när de ser att de kan påverka sin egen skolgång, och att de faktiskt lär sig något på att söka information på egen hand. Att det inte är läraren eller bibliotekarien som talar om för eleven vilken information de ska söka, utan att de endast handleder och visar vägen gör att eleverna kan utvecklas på ett eget sätt inom sina egna ramar.

4.2.4 Studiebesök på Erikslundskolan i Borås

Måndagen den 7/4 2003 gjorde jag ett studiebesök på Erikslundskolans i Borås bibliotek. Jag fick bland annat se hur biblioteket var uppbyggt, med datorer att använda under studietiden i ena änden av biblioteket och böcker i den andra. Böcker för skolans mindre barn finns placerade utmed bibliotekets ena vägg, mitt i skolbiblioteket står hyllvagnar med skönlitteratur för äldre barn och ungdomar, och utmed andra väggen står facklitteraturen. Facklitteraturen är inte organiserad efter det ”vanliga” SAB-systemet. Istället har man valt att ställa samman fackböckerna under olika teman som har en speciell bild som beteckning fastklistrad på bokens rygg. Några av de teman som finns är djur, natur - miljö, religion/sagor/myter/seder & bruk, om människor osv. I katalogen står böckerna på ett SAB-signum, men anges också efter ett snedstreck med den bildbeteckning de har i skolans bibliotek. På så sätt blir det lättare för eleverna att hitta böckerna.

Under den tid som jag var på skolbiblioteket/infoteket pågick också den studietid som eleverna har varje dag. Den här dagen var det sexorna som hade företräde till datorerna i biblioteket. Under måndag till och med torsdag har årskurserna företräde till datorerna i infoteket en dag var, och på fredagar gäller ”först till kvarn” – metoden. Ljudnivån kan stundtals vara väldigt hög, men det finns under studietiden alltid vuxna som har till uppgift att hjälpa, till förutom bibliotekariens närvaro i biblioteket. Dessa får också se till att hålla ordning i biblioteket.

¹⁵³ Årets skolbibliotek 2001 Erikslundskolan, Diplom för utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”

Något som skolbibliotekarien Karin Lilienberg ständigt kommer tillbaka till under vårt samtal är att det är viktigt med struktur och att veta vad som gäller när man arbetar med ett undersökande arbetssätt. Detta med struktur är framför allt viktigt för elever som inte är så studiemotiverade. Här har elevernas mentorer, men också elevens övriga lärare ett stort ansvar. Det gäller att vara uppmärksam på och observera om elever behöver styras upp lite extra och få extra hjälp. Dessa elever kanske man inte kan skicka i väg till infoteket vind för våg. Men i övrigt fungerar systemet med studietid bra. Vissa problem finns också med att elever använder sig av metoden att klippa och klistra när det ska producera sina texter, vilket kan göra att det går att fuska en del med de egna arbetena.

Skolans infotek byggdes om när man skulle börja med det undersökande arbetssättet för några år sedan. Det är dock redan för litet och behovet av ett större utrymme är stort. Enligt skolbibliotekarien hade det också varit praktiskt att ha en vikvägg av något slag mellan datoravdelningen och bokavdelningen i biblioteket. Detta för att det inte ska bli för stöjtigt i biblioteket när man bedriver dataundervisning i den ena halvan, och elever försöker sitta och arbeta självständigt i den andra halvan av biblioteket.

Under studietiden finns bibliotekarie och datalärare alltid på plats i biblioteket, men det finns också andra lärare där som hjälper och stödjer eleverna.

När man ändrade om hela undervisningen och införde ett mera undersökande arbetssätt med biblioteket som en central del i undervisningen, gjorde man det helt utan projektpengar utifrån. Det enda man fick var 10 000 kr för bokinköp från Projekt Språkrum. Annars har man använt sig av skolans egen budget helt och hållet.

Enligt Karin Lilienberg är det viktigt att arbeta mycket med bokprat och lässtimulering. Men hon anser att det inte alltid finns tillräckligt med tid för att jobba så mycket med detta som hon vill. Administrativa åtgärder, samt utlån och återlämning av böcker mm tar för mycket tid i anspråk. Hon skulle gärna se att det fanns ytterligare en heltidsanställd och fackutbildad person i biblioteket för att hinna med allt som skulle kunna göras. Anledningen till att det inte finns någon mer heltidsanställd på biblioteket är att det inte finns några ekonomiska resurser för det. Det skulle helt enkelt kosta för mycket.

Något som också dyker upp under vårt samtal är ordet "eldsjäl". Karin Lilienberg menar att man måste vara något av en eldsjäl när man väljer att arbeta på skolbibliotek. Det är viktigt att vara engagerad och tycka om att arbeta med barn och ungdomar.¹⁵⁴

4.2.5 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften

Här nedan presenteras skolledarens och skolbibliotekariens svar på de frågor som jag skickade ut. Skolledarens svar på frågorna lyder enligt följande:

¹⁵⁴ Lilienberg, Karin, Information vid studiebesök, 2003-04-07.

Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?

Biblioteket har en central roll i skolan. Det är ett av våra viktigaste läromedel. Där finns både fakta- och skönlitteratur, där finns kunnig personal. Biblioteket är ju också en företeelse eleverna kommer att ha kvar som läromedel efter skolan och därför är det viktigt att de lär sig utnyttja det på rätt sätt.

Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?

God tillgänglighet och med bemanning under hela skolveckan är något att sträva mot. Det ska vara en plats för studier och rekreation, dock inte lekstuga eller fritidsgård. Det är något annat!

Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Er skola?

Med vårt sätt att arbeta spelar infoteket en central roll. Tyvärr kan vi inte ha öppet hela veckan eftersom där förekommer dataundervisning ibland. Detta behöver vi se över. För övrigt är det en mycket bra kombination med datasal och bibliotek med kunnig personal som hjälper eleverna att söka och sammanställa information. Vi kan se att bokutlåningen ökar - datorerna har inte tagit över - det känns också bra!

Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?

Som rektor är man pedagogisk ledare eller som jag brukar säga: Leder pedagogisk verksamhet. Det innebär inte att jag sitter inne med all kunskap. Experterna är lärarna och övriga som jobbar inom verksamheten. Min roll är att peka ut riktningen, entusiasmera och följa upp att vi är på rätt väg.

Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?

Man måste säkerhetsställa att det får fortsatt central roll i skolarbetet.

Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteket och den verksamhet som bedrivs där?

Genom att jag disponerar skolans resurser har jag möjlighet att styra dem dit där de behövs bäst sett ur ett helhetsperspektiv.

Vilka uppgifter anser Du att skolbibliotekarien ska arbeta med?

Stödja elever och lärare i att finna det man söker. Stimulera användandet av böcker som faktakälla eller avkoppling.

Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolan och skolbiblioteket? Satsas det på verksamheten? Vilken roll har i så fall dessa för det egna skolbiblioteket?

Vi har en klar arbetsplan för vår verksamhet samt en plan för infotekets roll i skolan. Till hösten kommer vi att göra en genomgripande utvärdering av hela verksamheten för att se om vi lever upp till de målsättningar som gäller, nationellt och lokalt. Elever, föräldrar och personal kommer att vara involverade.¹⁵⁵

Skolbibliotekarien på Erikslundskolan svarade enligt följande på de frågor som jag skickade ut:

Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?

Biblioteket har en central roll som informationscentra på skolan. Alla elever F-9 samt grundsär 6-10 använder sig flitigt av biblioteket i undervisningen.

Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?

Skolbiblioteket ska vara öppet hela skoldagen och vara bemannat med fackutbildad personal. Detta är en förutsättning för ett undersökande arbetssätt. Flexibel tillgång till biblioteket är önskvärt.

Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Er skola?

När det är öppet och bemannat fungerar det bra. Dock behövs en bättre organisation för att klara öppethållande under hela skoldagen. Tyvärr uppstår intressekollisioner när undervisning pågår i biblioteket. Lokalen är för liten för den omfattande verksamhet som bedrivs i lokalen. Önskvärt vore att få lokaler som erbjöd större flexibilitet.

Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?

Vad gäller kunskapssökande: försöka vägleda och tipsa eleverna om vägar att söka svaren på olika frågeställningar. Uppmuntra till egna frågeformuleringar. Informera om olika källor. Hjälpa till självhjälp. Bollplank. Igångsättare.

Vad gäller lässtimulering: entusiasmera eleverna för läsning av skönlitteratur för nöjes skull, eller som hjälp till fördjupad förståelse av olika ämnen, händelser eller fenomen i livet. Målet är också att eleverna ska utveckla sin självkännet och inlevelseförmåga med hjälp av skönlitteraturen. Lässtimuleringen är oerhört viktig för både stora och små barn. En förutsättning för att kunna entusiasmera andra och rekommendera böcker, är att du själv läser mycket och är uppdaterad vad gäller bokutgivningen.

¹⁵⁵ E-post. Skolledaren vid Erikslundskolan.

Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?

Naturligtvis anser jag att skolbiblioteket bör prioriteras mycket i skolan. Jag anser att ett välfungerande skolbibliotek är en förutsättning för ett undersökande arbetssätt.

I hög grad. Via rektor, arbetslag och biblioteksgrupp. Lokal samt personalresurser utgör ramar för verksamheten.

Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteket och den verksamhet som bedrivs där?

Väldigt blandade uppgifter. Tyvärr för mycket rena kontorsgöromål. Utlåningen skulle automatiseras genom ett självbetjäningssystem. Min förhoppning är att man ser vinsterna med ett självbetjäningssystem för alla grundskolor som är anslutna till Public i Borås. Bibliotekariesurser behöver frigöras. Vi behövs som handledare i den pedagogiska verksamheten.

Skolledarens uppgift är att skapa goda förutsättningar för en välfungerande biblioteksverksamhet. Hänsyn bör då tas till arbetsmiljö, resurser och organisation.¹⁵⁶

4.2.6 Analys av Erikslundskolan

Jag kommer att väva in viss analys av skolans och skolbibliotekets verksamheter i analysen av skolledarens och skolbibliotekariens svar på de frågor som jag skickade ut.

När jag tittar på skolledarens svar på de frågor som jag skickade ut, anser jag att jag kan hitta några paralleller mellan svaren och Loertschers skolbibliotekstaxonomi. Svaren går framför allt att applicera på punkterna 4 – 8.

Punkt fyra i Loertschers skolbibliotekstaxonomi om skolledaren, handlar om att skolledaren skapar ett samarbete tillsammans med chefen för skolbibliotekets verksamhet och placerar personen som ledare för skolans arbetslag. Även om det inte finns något direkt uttalat om att skolbibliotekarien är chef för skolans arbetslag så lyser det ändå igenom att skolbibliotekarien är viktig för skolbibliotekets verksamheter genom bl. a. svaret att skolbibliotekarien ska ge stöd åt elever och lärare när det gäller att finna det man söker. Likaså att skolbibliotekarien ska finnas till för att stimulera användandet av böcker som faktakälla eller avkoppling.

Punkt fem i skolledarens taxonomi handlar om att skolledaren skapar en organiserad struktur som tillåter skolbibliotekets verksamheter att lyckas. På Erikslundskolan visas detta genom att skolledaren anser att biblioteket har en central roll i skolan och är ett av de viktigaste läromedlen i skolan. Viljan att hålla skolbiblioteket öppet under hela skoldagen kan inte alltid tillfredsställas, men är något att sträva mot. Det är något som skolbibliotekarien också nämner i sina svar. Medvetenheten om att ökat öppethållande behövs gör att svaren känns trovärdiga, och att vidare arbete för att genomföra ett ökat

¹⁵⁶ E-post. Karin Lilienberg på Erikslundskolan.

öppethållande kommer att fortsätta. Det finns teknologiska hjälpmedel i skolbiblioteket som datorer, som gör att det går att både skriva arbeten och leta information som inte finns i lexikon eller böcker.

Punkt sex – skolledaren skaffar fram ekonomiskt stöd till skolbiblioteket för en längre tid – visas genom att skolledaren svarat att man som skolledare ansvarar för att fördela resurser dit där de behövs bäst. Även om inte skolbiblioteket nämns direkt i det här svaret så anser jag att skolans verksamhet och skolbibliotekets centrala del i verksamheten visar på att det ändå är en del som man väljer att satsa en del på. Likaså skolledarens svar på hur skolbiblioteket bör prioriteras i skolan, som gör gällande att dess centrala roll i skolbiblioteket är viktigt. Genom att skolledaren väljer att se skolbiblioteket som en central del i verksamheten kan man se, kanske inte alla fyra verksamheterna, men åtminstone några av dem i skolbibliotekets verksamheter. Detta genom att det nämns att utlånen av böcker ökar. Även om datorerna också finns som en naturlig del i biblioteket tar de inte över all verksamhet. Detta visar på att åtminstone två av de fyra verksamheterna på skolbibliotekets tredje grundsten fungerar. Nämligen de om läsningen, och ökad inläring med hjälp av teknologin. Att alla sjuåringar får särskild dataundervisning gör att de ökar sina möjligheter att lära sig mer genom tekniska hjälpmedel. De två andra verksamheterna – samarbete och informationsläskunnighet – ses kanske inte lika tydligt i skolans verksamhet. Man skulle kunna anta att informationsläskunnigheten ökar eftersom eleverna använder sig av flera olika verksamheter och aktiviteter för att redovisa sina arbeten. Något som nämns under punkt sex är att det behövs personal med lägre utbildning – t ex en kanslist – för att verksamheten i ett skolbibliotek ska fungera. Detta, eller ytterligare en bibliotekarie, är något som – enligt skolbibliotekarien – skulle behövas, men som inte finns på Erikslundskolan, eftersom ekonomin inte tillåter det. Jag har heller ingen bra lösning på ”problemet” eftersom det kan vara svårt att ta fram pengar som inte finns till ännu en tjänst. En eventuell lösning, som jag nämner när det gäller Gransäterskolan längre fram i uppsatsen, handlar om att t ex två skolor skulle dela på en extra bibliotekarietjänst för att få lite extra avlastning för bibliotekarien. Detta kan vara ändå svårt att genomföra ekonomiskt, men är ett alternativ som möjligtvis skulle bli något billigare än att anställa ytterligare en bibliotekarie på heltid.

Punkt sju – oberoende av skolledarens typ av ledarskap förväntas de fyra programelementen kunna bidra till undervisningen – är kanske inte heller helt tydlig. Eftersom de fyra huvudverksamheterna för ett skolbibliotek nämns under den ovanstående punkten, så hänvisar jag till det jag nämnt om dessa huvudområden tidigare i detta avsnitt.

Under punkt åtta fokuseras det på att skolledaren fastställer skolbibliotekets inflytande på elevernas undervisning i skolan. Med tanke på att det här nämns att om skolan ger eleverna en informationsrik miljö, kan de själva ta kontrollen över sina studier, så tror jag att Erikslundskolan här har lyckats hitta en bra arbetsform där skolbiblioteket ingår som en central del. Något som nämnts tidigare i presentationen av Erikslundskolan är att man har valt att satsa på att ge eleverna mera inflytande/kontroll över sina studier, just därför att de då lättare kan se varför de ska lära sig. Likaså det faktum att eleverna får använda flera olika sätt för arbetets genomförande och presentation tror jag kan göra att eleverna lättare tar till sig undervisningen. Loertscher nämner också under punkt åtta

att man bör lägga tonvikten på hur mycket inläringen har ökat med de nya redskapen. Detta är något som man enligt skolledaren kommer att utvärdera under hösten. Jag anser det vara väldigt bra att skolan inte bara nöjer sig med att man har börjat utveckla en speciell arbetsform. Det är positivt att man också väljer att utvärdera och följa upp sin verksamhet för att se om den verkligen har förbättrat undervisningen så som man hoppats. Att man engagerar både elever, föräldrar och personal i denna utvärdering tror jag vara ett extra plus. Dock är jag inte helt säker på att man kommer att se alla de resultat som kommer av den nya undervisningsformen. Det är möjligt att den ökade inläringen inte visar sig förrän flera år efter avslutad skolgång, då man kan få nytta av något man lärde sig, men hade svårt att ta till sig just då.

Karin Lilienbergs svar på frågorna, samt tidigare information om hennes roll, gör att jag anser mig kunna dra paralleller till punkterna 6 och 7, samt eventuellt punkt 8 för skolbibliotekariens roll i Loertschers skolbibliotekstaxonomi.

Punkt sex som handlar om planerad insamling är något som krävs för att skolans undervisning ska fungera. För att bibliotekarien och läraren ska kunna genomföra denna form av undervisning krävs det att de båda två är aktiva deltagare i planeringen och genomförandet. Lilienberg är också enig med skolledaren om att tillgången till skolbiblioteket bör vara flexibel.

Genom att skolbibliotekarien genomför bokprat och finns tillgänglig i skolbiblioteket under stora delar av dagen, så blir rollen som offensiv och säljande naturlig – alltså punkt sju i Loertschers taxonomi. Skolbibliotekets i övrigt naturliga del i undervisningen gör också att skolbibliotekarien har lätt att visa eleverna på ytterligare någon möjlighet som finns i skolbiblioteket, som eleverna först inte tänkt på.

Punkt åtta, om genomförandet av de fyra huvudelementen i skolbibliotekets verksamhet, nämner jag också under skolledarens svar. Även om man kanske inte arbetar aktivt efter en plan för att genomföra just dessa huvudelement, så anser jag att man genom sitt arbetssätt på skolan ändå till viss del får in dessa element i elevernas medvetande.

4.3 Gransätterskolan i Håbo

Gransätterskolan i Håbo kommun är en grundskola som har 500 elever mellan 6 och 16 år. Skolan har byggts om och anpassats till ett undersökande, flexibelt och elevaktivt arbetssätt. Det finns tre arbetsenheter för skolår 0 – 4 och tre arbetsenheter för skolår 5 – 9. Varje arbetsenhet har mellan 80 och 90 elever, samt 6 – 8 anställda som är knutna till enheten. Under läsåren 1999/2000 – 2000/2001 pågick ett projekt på skolan med att hitta metoder som syftar till att skolbiblioteket ska samarbeta med de olika arbetslagen.¹⁵⁷ Skolan fick utmärkelsen "Årets skolbibliotek" 2002. Här har jag dock inte fått några svar på de följdfrågor jag skickade ut angående skolans verksamhet. Därför har jag inte kunnat göra någon konkret uppföljning av den verksamhet jag läst

¹⁵⁷ Ögland, Malin 2002. *Skolans bibliotek: Om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag*, s. 7.

om i Malin Öglands *Skolans bibliotek: om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag*.

4.3.1 Skolans undervisning

Malin Ögland – tidigare skolbibliotekarie på Gransätterskolan – har skrivit boken *Skolans bibliotek: om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag*. Den handlar om det projekt som de genomfört på skolan. I början av boken nämner Kristina Rennerstedt och Johanna Hansson att Malin Ögland som bibliotekarie jämför sitt arbete på skolbiblioteket med sitt tidigare arbete som barnbibliotekarie. Mellan dessa biblioteksarbeten finns både likheter och skillnader. Enligt Ögland handlar det framför allt om att hon som skolbibliotekarie kan vara delaktig i både planering, genomförande och utvärdering av undervisningen.¹⁵⁸

En av de delar som Ögland har hållit i som skolbibliotekarie är undervisningen i informationssökning. Här fick hon och övrig bibliotekspersonal under projektets gång pröva sig fram till vilka metoder som fungerade bäst när det gäller att lära eleverna att söka information. Efter första läsåret insåg hon två saker. För det första att man inte lär sig vid påhittade situationer utan just när man behöver söka information. Och för det andra att det blir konstigt när man bara får använda en metod i taget, när idén är att man ska använda olika metoder.

Under projektets andra år valde Ögland att hålla kvar vid sina metoder, men uttryckte dem på ett sätt som liknade läroplanen. Under år 5 – 9 i skolan skulle eleverna bland annat lära sig att hantera uppslagsverk, förstå klassifikationssystemet, använda tjänster på internet, osv.

För att kunna ge eleverna undervisning i informationssökning som ger dem en grund att stå på inför fortsättningen, så planerar man inför ett temaarbete både mål att uppnå kunskapsmässigt och mål att uppnå inom informationssökning. Detta gör att man får fundera över vilka metoder eleverna behöver lära sig för att hitta det material de behöver.

När eleverna sedan väl har lärt sig att hitta material, ligger det stora arbetet – enligt Ögland – i att lära dem bearbeta och sammanställa informationen, så att den kan förvandlas till någon form av förståelse och kunskap hos eleven. Öglands teori går ut på att satsa på kortare och lättare pass när det gäller undervisning i informationssökning, än att undervisa under en längre stund, med mer material.¹⁵⁹

Under de temaarbeten man har genomfört på skolan har lärare och bibliotekarie planerat tillsammans. Bibliotekarien kan på så sätt tala om för läraren vilka möjligheter som finns i biblioteket utifrån den idé som läraren lägger fram. I början av Öglands arbete när hon ville vara delaktig i planeringen av arbetet, innebar det att lärarna ställde sig frågande till varför. Men efter några år har det blivit en självklarhet även för lärarna att hon som bibliotekarie är med och planerar undervisningen.

¹⁵⁸ Ibid. 2002. s. 6.

¹⁵⁹ Ögland 2002. s. 17ff.

På frågan hur man väcker lusten att lära hos eleverna har man valt att arbeta just med temaarbeten. Temaarbetet börjar med en inspirationsdag där man försöker presentera temat på ett så lockande sätt som möjligt. Efter det genomförs en grundkurs, och sist får eleven själv välja fördjupning. Det är under den självständiga fördjupningen som biblioteket kommer in. Det fungerar också bra så länge man har planerat tillsammans. Man har från skolans sida prövat att låta eleverna fylla i ett formulär för område, frågeställning och redovisning, som sedan ska följas och utvärderas. Detta har behövts för att hjälpa eleverna att arbeta strukturerat, och kunna behålla fokus. Det får dem också att se att de behöver en välformulerad fråga för att kunna underlätta sökarbetet. Problem uppstår när eleverna tar sig igenom flera arbeten utan att väcka några egna frågor. Kunskapsökandet blir i sådana fall inte meningsfullt för eleven. För att lättare kunna väcka lusten att lära sig mer försöker man på Gransäterskolan att knyta skönlitteratur till temaarbetena. Detta för att eleverna ska få ett människoöde att knyta an kunskapen till. Utifrån boken kan man då uppmana dem att ställa egna frågor. Därför är det också väldigt viktigt att den skönlitterära bok man valt verkligen engagerar. Enligt Ögland är den stora uppgiften för skolan idag att ge barnen struktur. För att man ska hjälpa eleverna till livslångt lärande, måste man försöka få alla lösa trådar att knytas ihop, så att kunskapen får ett sammanhang.

Eleven får också möjlighet till egna temaarbeten, men får sällan tillfälle eller hjälp att gå vidare, bredda eller fördjupa sina kunskaper.¹⁶⁰

För att skapa läslust har man på Gransäterskolan arbetat på flera olika sätt. I början av projektet – när man hade en extra bibliotekarie – delade man upp verksamheten årskursvis. Den ena bibliotekarien hade ansvar för skolåren 0 – 4, och den andra hade ansvar för åren 5 – 9. Under de första skolåren fokuserades på lässtimulering under hela läsåret, och under de senare åren fokuserade man på informationssökning. Att man delade upp det på det här sättet beror på att man ansåg det viktigt att vara en god läsare för att kunna lyckas som informationssökare.

Ögland skaffade sig också information om hur miljön kan påverka barns läslust. Hon jobbade vidare med det här på skolan och testade olika varianter. Biblioteket utrustades med mysiga kuddar, överkast och lampor. Det byggdes kojor mellan hyllor och soffor osv.

För att skapa lugn och ro under lässtunderna har man försökt med olika projekt, eftersom det inte passar alla elever att sitta stilla och läsa. Vissa har fått prova på bok- och bandmetoden, medan andra har fått högläsning, och ytterligare några har suttit själva och läst. Det man kom fram till på skolan var att det var viktigt att anpassa läsningen till barnens nivå, så att alla fick ut något av läsningen.

Resultatet av de försök man gjorde med att förändra miljön under läsningen resulterade i att man kom fram till att miljön hade betydelse för läsningen. Det verkar dock inte vara hela svaret. Det är enligt Ögland snarare flexibiliteten, eller möjligheten till

¹⁶⁰ Ögland 2002. s. 21ff.

flexibilitet som är lösningen. Det måste finnas flexibilitet till att ändra miljö, gruppindelning, fokus och metod.¹⁶¹

Projektet har även resulterat i bokprat, diskussioner kring litteraturen och försök till att göra litteraturen levande genom diskussioner, högläsning, ritsagor mm.¹⁶²

4.3.2 Skolans bibliotek

I början av Öglands bok *Skolans bibliotek: om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag* definierar Rennerstedt och Hansson vad som är ett skolbibliotek. De utgår från den definition som finns i rapporten från Statens kulturråd, *Skolbiblioteken i Sverige*, och definierar skolbiblioteket utifrån den rapporten. (Se vidare under 3.1.2).

1997 byggdes hela skolan om för att kunna fungera för ett undersökande arbetssätt. Man har då också valt att utforma ett bibliotek som i praktiken motsvarar definitionen av ett väl fungerande skolbibliotek, nämligen en plats med resurser (medier, teknik och personal) och möjligheter för förmedling och värdering av information, samt läsupplevelser. Syftet med arbetet har i första hand varit att ge lärare och elever informationskompetens tillsammans. Man fick även under läsåren 1999/2000, samt 2000/2001 bidrag från Statens kulturråd för utveckling av samarbetet mellan skolbiblioteket och lärarnas arbetslag. Dessa pengar användes till att anställa ytterligare en bibliotekarie under de två läsåren som projektet har genomförts.

På Gransätterskolan definierar man ett skolbibliotek som ett bibliotek som fungerar som ett stöd för elevernas lärande, men också ett stöd för skolans uppgift att nå upp till läroplanens mål.¹⁶³

Rent konkret ligger skolans bibliotek mitt i skolan och har en heltidsanställd bibliotekarie. Den vision som skolans rektor har haft från början är att bibliotekarien ska ha en pedagogisk funktion, och mindre av en administrativ funktion.

Biblioteket består av ett stort rum och två mindre rum, varav det ena av de två mindre rummen används som förråd och det andra som arbetsrum för bibliotekets personal. Trots det är biblioteket trångt.¹⁶⁴

Några av de resultat som framkommit under projektets gång är att skolbiblioteket har följande funktioner:

- systematisering och marknadsföring av skolans material
- undervisa eleverna i informationssökning
- lässtimulering
- undervisa elever och lärare i hantering av skolans digitala verktyg.¹⁶⁵

¹⁶¹ Ibid. 2002. s. 24-29.

¹⁶² Ibid. 2002. s. 30ff.

¹⁶³ Ögland 2002. s. 5f.

¹⁶⁴ Ibid. 2002. s. 7f.

Malin Ögland insåg efter att ha rört sig fritt på skolan att biblioteket snarare är en funktion än ett rum. Mycket av det som görs i biblioteket kan lika gärna göras någon annanstans. En hel del verksamheter flyttade från själva biblioteksrummet och ut till grupprum på skolans olika enheter. Det gjorde också att biblioteket ingick i enheternas arbete på ett helt annat sätt.

Ett av de mål som skolbiblioteksprojektet haft på skolan har varit att få in biblioteket i skolans verksamhet. Alla aktiviteter på skolan måste arbeta åt samma håll för att man ska nå läroplanens mål.¹⁶⁶

Under arbetet med att synliggöra skolans material, försökte Malin Ögland att samla alla antologier i biblioteket. Detta istället för att de skulle stå i flera exemplar på varje arbetsenhet. Till en början var detta svårt att genomföra. Argumentet från Öglands sida, om att ha allt material synligt, blev hållbart först när lärarna själva insåg vinsten med det.¹⁶⁷

I valet mellan bredd eller tillgänglighet i den litteratur som köptes in till biblioteket, valde Ögland att satsa på tillgänglighet. Anledningen var att det var bättre att det fanns flera exemplar av en bok, så att den fanns åtkomlig för fler än en, istället för att en ambitiös elev lånade allt som fanns inom ett ämne. Nu löste man problemet genom att man köpte in mellan 3 och 25 exemplar av varje titel. Antalet exemplar bestämdes tillsammans med lärare, och utgick ifrån hur bred boken var.¹⁶⁸

Biblioteket på Gransäterskolan är också skolans kulturella nav. Det finns en kulturgrupp som uppstått på initiativ av personalen. Här finns representanter från varje arbetsenhet på skolan samt bibliotekarien. Kulturgruppen ordnar en kulturkväll varje termin, där man visar för föräldrarna vad som görs i skolan på ett positivt sätt. Det handlar om utställningar, temaarbeten och teaterföreställningar mm.

Förhoppningen finns från politikerna om att skolorna ska bli kunskaps- och kulturcentra, där till exempel skolbiblioteken fungerar som filialbibliotek.¹⁶⁹

Bland verksamhetsmålen för biblioteket för läsåret 2002/2003 står det att biblioteket ska vara ett av skolans verktyg för att nå läroplanens mål. Det mediabestånd som finns på biblioteket bör därför motsvara enheternas behov för att möjliggöra ett undersökande arbetssätt. I utvecklingen av nya arbetsformer och planeringen av temaarbeten med mera ska bibliotekspersonalen delta aktivt.

Bland de verksamhetsmål som står i punktform kan man bland annat läsa att biblioteket ska:

¹⁶⁵ Ibid. 2002. s. 10.

¹⁶⁶ Ibid. 2002. s. 9.

¹⁶⁷ Ögland 2002. s. 12.

¹⁶⁸ Ibid. 2002. s. 13f.

¹⁶⁹ Ibid. 2002. s. 37f.

- vara ett informationscentrum för både elever och lärare
- ge elever och lärare professionell handledning i informationssökning
- stimulera elevernas nyfikenhet och läslust
- verka för en trivsamt och kreativ kulturmiljö
- stödja undervisningen genom insamling och organisering av fördjupnings- och skönlitteratur av god kvalitet

Utöver verksamhetsplanen har man också en lokal arbetsplan för biblioteket för de olika skolåren. Under åren 0-4 har man schemalagd tid i biblioteket varje vecka. Då finns bibliotekspersonalen helt till arbetsenhetens förfogande, och biblioteket är stängt för övriga elever. De elever som får undervisning under den här tiden får

- lära sig bibliotekskunskap, bokkunskap och möjlighet till boklån
- högläsning
- boksamtal som inleder träffen, och boksamtal kring läslådor som avslutar träffen
- delta i "Alla 4:or läser", "Bokjuryn", samt andra nationella arrangemang

Arbetsplanen för skolår 5-9 anger att eleverna ska lära sig

- hantera uppslagsverk
- förstå klassifikationssystemet
- använda de söktjänster som skolan abonnerar på
- enkla sökstrategier på internet
- känna till flera användbara informationssajter på internet

Lässtimulerande verksamhet fortsätter på så sätt att eleverna ska ha möjlighet att läsa skönlitteratur som är aktuell och passar för åldern, relevant skönlitteratur kompletterar temaarbeten, eleverna deltar i Bokjuryn och andra arrangemang på nationell nivå.¹⁷⁰

4.3.3 Utmärkelsen "Årets skolbibliotek" på Gransäterskolan, 2002

Motiveringen för att ge utmärkelsen till Gransäterskolan 2002 löd enligt följande:

"Under fem år har Gransäterskolans bibliotek utvecklats till ett pedagogiskt föredöme för andra, vilket manifesteras i ett stort antal studiebesök från när och fjärran. Håbo kommun har på ett klokt sätt anställt bibliotekarier på alla skolor och fortsätter att tillföra nya bibliotekarietjänster, bl.a. genom att använda s.k. Wårnersonpengar.

Till Gransäterskolans biblioteks speciella förtjänster räknar vi:

- * Det nära och täta samarbetet mellan skolbibliotekarien och skolans pedagoger
- * Det lässtimulerande arbetet som har lett till att skolbiblioteket försetts med ett ofta fullsatt, avskilt lärum för tyst läsning
- * Biblioteket som ett välorganiserat och av eleverna flitigt använt centrum för läsoplevelser och informationssökning med handledning av fackutbildad personal
- * De konkreta verksamhetsmålen och arbetsplanerna

¹⁷⁰ E-post Kalle Güettler. Sveriges Författarförbund. 2003-02-13

- * Skolledningens starka engagemang i skolbiblioteket
- * Den självkritiska utvärderingen och sökandet efter nya utvecklingsvägar
- * Den goda dokumentationen som har givit eko i andra kommuner
- * Det intima samarbetet mellan skol- och folkbiblioteken i Håbo kommun
- * Det målmedvetna användandet av IKT (informations- och kommunikationsteknik) för att frigöra tid åt bibliotekarien för direkt arbete med eleverna samtidigt som dessa tilltros ansvaret att registrera sina egna lån i datasystemet
- * Den framsynta satsningen på en fackutbildad skolbibliotekarie, Per Johansson, som genomgår lärarutbildning för att få dubbel kompetens¹⁷¹

Ser man till denna motivering till utmärkelsen "Årets skolbibliotek" så är det viktigt att satsa på ett brett samarbete med både andra skolbibliotek och folkbiblioteket. Vikten av att det finns möjligheter för läsning i lugn och ro, utan att störas av högljudda klass- och skolkamrater visas i det rum för tyst läsning som nästan alltid är fullsatt. Vikten av konkreta verksamhetsmål är också något som gör att arbetet underlättas.

4.3.4 Synen på skolbiblioteket och den egna uppgiften

Här har jag även skickat ut svar till skolans båda skolledare. Trots påtryckningar via både mail och telefon har jag inte fått svar från den ena av dem. Den andra har jag, också här efter påtryckningar via mail och telefon, blivit lovad svar av, men trots detta inte fått något. Per Johansson, bibliotekarie på Gransäterskolan, svarade på de frågor jag skickat ut enligt följande:

Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?

Bibliotekets roll i undervisningen *bör* vara central på flera sätt. Först och främst som en plats och en funktion där lärare och elever kan arbeta utefter de riktlinjer som grundskolans respektive gymnasieskolans läroplaner (Lpo94 och Lpf 94) utstakat, ett s.k. *undersökande arbetssätt*. Läroplanerna säger också att undervisningen skall vara individanpassad. Här utgör biblioteket en bra resurs eftersom biblioteket till skillnad från traditionella läromedel och traditionell katederundervisning öppnar upp för en mer flexibel undervisning anpassad efter olika elevers olika kunskapsnivåer och inlärningsstilar där såväl bibliotekets resurser, lokaler och personal kommer undervisningen till del.

I dessa dagar av kommunal ekonomisk åtstramning *bör* biblioteket dessutom ha rollen som en *läromedelsdepå* [med läromedel menar jag allt från traditionella läroböcker till skönlitteratur, kartor till digitalkamera, etc.] för att effektivisera resursanvändningen på en skola. Det är dålig ekonomi att inte dela på gemensamma resurser. Dessa *bör* med fördel tillgängliggöras för alla genom bibliotekets försorg.

¹⁷¹ Gransäterskolans hemsida, Skolans bibliotek informerar, Prismotivering, (2003-03-25). (Kjärstin Öhman, Webbred.).
http://www.gransater.habo.se/skolan_informerar/bibliotek/Prissmotivering%202002.pdf

Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?

Ett bra skolbibliotek bör vara navet i skolan i den meningen att det är tillgängligt för alla i största möjliga mån. I litteratur på området brukar man säga att skolbiblioteket bör ha en såväl pedagogisk-, som kulturell-, samt social funktion. Jag instämmer.

1. Skolbiblioteket har en *pedagogisk* funktion i och med det att biblioteket skall integreras i undervisningen. Om så inte sker riskerar skolbiblioteket att bli något av ett mysrum dit endast elever som knäckt språkkoden och som finner nöje i att läsa skönlitteratur söker sig.
2. Skolbiblioteket är särskilt lämpat för att initiera och organisera *kulturella* verksamheter på en skola om det har funktionen av att vara centralt i skolan. Genom bibliotekarien kan elever ges möjlighet att ställa ut sina skolarbeten i biblioteket; skolbio kan arrangeras genom bibliotekets försorg med centrala medel anslagna för kulturändamål; författarbesök mm kan också det ske genom biblioteket.
3. Skolbiblioteket har en *social* funktion i det att det blir ett rum dit elever kan gå för att arbeta med sina skolarbeten eller bara umgås med varandra och elever från andra klasser en stund. Av egen erfarenhet kan jag lägga in en brasklapp att risken finns att biblioteket förväxlas med en ungdomsgård om inte bibliotekarie eller annan skolpersonal finns närvarande.

Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Er skola?

Gransätterskolan är uppdelad i två nivåer: i olika *tidigarearbetslag* (elever i skolår 0-4) och i olika *senarearbetslag* (elever i skolår 5-9). Varje arbetslag har ca 80 elever.

Elever i tidigarearbetslagen har schemalagda tider i biblioteket varje eller varannan vecka (i regel) då de kommer till biblioteket och lånar böcker, läser böcker, pratar böcker, hjälper varandra att hitta böcker, gör enklare sökövningar, har högläsning, bokprat, mm mm.

Som bibliotekarie är jag särskilt knuten till ett senarearbetslag under en 9-veckorsperiod (enligt ett roterande schema) då jag har bibliotekskunskap, användarundervisning samt läsecirklar för de enskilda klasserna.

Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?

Även om jag är integrerad till viss del i undervisningen är min pedagogiska roll fortfarande i stor utsträckning vid sidan om lärarnas undervisning. Till skillnad från mycket av den idylliserande bild av skolbibliotekets möjligheter som forskning många gånger lyfter fram så inser jag begränsningarna. Att arbeta på en skola är ett tungt och stressigt arbete och det är inte alla gånger så att tiden finns att sätta sig ner och fundera på hur samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare skulle kunna fördjupas – arbetsdagarna är fulla av arbete ändå.

Jag kan emellertid stämma in i alla vittnesmål från skolbibliotekens värld att det är lätt att fångas i ett administrativt moras orsakat av personalbrist. Jag ger dig ett exempel. Jag har i snitt ca 100 utlån per dag. Om ungefär lika många böcker lämnas tillbaka varje dag innebär det att lån och återlämning av ca 200 böcker, tidskrifter etc. av olika slag skall administreras varje dag. Till detta skall läggas tid för bokvård, inköp, möten i diverse olika sammanhang, att svara i telefonen, krav, mm mm mm för att inte tala om att plocka efter elever. Det tar tid! Lärare har naturligtvis sina arbetsbördor av olika slag som på motsvarande sätt tar tid för dem.

Min pedagogiska roll? Den blir bättre i takt med att antalet bibliotekarier i skolbiblioteket blir större.

Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?

Se ovan min diskussion kring resursanvändning på ett effektivt sätt. Som tillägg kan jag skriva att det bör vara *helhjärtade satsningar* på skolbibliotek. Heltidstjänster och väl tilltagna anslag för att man skall få den effekt man avser. Om så inte sker är det svårt att nå goda resultat.

Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteket och den verksamhet som bedrivs där?

Min verksamhet bestäms av fyra olika faktorer:

- Anslagna medel från kommun och skolledning
- Min företrädares arbetssätt.
- Lärarnas arbetssätt
- Mina egna ambitioner

I mitt fall har jag det så väl ordnat att jag delar synsätt i mångt och mycket med min företrädare och arbetar enligt liknande metoder. Anslagna medel är någorlunda tilltagna men en tjänst till skulle uppskattas (mycket!). Lärarna är medvetna om bibliotekets placering på skolan och om vissa möjligheter att arbeta med resurser från biblioteket. Mina ambitioner är stora och jag tar mig därför friheten att själv initiera saker där biblioteket integreras i undervisningen i möjligaste mån och i skolans övriga arbete. Jag sitter t ex med i skolans Ledningsgrupp och Kulturgrupp och är delaktig i de beslut som fattas där.

Vilka arbetsuppgifter anser Du att du ägnar dig åt på biblioteket? Vilka arbetsuppgifter anser Du att Du bör ägna dig åt på biblioteket?

Se ovan min diskussion om administrativa arbetsuppgifter och förhoppningen om en heltidsanställd bibliotekarie till som kan dela på den biten så att man kan utöka den pedagogiska biten.

Vilka uppgifter anser du ligger på skolledaren när det gäller skolbiblioteket?

Att anslå tillräckliga medel till bibliotekets verksamhet samt att bestämma skolans pedagogiska profil där ett undersökande arbetssätt skall proklameras och där bibliotekets roll i undervisningen skall påbjudas. Är skolledaren tvärtom en traditionalist så kommer biblioteket med all säkerhet förbli ett "bokrum" om inte bibliotekarien i sig är en "eldsjäl" som lyckas driva bibliotekets roll i undervisningen på egen hand.

Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolan och skolbiblioteket? Satsas det på verksamheten? Vilken roll har i så fall dessa för det egna skolbiblioteket?

Vi har upprättat en särskild arbetsplan för biblioteket på vår skola och vi arbetar på en plan som skall utgöra riktlinjer för alla skolbibliotek i kommunen. I den kan målsättningen tydliggöras och mot den kan man senare utvärdera verksamheten.¹⁷²

4.3.5 Analys av Gransätterskolan

Vid närmare studie av skolbibliotekariens svar på mina utskickade frågor kan jag se kopplingar mellan svaren och punkterna 5-6 i skolbibliotekariens roll i Loertschers skolbibliotekstaxonomi.

Punkt fem som handlar om hastig/flyktig planering kan kanske ses tydligast genom att lärarna är medvetna om skolbibliotekets placering, liksom vissa möjligheter som finns när det gäller arbete med skolbibliotekets resurser. Att skolbibliotekarien själv lämnar förslag på vad som kan göras i skolbiblioteket visar på en viss marknadsföring av skolbiblioteket. Även om det inte står direkt uttalat, så tror jag att dessa förslag på vad man kan göra på biblioteket kan komma genom spontana möten i lunchrum, personalrum etc. Likaså att läraren accepterar de idéresurser som skolbibliotekarien kommer fram med genom de idéer som förs fram.

Punkt sex – planerad insamling – sker genom att bibliotekarien är särskilt knuten till ett arbetslag under de senare årskurserna, där skolbibliotekarien ansvarar för bibliotekskunskap, användarundervisning och läsecirklar för enskilda klasser. Detta kräver en mer planerad insamling av material för undervisningen, särskilt för användarundervisningen till de temarbeten som genomförs. Dessa temarbeten gör också att eleverna använder ett undersökande arbetssätt där skolbibliotekarien behövs som en integrerad del i det planerande stadiet.

Ser man till Loertschers taxonomi, så ligger Gransätterskolans bibliotekarie ungefär i mitten i skolbibliotekstaxonomi. Detta är något som man skulle kunna jobba vidare med och utveckla ytterligare. Jag tror dock att de temarbeten som utförs på skolan med ett undersökande arbetssätt ger eleverna en god grund att stå på som självständiga

¹⁷² E-post. Per Johansson vid Gransätterskolan.

informationssökare, liksom på Erikslundskolan. Detta eftersom arbetssättet har varit så genomgripande för hela skolbiblioteksverksamheten.

Skolbibliotekarien på Gransätterskolan nämner också den pedagogiska, kulturella och sociala funktionen som skolbiblioteket har. Det är samma funktioner som Kühne nämner (se 3.2.3). Det visar i min mening på att skolbibliotekarien är väl påläst om vad som skrivits om skolbibliotek i diverse litteratur. Skolbibliotekarien nämner detta själv och är dessutom kritisk till litteraturen. Han nämner också att mycket litteratur och forskning lyfter fram en idylliserad bild av skolbibliotekets möjligheter. Enligt skolbibliotekarien finns begränsningar för det egna arbetet, och det borde vara en sund inställning. Även om man ser vilka möjligheter som finns, så upplevs det som en möjlighet att en ensam bibliotekarie lätt bränner ut sig i arbetet med att försöka hinna med allt som ska göras, och allt som kan göras. Likaså är det också ofta ekonomiska hinder som sätter käppar i hjulet för en så välutvecklad skolbiblioteksservice som skulle kunna vara möjlig enligt litteraturen, men i de allra flesta fall är en dröm, även vid välutvecklade och i undervisningen väl integrerade skolbibliotek.

5 ANALYS

I det här kapitlet kommer jag att analysera mitt material utifrån de frågeställningar jag ställde upp i inledningskapitlet.

5.1 Skolbibliotek i läroplanen och bibliotekslagen

Jag börjar med att titta närmare på första frågan, om hur det ser ut när det gäller skolbibliotek i läroplanen och bibliotekslagen. Går man tillbaka till hur det har varit rent historiskt så har skolbibliotekets roll i läroplan eller motsvarande varit väldigt varierad. Även om skolbiblioteket inte alltid utnyttjades på ett effektivt sätt, så var man ändå medveten om dess möjligheter och goda inflytande när det gäller barnens språkutveckling med mera. Under andra världskriget var skolbiblioteket något positivt och som borde vara centrum i skolans verksamhet. Under 1970-talet nämndes läromedelscentraler. Dessa ersatte inte skolbiblioteken, utan hade skolbibliotekets funktion. På 1980-talet var skolbiblioteket en verksamhet man skulle nyttja om det var möjligt. I läroplanen från 1994 nämns skolbiblioteket endast som ett hjälpmedel bland många andra som skolan har att ta till för att nå upp till de mål som läroplanen ställt upp för att sträva mot eller uppnå.

Målet i läroplanen att skolan ska lära eleverna att orientera sig i en komplex verklighet, även efter deras skoltid, borde göra argumentet att använda sig av skolbiblioteket i undervisningen starkt. Det är något som skolledaren på Erikslundskolan också nämner. Biblioteket är ett läromedel som eleverna har tillgång till även efterskolan, ”... och därför är det viktigt att de lär sig utnyttja det på rätt sätt”.

Läroplanen från 1994 nämner också att det är viktigt att förstå det egna kulturarvet. Här har skolbiblioteket en viktig roll som en naturlig kulturförmedlare. Lär man barnen att använda sig av och utnyttja skolbibliotekets kulturverksamheter så har de också lättare att ta till sig folkbibliotekets verksamheter på det kulturella området. Att förstå och vara medveten om det egna kulturarvet ökar också – enligt läroplanen – förståelsen för andra kulturer, vilket ska främjas i skolan. Här har skolbiblioteket en enorm möjlighet att utveckla en väl fungerande verksamhet.

Det läroplanen nämner om att involvera drama, skapande i bild text och form med mera har man lyckats få in i undervisningen på ett bra sätt på Erikslundskolan. Att låta elevernas egen kreativitet vara det som man tar vara på är något som man borde uppmuntra mer på fler ställen. Eleverna känner sig som en del i helheten när de får vara mer aktiva och skapande. Självklart kräver det mycket av lärarna, särskilt när det gäller avkallet på den egna auktoriteten och ”monopolet” på att vara den som sitter inne på all kunskap. Det kräver att lärare mer eller mindre ser sig själva som handledare på vägen mot kunskapen istället för den som lär ut kunskapen. Att skolan också ger eleverna möjlighet att själva lära sig på egen hand, med handledning gör dem också till mer självständiga individer och informationssökare, vilket är ett av målen enligt läroplanen. Det gör också att de känner att de lär sig för sin egen skull och inte för att någon annan kräver det. Likaså ger det en hel del för eleverna att känna att de själva kan påverka det som deras utbildning ska innehålla.

Rektorns roll är viktig för skolbiblioteket och dess verksamhet. Läroplanen nämner att det är rektorn som har det övergripande ansvaret för verksamheten på skolan. Det är också rektorn som ska se till att man på skolan riktar in verksamheten på uppsatta mål. De tre skolorna som jag har undersökt nämner också detta. Skolledaren på Erikslundskolan är också medveten om sina möjligheter att fördela de resurser som erhålls där de gör mest nytta. Likaså märks det här att det är viktigt att arbeta utifrån en särskild arbetsplan, samt att följa upp och utvärdera skolans och skolbibliotekets verksamhet. Detta har man tagit fasta på när det gäller verksamheten och involverar även föräldrar och elever i verksamhetens utvärdering. De olika delarna av skolverksamheten som bildar en helhet får säga sitt, vilket gör att helheten kan påverkas på ett bra sätt. Då får man flera olika synvinklar på arbetssättet vilket mycket väl kan inspirera till att utveckla verksamheten ännu mer.

Bibliotekslagen är inte särskilt tydlig när det gäller skolbibliotek, utan nämner endast att skolor ska ha lämpligt fördelade skolbibliotek för läsfrämjande och tillgodoseende av material. Vad som är ett lämpligt fördelat skolbibliotek är en ganska vag definition. Den säkrar inte på något sätt att varje skola satsar på sitt skolbibliotek. Att man kom med förslag på en förstärkning av bibliotekslagen 1999, visar på att skolbibliotekens funktion och värde för utbildningen är så viktig att den bör säkerställas genom lagstiftning. Även folkbiblioteken är en resurs som skolorna och eleverna kan och borde använda sig av.

5.2 Utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”

Den andra frågan om utmärkelsen ”Årets skolbibliotek” och vad som krävs för att få den, är en fråga som jag med större svårighet kommer att kunna besvara. Utifrån den begränsade information jag har angående utdelandet av utmärkelsen, samt de kopior jag har av diplomerna, så kan man se att de skolor som har fått utmärkelsen verkligen har valt att satsa på sina skolbibliotek. Kalle Güettler nämner i talet vid prisutdelningen 2002, att just för att de har valt att satsa på sina skolbibliotek är de värda att uppmärksammas. Skolbiblioteket är i många fall det första man drar ned på när det gäller att ta till sparatåtgärder. De organisationer och föreningar (Skolverket, Statens Kulturråd Svenska Kommunförbundet m fl.) som delar ut utmärkelsen är tunga organisationer. Det ger en viss tyngd åt utmärkelsen som gör det mer prestigefyllt att få den.

Om jag tittar på de motiveringar som nämnts under respektive skola, så kan jag se vissa likheter i de satsningar som gjorts på skolorna, och som gett dem utmärkelsen. Det handlar framför allt om att skolorna har slagit vakt om den skolbiblioteksverksamhet som redan finns. Men de har inte enbart nöjt sig med att ha kvar redan existerande basverksamhet. De har också valt att satsa vidare. Skolbibliotekscentralen i Jönköping framför allt genom Karlavagnen, Erikslundskolan genom att förändra hela sin verksamhet så att den utgår från skolbiblioteket, och Gransätterskolan genom att använda skolbiblioteket mer i undervisningen genom bl. a. temarbeten samt förstärkning av extra personal i biblioteket.

Det har också varit viktigt att satsa på läsfrämjande åtgärder, genom picknickkorgar och skönlitteratur i temaarbetena på alla skolorna.

Ser man till Gransäterskolan och Erikslundskolan, så har skolbiblioteksverksamheten på dessa skolor ett starkt stöd i skolledningen. Detta är också något som Loertscher nämner som viktigt för att skolan och skolbiblioteket ska ligga högt upp i taxonomin. I motiveringarna för Gransäterskolan och Erikslundskolan, så står det också att deras verksamheter har gett eko både i den närmsta omgivningen och i övriga landet. För att få utmärkelserna krävs alltså att man har en skolbiblioteksverksamhet som inspirerar andra skolor till att satsa på sin skolbiblioteksverksamhet istället för att dra ned på den.

De satsningar som gjorts på skolbiblioteken sätter eleverna i fokus. Det är eleverna som ska stimuleras till läsning och eget lärande. Även om skolornas ekonomi inte alltid gör att man kan satsa fullt ut så mycket som man vill, så har man trots detta valt att inte dra ned på skolbibliotekets funktioner, utan fortsätter att vilja försöka utveckla undervisningen och arbetet. Detta gör dem till föredömen som är värda att uppmärksammas, vilket görs genom utmärkelserna "Årets skolbibliotek".

Loertscher nämner också att det är viktigt med fackutbildad personal på skolbiblioteket, vilket man också har valt att satsa på, på Gransäterskolan och Erikslundskolan. Det nämns också i motiveringen för Gransäterskolan att fackutbildad personal är något som man valt att satsa på, på ett klokt sätt. De lärarbibliotekarier som finns på skolorna i Jönköping har fackutbildning inom pedagogik och ämneskunskaper. Det kan ha en fördel i och med att de då kan ha ett annat perspektiv på skolbibliotekets möjligheter. Men det är nog svårt att kunna genomföra något speciellt program och driva skolbiblioteksverksamheten framåt när man inte har en heltidstjänst i biblioteket, utan bara några timmar per vecka.

De tre skolornas verksamheter är bra exempel på de punkter som nämnts i 3.1.9 som prisutdelarna anser vara av intresse för utdelandet. Skolorna visar bra exempel på alla de sju punkterna.

Ser man till Loertschers skolbibliotekstaxonomi, så ligger de tre skolbiblioteken mitt i eller högt upp i de olika nivåerna. Erikslundskolan ligger högt upp när det gäller både skolledaren och skolbibliotekarien, medan Gransäterskolans bibliotekarie ligger på samma nivå eller något lägre. 1: e skolbibliotekarie på skolbibliotekscentralen i Jönköping ligger på samma nivå som bibliotekarien på Gransäterskolan, samt någon nivå lägre. Att de ligger på olika nivåer betyder inte att den ena verksamheten är sämre än den andra. De har alla en verksamhet som ger bra och positiva bibliotekserfarenheter för eleverna. De olika verksamheterna och svaren ger helt enkelt olika utslag i Loertschers taxonomi.

5.3 Tre exempel på "Årets skolbibliotek"

Min tredje frågeställning om vad som har gjort de skolbibliotek jag undersökt till "Årets skolbibliotek" så finns det flera faktorer som spelar in. När det gäller Karlavagnen på skolbibliotekscentralen i Jönköping, så nämns handlingskraften och engagemanget från

Folke Dahlqvist som viktig. Likaså har det varit viktigt att hålla kvar och utveckla den grundläggande verksamheten, vilket också var en av anledningarna till att Karlavagnen tilldelades utmärkelsen.

Inställningen att den information som inte finns i skolbiblioteket ska vara sökbar från annat håll, utifrån skolbiblioteket, en bra grundinställning. Hur det fungerar i praktiken i en kommun med drygt 40 skolbibliotek, där alla skolor ska ha ett väl fungerande skolbibliotek är något som är svårt att genomföra. Men det är viktigt att man har ett mål att sträva mot. Det gör att verksamheten inte stagnerar utan att man fortsätter att utveckla den utifrån de möjligheter som finns. Här har skolbibliotekscentralen en viktig uppgift.

Ser man till de förtjänster som gett Erikslundskolan utmärkelsen, så är det framför allt för sin stora beslutsamhet i utvecklandet och stärkandet av den centrala rollen för skolbiblioteket i skolans pedagogiska verksamhet. Att man har kombinerat traditionellt biblioteksarbete med användandet av ny teknik är också något som tas upp, vilket jag också ser som något som är både positivt och viktigt. Det ger eleverna flera alternativ att använda, vilket gör dem till mer kompetenta informationssökare. Att eleverna klipper och klistrar för att klara sina arbeten är naturligtvis ett problem. Men arbetssättet kan förhoppningsvis ge dem en viss grund att stå på för framtiden. Det de lär sig kan komma till användning längre fram i livet, även om resultaten inte märks just när de får undervisningen.

Att Erikslundskolans skolledning, personal och elever har samma syn på skolbiblioteket gör att biblioteket utnyttjas på ett bättre sätt, än om det hade rått oenighet i hur man skulle satsa och vilken roll biblioteket skulle ha i undervisningen. Med skönlitteraturens självklara del i temaarbetena, liksom boksamtal i övrigt, författarbesök, och engagemang av skolbibliotekarie och övriga personal vid föräldramöten osv. blir lärandet också mer effektivt. Det är något som påpekas i motiveringen till utmärkelsen "Årets skolbibliotek" på Erikslundskolan. Diplomet nämner också att skolans arbetssätt lägger grunden till ett livslångt lärande, vilket borde vara en självklarhet för alla skolor. Unesco's skolbiblioteksmanifest nämner också vikten av att öka elevernas läs- och skrivförmåga. Detta gör man på ett bra sätt med temaarbetena, då eleverna lär sig att uttrycka sig i skrift. Deras läsförmåga ökas genom att skönlitteraturen integreras i undervisningen. Att lärare och bibliotekarier samarbetar är också något som gör att användandet av biblioteket och informationstekniken förbättras. Limberg stöder också detta i sin litteratur när hon berör Nationalencyklopedins nämnande att skolbiblioteket har som uppgift att stimulera läsutveckling och utveckling av förmågan att söka och använda information.

Erikslundskolan använder i stor utsträckning ett problembaserat lärande. Marianne Stensaphirs åsikt nämns i kapitel 3.1.3. Hon anser att skolbiblioteket borde vara ett självklart pedagogiskt instrument och en plats för egna upptäckter, särskilt i det problembaserade lärandet. Detta har man också insett på Erikslundskolan och låter skolbiblioteket vara det nav kring vilket undervisningen kretsar.

Att skolledningen ger sitt stöd till skolbiblioteksverksamheten är något som Erikslundskolan delar med Gransätterskolan. I motiveringen på de båda skolornas diplom står att läsa att de engagerar sig och ger sitt stöd till skolbiblioteksverksamheten.

På Gransätterskolan – liksom på Erikslundskolan – har skolans pedagogiska arbetssätt nämnts som ett föredöme för andra skolor. Framför allt genom tillsättandet av nya bibliotekarietjänster med hjälp av projektpengar (Wärnersonpengar). Så vitt jag kan förstå har man dock efter projektets utgång valt att inte satsa vidare på att anställa en extra bibliotekarie på skolan för egna pengar. Detta grundar jag på skolbibliotekariens uttalande om att "... en tjänst till skulle uppskattas (mycket!)". Det är också något som återkommer även på Erikslundskolan, men att de ekonomiska resurserna helt enkelt inte räcker till för detta. Det är något som man borde jobba vidare med på skolorna, eller kanske rent av på kommunal nivå. De förtjänster som räknas upp är också något som absolut är viktigt för att få ett skolbibliotek att fungera på ett bra sätt. Det är också viktigt – enligt den litteratur som nämnts i början av uppsatsen – att man satsar på kompetent personal. Kompetent personal på ett skolbibliotek nämns bland annat under rubriken 3.1 som ytterst en fråga om elevernas framtid och demokrati.

Något annat som är gemensamt för de tre bibliotekarierna är åsikten att man måste vara något av en eldsjäl för att arbeta med skolbibliotek. Likaså att man måste tycka att det är roligt att arbeta med barn och ungdomar.

Eleverna får ett större självförtroende då de lär sig att söka fakta på egen hand och inte bara matas med information som en katederundervisande lärare anser viktig att lära sig. Då blir det svårt för eleverna att förstå varför de ska lära sig just detta. Polly Bohary på St. Ilians skola nämner detta med att ge eleverna självförtroende något när hon nämner att hon försöker få eleverna att sträcka på sig.

Andra likheter mellan de olika skolorna – förutom det att skolbibliotekarierna anser det vara viktigt att vara en eldsjäl i arbetet – är strukturen som nämns av både Malin Ögland och Karin Lilienberg.

Ytterligare en likhet är att man väljer att satsa på skolbiblioteket istället för att dra ned på dess verksamhet i tider av besparingar. Det är något som nämns som positivt på de diplom som delats ut till skolorna.

Likheter finns också i att det finns temaarbeten på skolorna. Skillnaden i temaarbetena ligger i upplägget. Gransätterskolan har temaarbeten under vissa veckor, men nämner ingenting om ämnesövergripande arbeten varje dag, på det sätt som finns på Erikslundskolan. Skolbibliotekscentralen i Jönköping hjälper skolorna med insamling av material till temaarbeten, men här finns inte heller någon direkt koppling till ett ämnesövergripande schema som på Erikslundskolan.

Likheter kan också ses när det gäller kreativiteten i utformningen av skolornas skolbibliotek. På bland annat Gräshagsskolan i Jönköping gjorde man skolbiblioteket till ett slottsbibliotek. Även flera andra av skolorna i Jönköping har på ett kreativt sätt använt sig av bra idéer som utgår från redan existerande möjligheter. Under punkten 3.1.4 om skolbiblioteket som rum nämns att man mycket väl kan utgå från de resurser

som redan finns på skolan. Det har man gjort på ett exemplariskt sätt här när man har inrett hela skolbiblioteket i källarlokalen som ett slottsbibliotek. Det gjorde att skolbiblioteket ändå blev mysigt och tilldragande, även om det borde vara jobbigt att som bibliotekarie tillbringa hela dagar i ett rum under markplan, utan fönster som släpper in något dagsljus.

Det som nämns i övrigt i artikeln när det gäller skolbiblioteket som rum om att man kan möblera för olika verksamheter i rummet, som till exempel grupparbete, enskilt arbete, enskild läsning, avkoppling osv. är en positiv idé. Det var också något som Gransäterskolans bibliotekarie tog fasta på när man ändrade om i biblioteket beroende på vilken aktivitet som pågick. Kojor och myshörnor mm användes vid högläsning eller enskild läsning för att det skulle bli mysigare. Det är något som är positivt så länge det inte blir för mycket lekstuga av det hela, utan man behåller fokus på vad som verkligen är viktigt i biblioteket.

När det gäller skolbiblioteket som rum kan man också se till att de olika delverksamheterna, eller delarna av rummet, bildar en helhet i biblioteket. De allra flesta biblioteken har ju facklitteraturen på ett ställe, skönlitteraturen på ett annat och datorerna på ett tredje. På så sätt bildar de olika delarna en helhet. På så sätt kan man också se skolbiblioteket som en del av skolans helhet, medan skolbibliotekets olika delar blir en del av skolbibliotekets helhet. Delarna och helheten samspelar med varandra.

Man kan se att de olika skolorna väljer att satsa på ungefär samma sorters verksamheter. De satsar på läsfrämjande åtgärder och försöker stimulera eleverna till att bli självständiga informationssökare. Det som skiljer dem är det sätt på vilket de väljer att satsa på att nå upp till sina mål. Skolbibliotekscentralen satsar på att vara – och ska också vara – ett stöd till de skolor som går under deras verksamhet. Erikslundskolan och Gransäterskolan däremot ansvarar för sin egen verksamhet utan hjälp från någon skolbibliotekscentral. Det finns också skillnader mellan Erikslundskolan och Gransäterskolan i sättet att arbeta. De har båda valt att satsa på temaarbeten. Skillnaden ligger dock i att Erikslundskolan har valt att förändra hela sin verksamhet och låta den utgå från skolbiblioteket i det dagliga skolarbetet. Gransäterskolans satsning ligger också i temaarbeten, men inte på samma genomgripande sätt. Det involverar inte skolans bibliotek i det dagliga arbetet lika tydligt som på Erikslundskolan.

Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys, probleminventering som nämner skolbiblioteket som en plats med resurser som teknik, medier och personal är också något som man framför allt har nått upp till på ett bra sätt på Erikslundskolan. Denna målsättning finns också hos skolbibliotekscentralen i Jönköping.

Jämför man skolorna med Loertschers skolbibliotekstaxonomi, så ser man att de totalt sett ligger ganska utspridda över hela taxonomin. Det är allt ifrån punkt tre till punkt åtta i skolledarens taxonomi, och mellan punkt fyra och punkt sju i skolbibliotekariens taxonomi. Denna spridning är positiv eftersom det tyder på att skolbiblioteket driver verksamheter på flera olika plan. Men att – som Kühne nämner – ligga lågt i taxonomin på vissa områden borde göra att man tänker till och försöker arbeta vidare på de områden där man kan förbättra verksamheten. Sedan nämner hon också att man inte kan

ligga högst upp i taxonomin i alla ämnen samtidigt. Detta visas också genom den spridning som skolorna visar upp.

6 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I Statens Kulturråds rapport och i Limbergs *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* nämns om i skolbibliotekets första funktion, att skolbiblioteket ska finnas tillgängligt för att söka, värdera och förmedla information och läsupplevelser. Detta anser jag fungerar bäst om skolbiblioteket är öppet under hela skoldagen. Detta är något som man strävar mot på de olika skolorna. Även om skolbiblioteket, särskilt på skolorna i Jönköping, inte alltid är bemannat. Att skolbiblioteket på Erikslundskolan är låst då det inte finns någon personal på biblioteket kan ha både för- och nackdelar. Risken med ett bibliotek som är öppet men inte har någon personal på plats, är att det blir för mycket lekstuga, och att de elever som inte klarar av den disciplin, som i många fall krävs på ett skolbibliotek, tar över helt och hållet. Risken är också att bibliotekarien får lägga ned tid på att städa upp i biblioteket efteråt, om eleverna inte klarar av att ha den ordning som krävs. Att då göra som man har gjort på Erikslundskolan, att låta lärarna ha tillgång till biblioteket med nyckel under den tid som personalen är borta, anser jag vara positivt. Men naturligtvis finns nackdelar med detta också. En ambitiös och skötsam elev som för stunden har behov av viss information (t ex vid utnyttjande av håltimme) när biblioteket är låst, men inte har en lärare i närheten som kan låsa upp, blir lidande av att biblioteket inte är öppet.

Att som Malin Ögland se skolbiblioteket mer som en funktion än som ett rum, och se möjligheter i att flytta bort material till andra avdelningar, är också något som är positivt. I min mening finns dock en risk att skolbibliotekets material förblir helt outnyttjat, eller inte går att nå om man inte har tillgång till lärare eller bibliotekarie, beroende på var i skolan materialet finns. En förutsättning för att ett sådant system ska fungera är att de rum/platser där böckerna står är olåsta och lättillgängliga för alla. Det kan dock vara möjligt att man på detta sätt frigör resurser så att de finns tillgängliga över hela skolan, på det sätt som Loertscher talar om i sin skolbibliotekstaxonomi. Som små delar av en stor helhet. Problemet blir dock om man behöver material från flera platser vid samma tillfälle. Då får man lägga tid på att gå mellan olika bokrum för att få tag på rätt information, istället för att ha all information samlad på ett och samma ställe. Det tar tid som skulle kunna läggas på att arbeta med materialet istället för att leta efter det.

Det man skulle kunna säga om litteraturen kring skolbiblioteket i undervisningen som jag utgår ifrån, är att den på olika sätt avspeglas i skolornas och skolbibliotekscentralens skolbiblioteksarbete. Monica Nilssons 3 punkter om skolbiblioteket som informationscentrum, centrum för nyfikenhet, samt språk och kulturcentrum är en del som jag kan dra paralleller från till de tre undersökta skolbiblioteken. Det strävas verkligen efter att skolan ska vara en central del i verksamheten som ger både kunskaper och avkoppling. Sättet att nå upp till målen varierar dock. Nilsson nämner också att skolbiblioteket endast kan fungera som ett stöd för undervisningen så länge det finns nära kärnverksamheten. Jag tror att skolbiblioteket kan vara ett visst stöd ändå, utan att vara nära skolans kärnverksamhet. Men jag tror att skolbiblioteket och dess resurser utnyttjas på ett mycket mer effektivt sätt, och ger bättre resultat i förhållande till läroplanens mål, då det ligger nära kärnverksamheten. Ligger skolbiblioteket nära kärnverksamheten och får ett stort spelrum och skolans bibliotekarie utnyttjas på ett bra sätt kan man nå oanade resultat.

Litteratur tar också fram att skolbiblioteket borde ha en självklar roll i det pedagogiska arbetet. Jag tror att detta är något som är väldigt självklart för bibliotekarierna, och då särskilt skolbibliotekarierna. Men för lärare som aldrig fått kunskap om de möjligheter som finns i skolbiblioteket som en pedagogisk resurs tror jag att det i många fall kan vara svårt att se de möjligheter och förtjänster man som lärare kan dra av skolbiblioteket. Det kan vara svårt åtminstone till en början. Ett exempel på detta är Gransätterskolan där förra bibliotekarien, Malin Ögland, fick arbeta mycket i motvind innan hon fick lärarna med sig i arbetet med skolbiblioteket. Det skulle kunna läggas in någon kurs i lärarutbildningen om hur man i undervisningen kan utnyttja skolbiblioteket på bästa sätt.

Den litteratur som finns och som tar upp skolbiblioteken och dess möjliga användningsområden, tror jag i många fall kan vara en bra bild att sträva mot. Men – liksom Per Johansson på Gransätterskolan nämner – så är den i många fall idylliserande. Verklighetens ekonomiska resurser, och lokalutrymmen ger i många fall inte möjligheten att utnyttja skolbiblioteket på ett sådant sätt som man skulle kunna för att uppnå maximalt resultat.

Det nämns på olika ställen i litteraturen att det är viktigt med styrdokument för skolbibliotekets verksamhet. Det är också något som finns på de tre skolbibliotek som jag har undersökt i form av arbetsplaner mm. Detta anser jag vara positivt. Om man hela tiden utvärderar arbetsplanen, och utifrån denna utvärdering sedan utvecklar verksamheten vidare, minskar också risken för stagnation i skolbibliotekets utveckling. Det finns dock ofta en risk, tror jag, att dessa arbetsplaner bara blir ett dokument bland många andra som inte har någon direkt praktisk funktion i det dagliga arbetet på skolan och i skolbiblioteket. Om så är fallet borde man både som politiker, skolledare, lärare och skolbibliotekarie tänka till lite extra och fundera på varför det man med hjälp av styrdokumentet vill uppnå med verksamheten inte fungerar i verkligheten. Därför krävs en kontinuerlig och genomgripande analys av verksamheten som helhet och de delar som finns i verksamheten. De delar som fungerar bra och ger bra resultat för helheten är något som man kanske skulle välja att satsa mer på. Delar som fungerar mindre bra kanske man skulle diskutera mer ingående och försöka se vad som inte fungerar och vad som skulle kunna göras bättre så att verksamheten ger bättre resultat. Är det så illa att man inte klarar av att se hur en funktion med mindre bra inflytande på helheten skulle kunna förbättras, kanske man får överväga att lägga ned den, även om det kan handla om något som "alltid" har funnits i verksamheten.

Att skolbiblioteket har fått en något tydligare ställning i både Lgr80 och Lpo94 anser jag vara positivt och bra. Men skolbibliotekets roll kunde fortfarande ha varit starkare – framför allt i nu gällande Lpo94 – och styrdokument och bibliotekslag tydligare med vad som är ett bra skolbibliotek. Det är alltför lätt att det blir något godtyckligt litet rum i ett hörn av skolan som bara finns där för att döva skolledarens eventuellt dåliga samvete för att det inte satsats på skolbiblioteket. Skolbibliotekets möjligheter måste bli mer uppmärksammade och det måste visas på att de positiva följderna på lång sikt är viktigare än kortsiktigt sparande. De resultat som är mer långsiktiga – att eleverna blir mer kompetenta informationssökare mm – borde väga tyngre än att spara pengar på skolans verksamhet. Det är också viktigt som nämns i Lgr80 att det ska finnas tillgång

till flera olika slags texter i skolbiblioteket. Det ska inte bara handla om skönlitteratur utan även om facklitteratur, tidskrifter, tidningar och uppslagsböcker.

Det borde vara självklarhet med ett skolbibliotek på varje skola som är välutrustat både när det handlar om material och personal. Att från skolans sida uppnå mål som handlar om att förstå andra människor och orientera sig i en komplex verklighet anser jag vara svårt att uppnå enbart med klassrumsundervisning, utan hjälp av ett ordentligt bibliotek. Enstaka läroböcker i ett ämne kan sällan vara heltäckande och föra in alla de olika synsätt som kan finnas i ett särskilt ämne, eller i en särskild fråga. Därför behövs det en plats där man kan söka, om inte ett definitivt svar så åtminstone en varierad och mångsidig syn på frågan, så att man kan bilda sig en egen uppfattning i ämnet. Platsen för att söka denna information borde för en elev vara biblioteket och inte den enskilda läroboken. Att dessutom ge eleverna en god grund i utnyttjandet av skolbiblioteket gör dem också i min mening till goda användare av folkbibliotekens resurser.

Att lärare och bibliotekarie planerar arbetet tillsammans på skolorna är något som jag anser vara positivt, och som de insett är värdefullt för att få ut mesta möjliga av biblioteket och dess undervisning. Denna gemensamma planering nämner även Loertscher är viktig för att biblioteken ska kunna ligga högt upp i taxonomin. Likaså det som nämns om att få eleverna att skapa om den information de fått ihop i arbetet till färdig kunskap och förståelse. Här anser jag att skolorna har tagit ett bra initiativ genom att lägga in skönlitteratur i de temaarbeten som utförs. Det tror jag skapar en vidare läslust, när man i många fall kan koppla det man läser till någon annan form av kunskap som man har. Jag tror också att det gör lärandet roligare när man får arbeta med olika sorters texter. Faktaböcker, internetsajter, uppslagsverk och skönlitteratur tror jag helt enkelt kompletterar varandra på ett bra sätt i undervisningen, så länge de används på rätt sätt.

Att skolorna väljer att lägga upp sin användning av skolbiblioteken på lite olika sätt menar jag är positivt. Det visar helt enkelt på att idéer om skolbibliotekets användningsmöjligheter egentligen endast begränsas av fantasin, och de ekonomiska ramarna. Även om man på de olika skolorna har svårt att få pengarna att räcka till så har man ändå valt att satsa på skolbiblioteket. Något som kommer upp på alla skolorna är att det ändå kan göras mer. Att ge skolbiblioteket obegränsat med resurser är naturligtvis en omöjlighet, men att skolorna ändå väljer att börja satsa på sitt skolbibliotek är mycket positivt. Det är jag övertygad om ger eleverna en god grund att stå på och ger dem ett verktyg att arbeta med för resten av livet.

Något mer som nämns av skolbibliotekarien på Gransätterskolan är att skolbiblioteket kan vara en resurs när det gäller just den individanpassade undervisningen som det står om i läroplanen. Jag tror ändå att det kan vara svårt att ge en direkt individanpassad undervisning till varje elev, särskilt när – som nämnts tidigare också – man får höra om nedskärning efter nedskärning som drabbar skolan, och gör att lärartätheten blir allt sämre. Men jag tror också att skolbiblioteket underlättar detta individanpassade arbetssätt, eftersom man lättare kan hitta litteratur som passar den enskilda elevens behov och kan utgå från dessa böcker.

Jag tror att de projekt som man satsar på från regeringens sida, som till exempel Projekt Språkrum och ITiS är bra satsningar. Det gör att skolorna kan förbättras på ett bra sätt. Men det finns också faror med satsningar av detta slag. Vad händer med den verksamhet som skolorna startar för projektpengar, när projektpengarna tar slut? Risken finns att verksamheten läggs ned eftersom det inte finns egna pengar till att fortsätta. Detta ser man kanske framför allt på Gransätterskolan som under tiden de fick så kallade Wärnerospeningar anställde en ny bibliotekarie. När sedan projektpengarna tog slut, så var det inte längre möjligt att för egna pengar ha kvar den extra bibliotekarie som anställdes. Det kan självklart vara positivt eftersom det förstärker en viss verksamhet av skolan under en period, då det kanske skulle ha dragits ned väldigt mycket på verksamheten i fråga. Det kan då vara bra med viss förstärkning rent ekonomiskt, i väntan på bättre finansiellt läge för skolorna.

När det gäller bland annat skolbibliotekariernas utbildning i andra delar av världen så tror jag att det är viktigt att se något på hur de har utformat utbildningen i Australien och Nordamerika. Eftersom skolbibliotekarierna där har en bakgrund som lärare eller har studerat pedagogik, så tror jag att de har ett försprång gentemot svenska skolbibliotekarier när det gäller att undervisa elever i bibliotekskunskap och biblioteksanvändning. Att starta en helt ny utbildning som enbart riktar in sig på skolbibliotekarier tror jag inte är möjligt. Men att ha någon eller några mindre kurser i t ex pedagogik skulle i mitt tycke generellt öka möjligheterna för bibliotekarier att på ett bättre sätt lära ut hur ett bibliotek fungerar. Detta gäller inte bara på skolor, utan även på folkbibliotek. Det skulle helt enkelt ge en större och bättre helhet i verksamheten.

Ser man till bibliotekslagen och skolbiblioteksmanifestet, så tror jag att dessa mycket väl kan vara bra för att uppmärksamma bibliotekets ställning i och möjligheter för skolan och dess undervisning. Men formuleringarna kring skolbibliotekets roll i bibliotekslagen tycker jag är något för lam. De direktiv som ges är alldeles för generella. Det nämns dock i skolbiblioteksmanifestet att elevernas läs- och skrivförmåga ökat, liksom förmågan att lösa problem och använda informationstekniken där det funnits ett väl utvecklat och väl använt skolbibliotek. Detta visar i min mening på hur viktigt det är att skolbiblioteket är en aktiv del i undervisningen. Likaså behövs ett läs- och arbetsvänligt bibliotek. Det är något som ständigt återkommer överallt när det gäller användandet av skolbiblioteket och dess resurser. Detta liksom att det är viktigt att upprätta handlingsplaner även för skolbiblioteket och dess verksamheter. Det är något som också syns på de skolor som jag har undersökt. Särskilt som första steg för att börja utveckla en väl fungerande skolbiblioteksverksamhet.

Jag anser att det sätt man använder på skolbibliotekscentralen i Jönköping för att engagera eleverna i biblioteksverksamheten som biblioteksvårdar etc. är mycket positivt. Loertscher nämner också detta i sin taxonomi. Det tror jag också kan göra eleverna mer benägna att som vuxna vända sig till folkbibliotek för att söka reda på den information de är i behov av.

Det som också nämns om att varje elev i Jönköpings kommun har en egen utvecklings-/studieplan anser jag vara bra. Men jag blir väldigt tveksam till om det verkligen går att genomföra i praktiken att varje enskild elev har en egen plan, som man sedan följer upp och utvecklar.

I min mening ger det mer för eleverna att själva få påverka stora delar av sitt lärande. Det kan naturligtvis – som också nämns av skolbibliotekarien på Erikslundskolan tidigare i uppsatsen – finnas, och finns också, elever som inte klarar av att hantera den frihet som skolans arbets sätt innebär. Här är det naturligtvis viktigt att personalen är observant och fångar upp de elever som inte klarar av arbetssättet, och styr upp deras uppgifter och skolarbete.

När det gäller skolledarens åsikter om skolbiblioteket har jag här blivit positivt överraskad. Det jag själv trodde om att skolledare oftast ser på biblioteket som en extra utgift som man egentligen skulle kunna spara en hel del på stämmer inte här. Samtidigt hade inte arbetssättet på Erikslundskolan fungerat utan skolledarens insikter om och stöd till skolbibliotekets funktion och arbets sätt.

Ser man dessutom på att Erikslundskolan ligger högt upp i, och samtidigt ligger på flera olika nivåer i taxonomin, så tror jag att man kan säga att man på skolan har hittat ett ganska väl fungerande arbets sätt där skolbiblioteket är en naturlig del i undervisningen och skolans verksamhet i övrigt.

Även om skolans verksamhet ser väldigt bra ut på pappret, så kan det också vara svårt att få alla elever att utnyttja skolbiblioteket och dess verksamheter fullt ut i undervisningen. Men syftet att få dem att arbeta på detta sätt är i min mening helt rätt.

Ser man till Gransätterskolans verksamhet så tror jag att de har kommit en bra bit på väg när det gäller att utveckla sitt skolbibliotek. Att stimulera eleverna till informationssökning och läsning av skönlitteratur på det sätt man gör i temaarbetena är i min mening bra. Det ger eleverna en god grund att stå på, dels i deras fortsatta liv som informationssökare, men också som läsare av skönlitteratur. Får man inte vanan som ung att läsa skönlitterära böcker, så tror jag att tröskeln till att börja läsa som vuxen blir betydligt högre.

Jag anser att det är viktigt att visa på att skolbibliotekets verksamhet faktiskt kan förbättra undervisningen till samma kostnader som tidigare, så länge man använder det på rätt sätt. På så sätt är den här utmärkelsen något som jag hoppas finns kvar under flera år framöver, och som tillmätts hög status och något att sträva mot. De skolbibliotek som jag har visat på i den här uppsatsen åskådliggör att skolbibliotekets del i skolverksamheten kan vara stor, trots att man inte har mer resurser än andra skolor. En risk kan dock vara, att när ett skolbibliotek har fått utmärkelsen slår man sig till ro och anser sig ha ett tillräckligt bra skolbibliotek. Men jag tror också att de skolor som insett skolbibliotekets betydelse också väljer att satsa vidare efter det att de fått utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”. Utmärkelsen kan på så sätt bli en sporre att fortsätta utveckla skolbiblioteket. Man inser att man är på rätt väg och vill fortsätta utvecklas. Förhoppningsvis fortsätter även skolor som valt att satsa på sina skolbibliotek, men inte fått utmärkelsen att satsa för elevernas skull.

Ser man till den hermeneutik som jag presenterat i början av uppsatsen – och som även används i delar av diskussionen här – så anser jag att skolbiblioteket är en del av skolans hela undervisning. På så sätt blir skolbiblioteket beroende av helheten i skolans

undervisning, samtidigt som skolans helhet inte klarar sig – eller i vart fall klarar sig avsevärt sämre – utan skolbibliotekets del i undervisningen. Hur detta genomförts rent praktiskt på de olika skolorna och de resultat som där har framkommit, har jag tagit upp och diskuterat tidigare i diskussionen. På samma sätt som man kan se skolbiblioteket som en del av skolans helhet, kan man se läroplanen som en del av skolans hela verksamhet. Den är ett verktyg för att nå de uppsatta målen med undervisningen. En del som, liksom skolbiblioteket, behövs för att ge eleverna det de behöver i kunskapsväg. Även elever och personal är delar som bildar skolans helhet. Alla dessa delar som personal, elever, bibliotek, läromedel etc. behövs för att skolans helhet ska fungera.

Att som inom hermeneutiken pröva mina resultat och deras relevans har jag svårt för att genomföra. Detta eftersom jag då skulle behöva engagera mig mer praktiskt i skolornas verksamheter under en längre tid, och troligtvis också behöva jämföra med någon annan skola eller skolbibliotekscentral för att se om det blir samma resultat. Att som ensam uppsatsskribent under ytterligare ett par års tid pröva resultatens relevans genom olika projekt blir för denna uppsats ett omöjligt uppdrag. Därför har jag valt att nöja mig med att ovan diskutera de för- och nackdelar jag funnit med verksamheterna utifrån det material jag har haft tillgängligt. Liksom att presentera de tankar om eventuella förändringar som har dykt upp under arbetets gång.

Jag tror att mina resultat är någorlunda relevanta och baserade på de fakta som framkommit. Det är dock omöjligt att de är helt och hållet objektiva, eftersom jag har suttit och arbetat själv utan någon ytterligare respons än min handledare. Hade jag skrivit uppsatsen tillsammans med någon annan är jag övertygad om att resultatet då sett något annorlunda ut. Det är ändå min övertygelse att skolbiblioteket borde ha en stor delaktighet i skolans undervisning, och vara ett centrum för lärande och nöje. Jag anser att jag med denna uppsats visat att det går att använda skolbiblioteket på detta sätt, utan att det behöver kosta mer än det gör idag.

Jag är övertygad om att den förförståelse jag har haft angående skolbibliotek har haft betydelse för den syn jag har haft på skolornas bibliotek och deras verksamheter. Eftersom jag när jag började skriva på uppsatsen ansåg att skolbiblioteket borde vara en självklar del i undervisningen, så har jag både medvetet och omedvetet letat efter saker som förstärker denna åsikt. Min åsikt har dessutom förstärkts genom att jag har läst om undersökningar som har tagit fram fördelarna med att ha ett i undervisningen väl integrerat skolbibliotek. Det jag själv har blivit alltmer medveten om är att det inte alltid räcker med stor vilja att förbättra skolbiblioteket, målmedvetenhet och en heltidsanställd, fackutbildad bibliotekarie. Det krävs mer resurser – oftast ekonomiska sådana – än så för att få verksamheten att fungera så som man vill. Likaså att det oftast behövs mer utrymmen i lokalväg, liksom att ekonomin oftast sätter gränser för vad man kan åstadkomma även där man har en positiv syn på skolbiblioteket och vill satsa på det. På så sätt har jag fått en mer realistisk bild av skolbibliotekets verksamheter och möjligheter även om jag fortfarande anser att det är något man bör satsa på. Jag tror också att vissa av mina åsikter om biblioteksarbete kommer att förändras efter ett antal års arbetslivserfarenhet. Utan den erfarenheten idag är det i vissa fall svårt att se klart vad som verkligen skulle fungera i praktiken, och vad som inte skulle fungera.

Jag anser att utdelandet av utmärkelsen årets skolbibliotek är viktig eftersom standarden på skolbibliotek överlag är dålig. Därför är det viktigt att visa på verksamheter som kanske inte syns särskilt märkvärdiga, men som trots allt är viktiga som bra exempel skolbiblioteket. De kan på så sätt bli förebilder för andra.

6.1 Förslag på vidare forskning

Arbetet med den här uppsatsen har gett mig uppslag till vidare forskning. Man skulle till exempel kunna jämföra de skolor och skolbibliotek jag har undersökt med skolor som inte satsar lika mycket på sina skolbibliotek, för att se vad som skiljer dem åt. Det skulle också vara intressant att studera elevernas och lärarnas syn på användandet av skolbibliotek. Hur uppfattar eleverna skolbibliotekets plats i undervisningen, och hur anser lärarna att skolbiblioteket bör användas för att utgöra en så bra resurs som möjligt?

7 SAMMANFATTNING

I den här uppsatsen har jag valt att undersöka skolbiblioteksverksamheter som har fått utmärkelsen "Årets skolbibliotek". Detta eftersom det är ett ämne som har intresserat mig under lång tid. Jag har valt att utgå från följande frågeställningar:

1. Hur ser det ut vad gäller skolbibliotek i Läroplanen och bibliotekslagen?
2. Vem delar ut utmärkelsen "Årets skolbibliotek" och vad krävs för att få den?
3. Vad har gjort de skolbibliotek jag undersökt till "Årets skolbibliotek"?

Jag har valt att använda mig av en metod som är kombinerad mellan kvalitativa textstudier, studiebesök, följdfrågor till studiebesöken och intervjufrågor som skickats ut via e-post till skolledare och skolbibliotekarier. Under rubriken för hermeneutiken har jag presenterat den hermeneutiska cirkeln som går från helhet till del och sedan tillbaka till helheten igen. Med en hermeneutisk ansats tolkar man företeelser för sig själva och i relation till det som finns runt omkring dem.

För att avgränsa uppsatsen valde jag att endast undersöka tre skolbibliotek. Två grundskolebibliotek – Erikslundskolan i Borås och Gransäterskolan i Håbo – och en skolbibliotekscentral för grundskolorna i Jönköping.

Som teori valde jag att använda mig utav David V. Loertschers skolbibliotekstaxonomi. I denna taxonomi beskrivs skolledarens, skolbibliotekariens, lärarens och elevens roll. I den här uppsatsen valde jag att endast begränsa mig till skolledarens och skolbibliotekariens roller, eftersom jag tror att dessa ofta kan hamna i konflikt med varandra på grund av olika intressen. Loertscher talar bland annat om skolbibliotekets tre grundstenar, och fyra grundläggande verksamheter. Dessa måste fungera för att skolbiblioteket ska ge bäst resultat. När det gäller skolbibliotekariens och skolledarens roller så kan de ligga på olika nivåer. Dessa nivåer är beroende av de verksamheter och det engagemang som finns. Långt ned i taxonomin är skolbiblioteket lite integrerat i undervisningen. Likaså är skolbiblioteket mer integrerat ju högre upp i taxonomin man kommer. Det handlar för skolbibliotekarien om att gå från att inte vara engagerad i undervisningen på den lägsta nivån, via hastig eller flyktig planering på nivå fem, till att vara en del i planerandet och strukturerandet av undervisningen på skolan högst upp i taxonomin. För skolledarens del handlar det om att taxonomin går från att vara kluven inför eller försumma skolbiblioteket på nivå ett, via att skapa samarbete tillsammans med ansvarige för skolbiblioteket på nivå fyra, till att han eller hon fastställer skolbibliotekets inflytande på elevernas undervisning. Enligt Kühne är det inte nödvändigt att ligga högst upp i alla ämnen under hela läsåret, men om man aldrig når de högre nivåerna i taxonomin bör man se över sin verksamhet.

I kapitel tre har jag presenterat begreppet skolbibliotek samt de tidigare läroplanerna och den nu gällande läroplanen. Jag har i första delen av kapitlet gett en bakgrund till begreppet skolbibliotek, definierat skolbiblioteket och dess funktion, visat på skolbiblioteket i undervisningen, och också visat på hur man kan utforma skolbiblioteket som fysiskt rum. Vidare har jag presenterat Projekt Språkrum som arbetar för att föra fram skolbiblioteket i undervisningen. Jag har i kapitlet också presenterat skolbiblioteken och skolbibliotekariernas utbildning i olika delar av världen.

Efter det har jag nämnt bibliotekslagen, dess formuleringar kring skolbibliotek och den diskussion som föregått lagstiftningen, samt ett förslag som lämnats in för att förstärka framför allt skolbibliotekens roll i bibliotekslagen. Unesco's skolbiblioteksmanifest presenteras efter bibliotekslagen. Skolbiblioteksmanifestet tar upp de uppgifter som ett skolbibliotek borde använda sig av, samt visar på vilket resultat ett väl fungerande skolbibliotek kan ha för elevernas läs- och skrivförmåga. Slutligen presenterar jag de punkter som anses vara viktiga vid nomineringarna till utmärkelsen "Årets skolbibliotek".

I den andra delen av kapitel tre har jag presenterat läroplanen. Först har jag presenterat hur det såg ut fram till 1969 då den första läroplanen kom, sedan har jag kort beskrivit vad som sagts i Läroplanerna från 1969 och 1980. Jag har här sett på lite vad som ansetts betydelsefullt för barnen att lära sig rent generellt, samt tittat på vad som står i läroplanerna om skolbibliotek. Detta har varit ganska varierat. I Lgr69 nämns bokrum och materielrum som skulle hålla lämpliga litteratur med mera tillgängligt för lärare och elever. Lgr80 nämner biblioteket som något att nyttja tillsammans med bland annat fritidsgårdar. I Lpo94 omtalas skolbiblioteket som ett verktyg bland andra som kan användas till att nå upp till uppsatta mål. Den som är ansvarig för att målen uppnås och de verksamheter som finns till hands för detta är rektorn.

I fjärde kapitlet har jag undersökt de tre skolorna jag valt ut, och som fått utmärkelsen "Årets skolbibliotek". De skolor som undersökts är Skolbibliotekscentralen i Jönköping som fick priset 1999, Erikslundskolan i Borås, som fick priset 2001, samt Gransäterskolan i Håbo, som fick priset 2002. Jag har här kommit fram till att deras verksamheter framför allt syftar till att stimulera eleverna till läsning, samt att lära dem att bli goda informationssökare. Detta sker genom olika verksamheter. Skolbibliotekscentralen jobbar mycket med idékorgar, tävlingar med skapande uppgifter, boktävlingar, biblioteksvårdar mm. Erikslundskolan har valt att arbeta mer med ämnesövergripande temaarbeten med skolbiblioteket – eller infoteket som det kallas – som en central del i undervisningen. Eleverna har varje dag två timmar med självständigt arbete då de utnyttjar bibliotekets resurser. På Gransäterskolan i Håbo använder man sig också av temaarbeten, men inte på samma ämnesövergripande sätt som på Erikslundskolan.

I femte kapitlet analyserade jag de tre frågeställningarna som jag ställde upp i inledningen. I analysen av första frågan analyserade jag läroplanen, samt skolbiblioteken i läroplanen. Jag tog upp exempel på hur man kan använda skolbiblioteket, och hur de skolor jag undersökt använt skolbiblioteket för att uppnå de mål som nämns i läroplanen. Likaså analyserade jag bibliotekslagens syn på skolbibliotek.

I analysen av den andra frågan nämner jag att det som krävs för att få utmärkelsen, framför allt är att man slår vakt om redan existerande verksamhet. Man nöjer sig dock inte med detta, utan fortsätter att utveckla skolbibliotekets verksamhet för att det ska bli så bra som möjligt för eleverna.

I analysen av den tredje frågeställningen analyserar jag det som har gjort skolorna till just "Årets skolbibliotek". Här nämns den handlingskraft som gett dem utmärkelsen liksom synen på skolbiblioteket som en central del i skolans verksamhet.

Här har jag också valt att nämna likheter och skillnader mellan de olika skolornas verksamheter och synsätt på skolbiblioteket. Något som nämns på alla tre skolorna är att man måste vara något av en eldsjäl för att orka med skolbiblioteksverksamheten.

En av skillnaderna ligger i sättet att arbeta med temaarbetena. Erikslundskolans temaarbeten är mer ämnesövergripande och integrerade i det dagliga skolarbetet, medan Gransäterskolans temaarbeten är mer bundna till vissa veckor.

I den sammanfattande analysen diskuterar jag skolorna i förhållande till den litteratur som jag har nämnt i kapitel tre. Jag diskuterar skolbiblioteken som funktion, som rum, som centrum i skolans verksamhet, styrdokumentens betydelse för skolbiblioteket etc. Litteraturen nämns av Per Johansson – bibliotekarie på Gransäterskolan – som i många fall idylliserande, vilket jag håller med om. Men jag anser samtidigt att litteraturen kan användas för att hitta mål att sträva mot i skolbibliotekets verksamhet.

Jag har också nämnt att skolbibliotekets roll i läroplanerna har varit mycket varierad. Allt från att ha varit något som borde vara centralt verksamt i undervisningen till att inte nämnas alls, mer än som bok- och materielrum eller läromedelscentraler. Det jag nämnt är att jag anser att en hälsosam mix av de åsikter som figurerat kring skolbiblioteken i styrdokumentet kunde vara att föredra.

Jag har också valt att diskutera de verksamheter på skolbiblioteket som jag anser vara bra, och det som jag är mera kritisk till. Jag anser t ex att idén med ett rullande skolbibliotek som finns på skolbibliotekscentralen i Jönköping är något positivt. Däremot är jag mer skeptisk till de studieplaner som ska finnas för varje elev. Jag är tveksam till om dessa verkligen existerar i praktiken, eller om de bara är något som finns på pappret.

När jag jämfört skolbiblioteken med Loertschers skolbibliotekstaxonomi, så har de legat ganska utspridda över hela taxonomin. Detta anser jag till viss del vara positivt, eftersom det tyder på flera olika verksamheter på flera nivåer. Men som Kühne nämner bör man också tänka till om man inte någon gång ligger högt upp i taxonomin i något särskilt ämne.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

Barret, Halle (2002). Kommentarer. *Biblioteksbladet*, nr 9

Beckman, Ida (2000). Skolbiblioteken faller på plats i ITiS. *DIK Forum*, nr 1

Blomberg, Barbro (1995). Kulturutredningen: skolbiblioteken en del av nationella nätverket. *Biblioteksbladet*, Nr 7, 211-215

Bruce, N. O. (1940). *Svenska folkskolans historia, fjärde delen – det svenska folkundervisningsväsendet 1900 - 1920*, Stockholm: Albert Bonniers förlag

Dahlqvist, Folke, (2002/2003). Boka Karlavagnen. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 4, s.3.

Dahlqvist, Folke (2002/2003). Gåtan!. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 1, s. 3.

Dahlqvist, Folke (2002/2003). Till medverkande i Uppdraget – aktivitet för 7–9–elever i Jönköpings grundskolor. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, Nr 1, Bilaga 5.

Dahlqvist, Folke (2002/2003). Årets skolbibliotekstävling. *Bokbladet, Information från skolbibliotekscentralen i Jönköpings kommun*, nr 1, s. 3.

Dahlqvist, Folke, 2003, *Projektet Lust att läsa och lära – ett projekt om skolbiblioteksutveckling och miljöarbetets konsekvenser*, Till Kvalitetsmässan i Göteborg, s. 3.

Ekström, Anette (2001). God skolbiblioteksmiljö: några funderingar kring rummets betydelse. *Barn och kultur*, nr 6. s. 120-123.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Gómez, Elsa & Swenne, Margareta (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek: Idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund: Skolverket.

Häggström, Lotten & Renberg Ulla (1998). *Vägen till en bibliotekslag i Sverige*. Magisteruppsats. Borås. Högskolan i Borås. Institutionen Bibliotekshögskolan.

Kühne, Brigitte (1993). *Biblioteket – skolans hjärna?: Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Lilienberg, Karin (2002). Bibliotekarie i skolan – en överlevnadskonst. *Skolbibliotek Syd: Medlemsblad*, nr 1. s. 10-11.

Limberg, Louise (1996). *Skolbiblioteksmodeller: Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*. Borås: Valfrid.

Limberg, Louise (2002). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk: Liber distribution.

Loertscher, David, V (2000). *Taxonomies of the School Library Media Program*. 2nd Ed. San Jose, Calif.: Hi Willow Research & Publishing.

Lundgren, Lena (1996). *Bibliotekskunskap*. Stockholm: Liber.

Läroplan för grundskolan. 1, Allmän del. (1969). Stockholm: Utbildningsförlaget.

Läroplan för grundskolan. 1, Allmän del: Mål och riktlinjer, Kursplaner och timplaner. (1980). Stockholm: Utbildningsförlaget.

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna: Lpo94: Lpf 94. (1994). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Nilsson, Monica (1998). *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum: En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Uno (1999). Tankar om skolbiblioteket. *DIK Forum*, nr 2

Nominering av Årets skolbibliotek. (2003). *Skolvärlden*, nr 10-11, s. 48

Raahauge, Jens (1995). Skolebiblioteket og læseoplevelser. *Vild med at læse – Ideer til udvikling af skolebiblioteket*. Dansk BiblioteksCenter.

Rabe, Annina (2002). Kreativt kaos hos Polly. *Biblioteksbladet*, nr 9

Rapport från Statens Kulturråd 1999:1, *Skolbiblioteken i Sverige, kartläggning, analys och probleminventering*. Stockholm: Statens Kulturråd.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Richardson, Gunnar (1999). *Svensk utbildningshistoria, Skola och samhälle förr och nu*. 6 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Samarbejde mellem skole- og folkebiblioteker – en rapport om status og udvikling af de to bibliotekstyper, (1998). Ballerup: Danmarks Biblioteksforening

Sjöström, Ulla (1994). Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*, red. Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar Lund: Studentlitteratur. S. 73 – 90.

Skolbiblioteksmanifestet. (2000). Svenska Unescorådets skriftserie, nr 2.

Steinsaphir, Marianne (2002). Förord. *Biblioteksbladet*. nr 9, s. 2.

Stenlund, Annika (2002). Nätverk för skolbibliotek vill skapa mötesplatser. *Biblioteksbladet*. nr 9, s. 11.

Sveriges Allmänna Biblioteksförening och DIK-förbundet föreslår ny och skarpare bibliotekslag. (1999). *Biblioteksbladet*, Nr 4, s. 3.

Sveriges lagar: Innehåller författningar som trätt i kraft per den 1 januari 2000 4. uppl. (2000). Stockholm: Fakta Info Direkt

Todd, Ross (2002). Skolbibliotek i världen. *Biblioteksbladet*. nr 9, s. 16-17.

Tynell, Knut (1927). *Skolbiblioteket, dess skötsel och dess plats i skolarbetet*. Stockholm: Norstedt.

Ödman, Per-Johan (1994). 6:e upplagan, *Tolkning, förståelse, vetande: Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: AWE/GEBER.

Ögland, Malin (2002). *Skolans bibliotek: Om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag*. Stockholm: Statens kulturråd.

Elektroniska källor

Erikslundskolans hemsida, *Om skolan*, (2003-03-13).
http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

Erikslundskolans hemsida, *Arbetsplan*, (2003-03-13).
http://www.utb.boras.se/kd_so/er/

Erikslundskolans hemsida, *Skolans projekt*, (2003-03-15).
http://www.utb.boras.se/kd_so/er/projekt1.htm

Författarförbundets hemsida, (2003-03-20).
<http://www.forfattarforbundet.se/aktuellt/senaste/bibliotek2002.htm>

Gransäterskolans hemsida, *Skolans bibliotek informerar, Prismotivering*, (Kjärstin Öhman, Webbred.). (2003-03-25).
http://www.gransater.habo.se/skolan_informerar/bibliotek/Prismotivering%202002.pdf

Helvetesgapet, (Adam Nilsson, Webbred.). (2003-03-15).

Referat, Heldag, <http://www.helvetesgapet.to/fortbildning/011120referat2.html>

Jönköpings Kommuns hemsida, Utbildning, Skolplaner, Skolplan för barnomsorg/grundskola. (2003-04-14).

<http://www.jonkoping.se/sbf/utbildn/kortversion.pdf> (senast uppdaterad: 2001-06-08).

Myndigheten för skolutvecklings hemsida, Läs och skriv, Språkrum, (2003-03-24).

http://www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/las_skriv/sprakrum.shtml (Senaste uppdatering: 2003-02-26)

Myndigheten för skolutvecklings hemsida, Utvecklingsteman, Läs och skriv (2003-04-08) http://www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/las_skriv/pdf/00-563.pdf

San José State University, Loertscher, (2003-03-26).

<http://slisweb.sjsu.edu/people/loertscher.htm> (Senaste uppdatering: 2001-10-06)

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-21).

<http://www.biblc.edu.jonkoping.se/adresser.html#info>

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Bok & Band, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-24).

<http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid6.htm>

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Datastudion, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-24). <http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid5.htm#studion>

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Idékorgar, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-24).

<http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid13.htm>

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Karlavagnen, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-21).

<http://www.biblc.edu.jonkoping.se/sid11.htm#intro>

Skolbibliotekscentralens i Jönköping hemsida, Projekt, (Mette Schwarz, webbansv.). (2003-03-24).

<http://www.biblc.edu.jonkoping.se/projekt.html#bibliomatik>

E-post

Dahlqvist, Folke, 2003-04-14

Güettler, Kalle, 2003-02-13

Henricsson, Martin, 2003-04-25

Johansson, Per, 2003-04-16

Lilienberg, Karin, 2003-03-18, 2003-05-01

Studiebesök

Skolbibliotekscentralen i Jönköping, 1: e Skolbibliotekarie. 2003-04-01.

Erikslundskolan i Borås, Skolbibliotekarien, 2003-04-07.

Övrigt material

Handlingsplan för infoteket. (Information utskickad per post från Karin Lilienberg, bibliotekarie på Erikslundskolan)

Vad gör skolbibliotekscentralen i år? Information utskickad från Skolbibliotekscentralen i Jönköping

Årets skolbibliotek 1999 Karlavagnen, Diplom för utmärkelsen "Årets skolbibliotek"

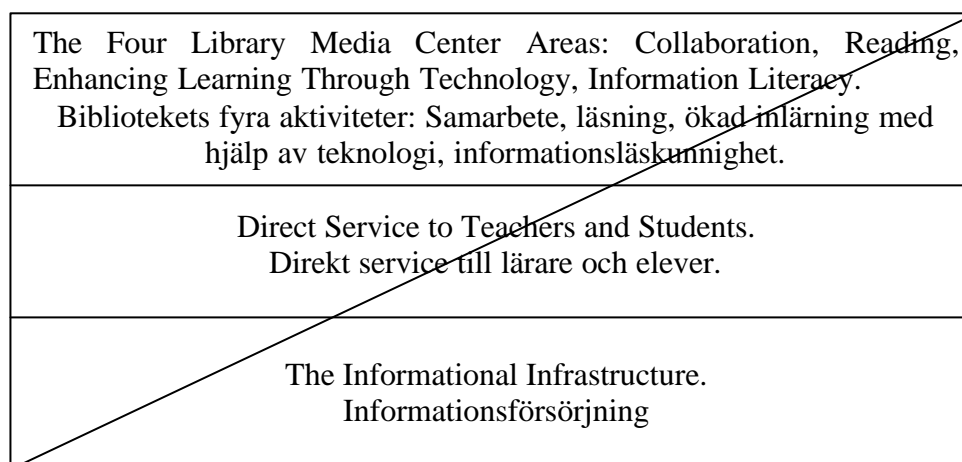
Årets skolbibliotek 2001 Erikslundskolan, Diplom för utmärkelsen "Årets skolbibliotek"

BILAGOR

Bilaga 1

Modell till Loertschers teori, fritt från den modell som finns i *Taxonomies of the School Library Media Program*.¹⁷³ De olika nivåerna i modellen visar nedifrån de tre byggstenar som nämns i teoriavsnittet (kapitel 2). Den diagonala linje som skär igenom modellen visar var gränsen går mellan kontorspersonalens och den professionella bibliotekspersonalens arbetsuppgifter. Den nedre högra triangeln visar kontorspersonalens område, medan den övre högra visar den professionella bibliotekspersonalens område.

Professionell bibliotekspersonal

Kontorspersonal

¹⁷³ Loertscher, (2000).s. 11ff.

Bilaga 2

Frågor till skolbibliotekarie och skolledare

Frågor till skolbibliotekarien

- Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?
- Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?
- Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Er skola?
- Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?
- Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?
- Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteket och den verksamhet som bedrivs där?
- Vilka arbetsuppgifter anser Du att du ägnar dig åt på biblioteket? Vilka arbetsuppgifter anser Du att Du bör ägna dig åt på biblioteket?
- Vilka uppgifter anser du ligger på skolledaren när det gäller skolbiblioteket?
- Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolan och skolbiblioteket? Satsas det på verksamheten? Vilken roll har i så fall dessa för det egna skolbiblioteket?

Frågor till skolledaren

- Hur ser Du på bibliotekets roll i undervisningen?
- Hur anser Du att ett bra skolbibliotek bör fungera?
- Hur anser Du att skolbiblioteket fungerar i undervisningen rent praktiskt på Er skola?
- Hur ser Du på din egen pedagogiska roll i undervisningen?
- Hur mycket anser Du att skolbiblioteket bör prioriteras i skolan?
- Hur mycket anser Du själv att Du kan påverka skolbiblioteket och den verksamhet som bedrivs där?

- Vilka uppgifter anser Du att skolbibliotekarien ska arbeta med?
- Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolan och skolbiblioteket? Satsas det på verksamheten? Vilken roll har i så fall dessa för det egna skolbiblioteket?

Bilaga 3

Studiebesöksfrågor/följdfrågor

Erikslundskolan i Borås

- Vilken var motiveringen till att Ni fick utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”?
- Fungerar systemet med studietid bra för alla elever?
- Har projektpengar skjutits till utifrån, eller har man byggt upp biblioteket helt med egna medel?
- Planerar lärare och bibliotekarier undervisningen tillsammans?

Gransätterskolan i Håbo

- Hur har det gått med skolbiblioteket efter projektets utgång?
- Har Ni kunnat fortsätta med arbetet på biblioteket på samma sätt som under projekttiden?
- Finns fortfarande två bibliotekarie i biblioteket, eller har Ni fått nöja Er med en?
- Vet man vad som händer efter det att man inte får ”Wärnerospengar” längre? Kommer kommunen att satsa pengar på skolans bibliotek istället?
- Hur har samarbetet mellan bibliotekarie och lärare fungerat när det gäller planering, genomförande och utvärderande av temaarbeten/projekt? Hur har samarbetet mellan lärare och bibliotekspersonal fungerat i verksamheten som helhet?
- Har verksamheterna från projekttiden kunnat fortsätta även efter projekttiden och projektpengar utgång?

Skolbibliotekscentralen Karlavagnen i Jönköping

- Vilken var motiveringen till att Ni fick utmärkelsen ”Årets skolbibliotek”?
- Hela skolbibliotekscentralen, eller endast ”delen” Karlavagnen som fick utmärkelsen?
- Väljer skolorna/skolbiblioteken själva hur mycket och när de vill utnyttja centralen, eller går det efter ett rullande schema?
- Hur många anställda på just Karlavagnen?
- Finns idékorgar även i klassrummen?
- Deltar lärarna i skolbibliotekscentralens planering?
- Hur ser det ut med lokalplaner och arbetsplaner för skolor och skolbibliotek?